HITLERS Derde Rijk

Nummer 26

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

Konvooien naar Rusland
Oorlog in het ijs

Daluege
Politiebaas

Het thuisfront
Duitsland in oorlog

Holocaust
Roemeense terreur

Hitlers wereldbeeld
Filosofie van de haat

HITLERS Derde Rijk

Deel 26 Inhoud

Geheim Hitler-archief 145 t/m 150
Hitlers Wereldbeeld

Holocaust 131 t/m 136
Holocaust in Roemenië

In het Derde Rijk 159 t/m 166
Het thuisfront

Hitlers Handlangers 99 t/m 102
Himmlers politiebaas; Kurt Daluege

Nazi Verschrikkingen 137 t/m 144
Gross-Rosen

Hitlers Veldslagen 199 t/m 206
Konvooien in de Noordelijke IJszee

Hitlers Oorlogsapparaat 173 t/m 180
Lichte luchtafweer op het slagveld

Nazi-Symbolen 103 t/m 106
De Swastika

A tot Z van het Derde Rijk 113 t/m 116
Schellerberg, Walter (1910 - 1952) - Seelöwe, Fall

Fotoverantwoording:
Geheim Hitler-archief 145-150: Aerospace Publishing, US Holocaust Memorial Museum, Süddeutscher Verlag. **Holocaust 131-136:** USHMM, Museum of the Jewish Community Bucharest, Dokumentationsarchiv des Oestenreichischer Widerstandes, Serviciul Roman de Informatii. **In het Derde Rijk 159-166:** Süddeutscher Verlag, Aerospace, AKG London. **Hitlers Handlangers 99-102:** Aerospace, Süddeutscher. **Nazi Verschrikkingen 137-144:** USHMM. **Hitlers Veldslagen 199-206:** Aerospace. **Hitlers Oorlogsapparaat 173-180:** Aerospace. **Nazi-symbolen 103-106:** Aerospace. **A-Z 113-116:** Aerospace, CTK, Popperfoto.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. en Maxwell B.V. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2002 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

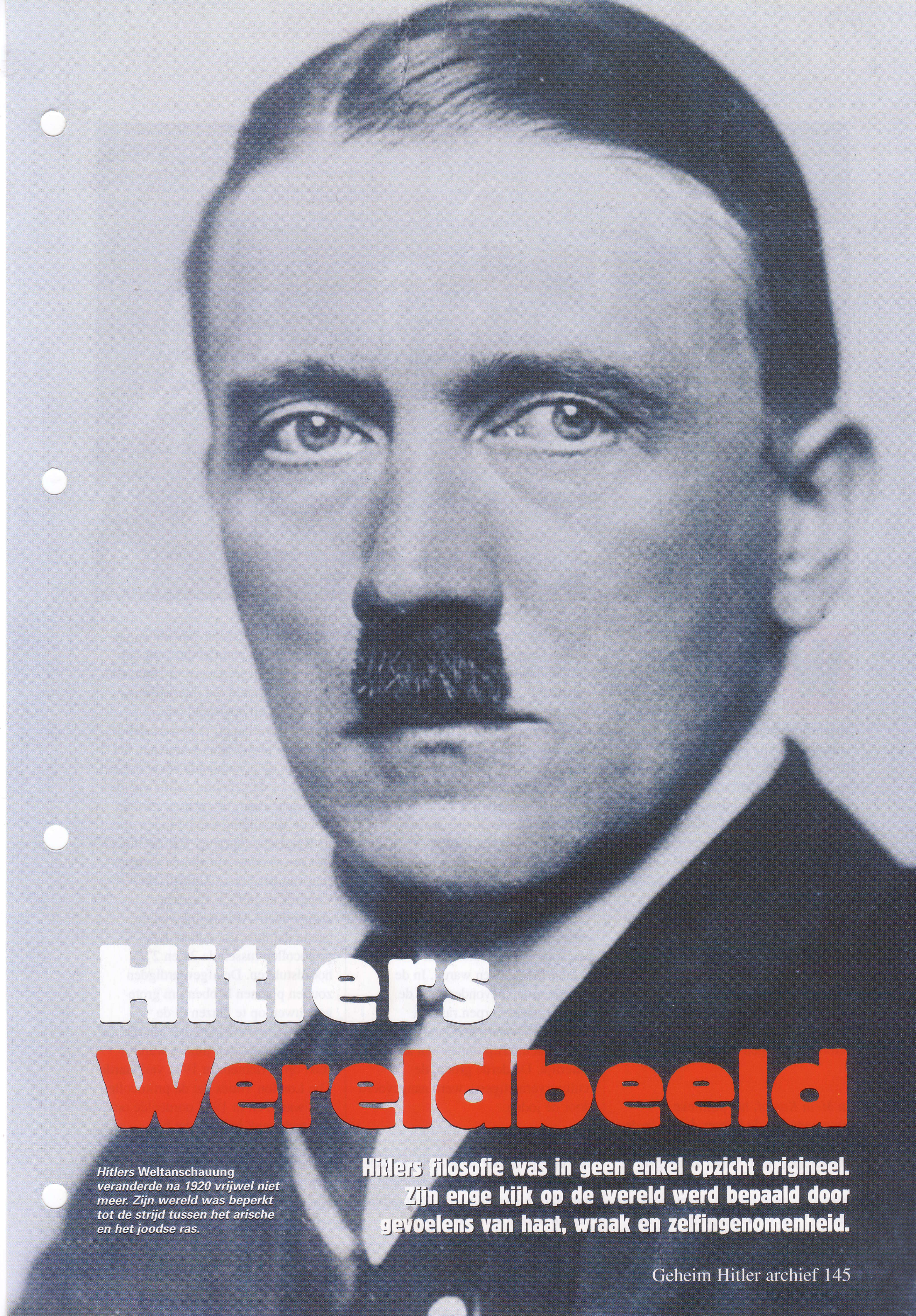

Hitlers Wereldbeeld

Hitlers Weltanschauung veranderde na 1920 vrijwel niet meer. Zijn wereld was beperkt tot de strijd tussen het arische en het joodse ras.

Hitlers filosofie was in geen enkel opzicht origineel. Zijn enge kijk op de wereld werd bepaald door gevoelens van haat, wraak en zelfingenomenheid.

Hitler met de trouwe Himmler, Lutze en Hess. Hitler had zijn succes deels te danken aan zijn onwankelbare geloof in zijn persoonlijke filosofie. Mensen die op zoek zijn naar een boodschap voelen zich altijd aangetrokken tot een dergelijke vastberadenheid.

W*ELTANSCHAUUNG* of 'wereldbeeld' was een populaire term in het Derde Rijk. Hitler maakte in zijn toespraken en geschriften regelmatig gebruik van dit concept om zijn persoonlijke levensfilosofie of de denkbeelden van de nazi's te verklaren. In maart 1934 verklaarde Hitler tijdens een toespraak voor *Alte Kämpfer* dat zijn overwinning het jaar daarvoor niets meer betekende dan dat er een nieuwe regering was aangetreden: het echte werk moest nog gebeuren. De nationaal-socialistische revolutie zou pas compleet zijn als de *Weltanschauung* van het nationaal-socialisme het universele wereldbeeld was geworden van de totale Duitse natie. Of de veteranen van de Hitler-Ludendorff-Putsch deze abstracte retoriek begrepen is zeer twijfelachtig.

RASSENSTRIJD

In *Mein Kampf*, het politieke testament van de Führer dat hij in de gevangenis schreef na de mislukte putsch, beschrijft Hitler zijn eigen *Weltanschauung*. Hij sprak daarin over zijn 'ongeduldige wereldbeeld' en dat hij "niet tevreden [kon] zijn met de rol van één partij tussen velen". Volgens hem vereiste zijn wereldbeeld "zelfstandige, exclusieve en totale erkenning". Een woord dat de nazi's in nauwe samenhang met *Weltanschauung* gebruikten, was *'Kultur'*. Het concept cultuur had een groot aantal betekenissen in nazi-Duitsland, van kunst en creativiteit tot de volledige levenswijze van een volk. Hitler verdeelde de mensheid in drie klassen: *Kulturbegründer* - grondleggers van de beschaving; *Kulturträger* - dragers van de beschaving; en *Kulturzerstörer* - vernietigers van de beschaving. In de eerste groep plaatste hij het arische ras, waarvan de Duitsers de belangrijkste leden waren. In de tweede groep bevonden zich de 'moreel onderworpen rassen' waaronder Japan - een land met een Aziatisch uiterlijk, maar een arisch innerlijk. De derde groep, de 'cultuurvernietigers', werd aangevoerd door de joden.

WEISEN VON ZION

Als bewijs van de schuld van de joden beriep Hitler zich op de *Protokolle der Weisen von Zion* - de 'Protocollen van de wijzen van Zion.' Deze beroemde bewerking van een antisemitisch Frans pamflet dat voor het eerst gepubliceerd werd in 1864, zou het plan bevatten dat internationale joden hadden opgesteld om wereldheerschappij te bewerkstelligen. De protocollen waren aan het eind van de negentiende eeuw opgesteld door de geheime politie van de Russische tsaar, ter rechtvaardiging van de vervolging van de joden door de Russische regering. Het document zou een verslag zijn van de vergadering van het Eerste Zionistische Congres in 1897 in Bazel in Zwitserland. Afhankelijk van de versie die men las, telden deze protocollen tussen de 24 en 27 hoofdstukken. De afgevaardigden zouden plannen hebben om grote gebouwen op te blazen in de Europese hoofdsteden, het arische ras uit te roeien en een joodse wereldstaat op te richten. In 1921 verklaarde The London Times dat de protocollen vals waren en in 1935 oordeelde ook een rechtbank in Bern dat het document een vervalsing was. Hoewel hij de protocollen als voldoende bewijs beschouwde, baseerde Hitler zijn ideeën ook op de werken van vroegere, antisemitische schrijvers,

Hitlers leermeesters

DE IDEEËN waarop Hitlers *Weltanschauung* gestoeld was, waren het product van pseudo-onderzoek. Ze kwamen voort uit de lessen die Hitler ontleende aan antisemitische pamfletten die hij voor de Eerste Wereldoorlog in Oostenrijk en Beieren las. Hitler voltooide nooit een echte studie. Hoewel hij de potentie had om te studeren, werden zijn denkprocessen te zeer door passie gedomineerd en had hij weinig boodschap aan rationaliteit. Hij was een autodidact, die zich gemakkelijk de meningen van anderen eigenmaakte. Zo waren zijn gesprekken met de lichtelijk gestoorde mysticus Rudolf Hess die met hem in Landsberg had gezeten, van groot belang voor de uiteindelijke inhoud van *Mein Kampf*. Hess was lid geweest van de *Thule-Gesellschaft*, een geheim genootschap dat een romantisch ideaalbeeld had van Duitsland. Hess wist Hitler te interesseren voor 'geopolitiek' en deed enkele redactionele suggesties betreffende *Lebensraum* en de historische rol van het Britse keizerrijk. Hitler 'plukte' zijn ideeën uit diverse bronnen en verweefde ze dan met elkaar, zodat ze 'logisch' leken voor zijn volgelingen. Zijn rassentheorie en de mystieke elementen daarvan hadden geen wetenschappelijke basis, maar waren volledig gericht op het uiteindelijke doel: verovering door politieke of militaire actie. Hitler schreef "De binnenlandse politiek moet het volk de innerlijke kracht opleveren voor de realisatie van ons buitenlands beleid."

Rechts:
De Engels-Duitse schrijver Houston Stewart Chamberlain (1863-1937), was een van de eersten die de völkische filosofie uitdroeg. De kernthema's van zijn ideologie waren extreem nationalisme, antisemitisme en onduidelijke ideeën over de Teutoons-arische superioriteit.

Hieronder:
De voormalige generaal en professor Karl Haushofer (1869-1946) was een pionier op het gebied van geopolitiek - de studie van geografische effecten op de ontwikkeling van een natie. Hoewel de nazi's zijn theorieën afdeden als niet-völkisch, gebruikten ze ze wel om hun streven naar meer Lebensraum *te rechtvaardigen.*

Hieronder:
Hitler bewonderde de Oostenrijkse politicus Karl Lueger (1844-1910) als "de machtigste burgemeester aller tijden." Deze charismatische man was populair bij de kleine ondernemers en de lagere middenklasse van Wenen, die hij waarschuwde tegen de dreiging van de bolsjewisten, joden en Slaven.

zoals de Engelsman Houston Stewart Chamberlain, die zich in Duitsland had gevestigd en getrouwd was met de dochter van de componist Richard Wagner. Hij nam in 1916 de Duitse nationaliteit aan.

'CHRISTUS WAS GEEN JOOD'

Chamberlains driedelige werk *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* dat in 1899 in Duitsland verscheen, had twee thema's. Het eerste thema was dat de Teutonen de

Boven:
De Führer wist welke foto's het volk van hem wilde zien. Hij geloofde oprecht dat het hebben van Teutoonse kenmerken, zoals blond haar en blauwe ogen, aantoonde dat de bezitter van een superieur ras was.

Hitler was de grootste ontdekking van Anton Drexler (1884-1942). De oprichter van de Deutsche Arbeiterpartei en medeauteur van het oorspronkelijke partijmanifest werd echter al snel overschaduwd door zijn protégé.

scheppers en dragers van de beschaving waren. Het tweede thema was dat de joden een negatieve raciale macht vormden die een ontwrichtende invloed had op de geschiedenis. Alleen Teutonen van zuiver bloed waren verantwoordelijk voor alle wereldse vooruitgang. De meest bizarre theorie van Chamberlain was dat Christus geen jood was. Toen Chamberlain in 1927 in Bayreuth werd begraven, was Hitler bij de ceremonie aanwezig. Hitler was sterk beïnvloed door de populaire pseudo-filosofie die bekendstond als het sociaal-Darwinisme, waarbij de sterkste werd gezien als de zuiverste, die de strijd om het leven zou overleven. Volgens Hitler kwam in de natuur geen vermenging van soorten voor. Hij ging voor het gemak voorbij aan het feit dat *Homo sapiens* slechts één soort is, en beargumenteerde dat rassenvermenging de rassen zou verzwakken. Het Duitse *Volk* moest zuiver blijven om sterk te kunnen blijven. *Volk* had, evenals in het Nederlands, diverse betekenissen, maar voor de nazi's was het een synoniem voor 'bloedgemeenschap' of 'ras'.

EENHEID

De negentiende-eeuwse Duitse romantici schetsten nog een grootser beeld van het begrip *Volk*. Ze zagen het als "een sublieme gemeenschap voortvloeiend uit een lange opeenvolging van eerdere, huidige en nog ongeboren generaties, die allemaal verbonden zijn in een grootse en intieme eenheid van leven en dood." De nazi's gebruikten het woord *Volk* als voorvoegsel voor allerlei zaken die 'aan het volk' behoorden. Dit liep uiteen van de *Volkswagen* tot het *Volksgericht* en de weerloze kinderen en oude mannen van de *Volkssturm,* die moesten proberen het vaderland in 1944-45 te beschermen. Hitlers ideeën op het wereldtoneel waren al even vergezocht. Hij ging er terecht vanuit dat de rivaliteit tussen Italië en Frankrijk in het Middellandse Zeegebied ervoor zou zorgen dat Italië zich achter de Duitsers zou scharen. Hij maakte echter een ernstige misrekening door erop te vertrouwen dat hij ook Groot-Brittannië zou kunnen overhalen om zich met Duitsland tegen Frankrijk in te zetten. Als tegenprestatie zou Duitsland dan afzien van haar voormalige koloniën en zou de Royal Navy de macht krijgen op de zeeroutes. Het beeld van Frankrijk als grootste vijand kwam deels voort uit Hitlers ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar werd vooral veroorzaakt door de zware herstelbetalingen die van Duitsland werden geëist na die oorlog en de herinnering aan de barre situatie tijdens de Franse bezetting van het Rijnland.

ENGELS-DUITSE ALLIANTIE

Een alliantie met Groot-Brittannië zou het Duitse Rijk de kans bieden om de plannen voor *Lebensraum* in alle vrijheid te realiseren. Dit concept was aan het eind van de negentiende eeuw opgekomen toen Duitsland een koloniaal rijk wilde stichten. Hitler geloofde dat Duitsland overbevolkt was en meer land nodig had om de bevolking voldoende ruimte te bieden. De nazi-theorie van de superioriteit van het arische ras ten opzichte van het Slavische ras leidde ertoe dat men Polen en Rusland aanmerkte als de plekken waar *Lebensraum* te vinden was. In dit nieuwe gebied zou het *Herrenvolk* - het meesterras - nieuwe koloniën opzetten die bevolkt werden door strijders/boeren. Het *Herrenvolk* zou overwinnen omdat zij superieur waren aan de *Völkerchaos,* de 'chaos van volkeren', die men overal rond de Middellandse Zee kon aantreffen. Volgens Hitler was het Middellandse Zeegebied sowieso voor eeuwig besmet, omdat het jodendom hieruit was voortgekomen.

NIETSZEGGENDE WOORDEN

Omdat Hitler constant de term *Weltanschauung* gebruikte, gebruikten tal van nazi's dit woord ook veelvuldig in hun toespraken en werd het een regelmatig terugkerend thema tijdens schoolexamens. De *Reichsberufswettkampf* was het examen voor jonge mannen en vrouwen die wilden gaan werken in een technisch beroep of in de landbouw. Het examen bevatte vragen als 'Wat zijn de taken van samenwerkingsverbanden in nationaal-socialistisch Duitsland?' De *Weltanschauung* van de kandidaat kon 20 van de 120 punten voor het eindcijfer opleveren: een vreemde waardering gezien het feit dat de betrokkene uiteindelijk waarschijnlijk niets anders hoefde te doen dan een draaibank of een ploeg bedienen.

Ubermensch en Untermensch

Als onderdeel van hun beeld van andere rassen namen de nazi's het concept van de filosoof Friederich Nietzsche over de *Übermensch* of 'super-mens' over. Volgens de partijfilosofen hadden de Duitsers alle kwaliteiten van de *Übermensch*. Voor hun *Weltanschauung* pasten ze de ideeën van de filosoof op twee punten aan. Nietzsche had geopperd dat de juiste omstandigheden en leefomgeving een individuele *Übermensch* konden opleveren, die in staat was tot grote daden en die de ultieme leider zou zijn. Hij zei echter niet dat dit voor het hele ras gold.

Vanuit het gegeven van de *Übermensch* was het voor Hitler en de nazi's een logische conclusie dat er ook een tegenovergestelde categorie bestond. De voor de hand liggende kandidaten voor de kwalificatie *Untermensch* waren de niet-Germaanse rassen in het Oosten, in Polen en de Sovjet-Unie. Hitler ging daarbij volledig voorbij aan Nietzsches observaties dat het idee van een zuiver Teutoons ras een "leugenachtige zwendelarij" was en dat de Duitsers de voorkeur gaven aan het mysterieuze en chaotische en gek waren op "alles dat onduidelijk, troebel, versluierd, nevelig en ondoorzichtig" was.

Bovenal gingen de nazi's totaal voorbij aan de minachting voor het antisemitisme die de filosoof zo duidelijk verwoord had. "De moed van de joden" zo schreef hij, "onder de mantel van hun ellendige onderwerping evenaart de deugden van heiligen."

Rechts:
Friedrich Nietzsche (1844-1900) probeerde zijn aangeboren pessimisme te overwinnen door het concept te bedenken van een volledig sterfelijke 'supermens' die de mensheid zou redden. Hitler zou absoluut nooit zijn eerste keus zijn geweest.

Hieronder:
De monumentale beelden van Josef Thorak werden door Hitler geprezen omdat ze "gezonde Germaanse erotiek" belichaamden. Het ideaal van de nazi's was kunst die volledig aan het sociaal-Darwinistische thema voldeed.

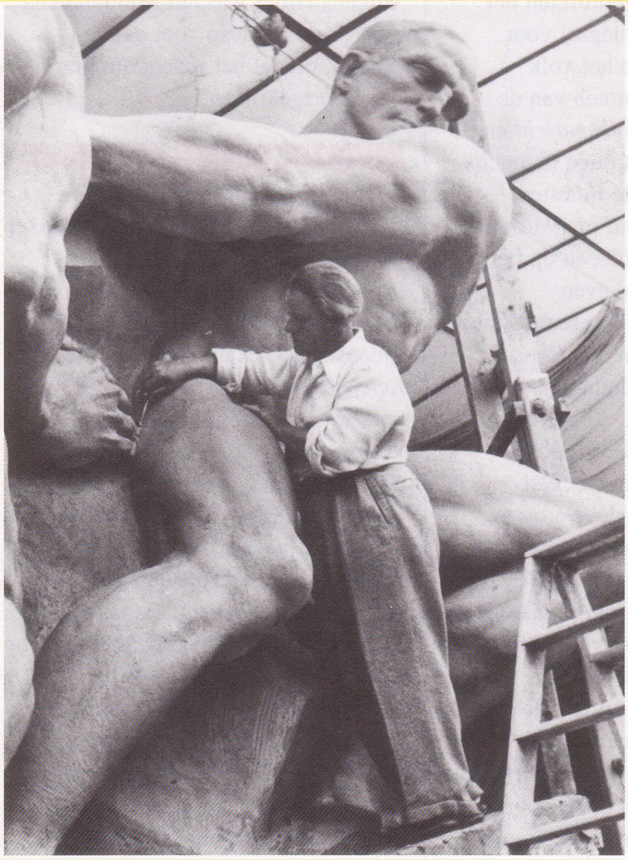

Hieronder:
De rassentheorieën van de nazi's waren gebaseerd op de aanname dat verschillende rassen hun eigen, 'typische' kenmerken hadden. De propagandisten benadrukten de boodschap van de arische superioriteit door afbeeldingen van 'gezonde' Duitsers tegenover 'ontaarde' afbeeldingen van andere rassen te plaatsen.

In januari 1941 vond er door toedoen van de fascistische IJzeren Garde een anti-joodse pogrom plaats in Boekarest. Hier zoeken familieleden van vermiste joden naar hun geliefden tussen de lijken van de 90 slachtoffers die werden vermoord in het Jilava-bos.

HOLOCAUST IN ROEMENIË

De holocaust in Roemenië was bijzonder wreed. De nazi's werden enthousiast gesteund door een deel van de lokale bevolking.

Een Roemeense soldaat dwingt joden met de kolf van zijn geweer om te gaan liggen in de greppel die hun graf zou worden. Deze foto die in juni 1941 werd gemaakt in Constanta is na de oorlog tussen de bezittingen van een voormalige Roemeense soldaat in Hamburg aangetroffen.

Hierboven:
Een lid van de IJzeren Garde mishandelt twee vrouwen op straat in Iasi. Bij de pogrom in Iasi, die plaatsvond in de zomer van 1941, vonden duizenden joden de dood.

NERGENS in Europa was de ineenstorting van het communistische gezag zo dramatisch - en zo dodelijk voor de voormalige leiders - als in Roemenië in 1989. De dictatuur van Nicholai Ceaucescu was echter gebouwd op de puinhopen van een even verderfelijk regime, waarvan de misdaden onthuld werden door middel van een serie openbare processen die de communisten na 1945 voerden. Ion Antonescu, de militaire heerser over Roemenië van 1940-44, had zijn troepen het bevel gegeven actief mee te werken aan de genocide die de nazi's uitvoerden en het Roemeense leger pleegde een aantal van de gruwelijkste misdaden die er in de hele oorlog werden begaan. Maar paramilitaire eenheden en de fascistische IJzeren Garde hadden de holocaust al veel eerder opgestart in Roemenië.

BLOEDIGE GESCHIEDENIS

Vanaf de middeleeuwen tot halverwege de negentiende eeuw maakte Roemenië deel uit van het Ottomaanse rijk. Regelmatig werden er in deze regio met Aziatische wreedheid opstanden de kop ingedrukt. Nadat Roemenië na de oorlog op de Krim bevrijd was en er een monarchie geïmporteerd was vanuit Duitsland, streed Roemenië in 1877 aan de zijde van Rusland in een oorlog om de vrijheid. De Balkan werd bevrijd van de Turkse heerschappij. Dit conflict werd gekenmerkt door routinematige slachtingen onder burgers en de moord op moslims door christenen en andersom. Tegen deze achtergrond van door religie geïnspireerd geweld ontdekte de joodse bevolking van Roemenië dat de nieuwe christelijke regering in Boekarest nog veel erger was dan het Turkse bestuur van het begin van de negentiende eeuw. In 1914 was het antisemitisme in Roemenië bijna even erg als in Rusland. Discriminatie kwam sowieso veelvuldig voor in West-Europa, maar het manifesteerde zich dan vooral in de vorm van sociale uitsluiting en snobisme. In Rusland en Roemenië waren fysiek geweld gemeengoed en vonden er regelmatig massamoorden plaats, waarbij de lokale politie vaak even de andere kant uitkeek. Na door de Duitsers verslagen en geplunderd te zijn tijdens de Eerste Wereldoorlog, werd Roemenië van groot strategisch belang tijdens het interbellum. De Roemeense olievelden waren de enige die gemakkelijk te bereiken waren voor Duitsland en de Wehrmacht zou

Het einde voor de Roemeense joden

HET ANTONESCU-regime hanteerde twee belangrijke antisemitische beleidsinstrumenten. In het oude Roemenië en in Transylvanië in het zuiden werden er anti-joodse wetten uitgevaardigd waardoor alle joodse bezittingen werden geconfisqueerd en tot staatsbezit werden gemaakt. De joden werden van huis en haard verdreven en verplicht in getto's in de steden te gaan wonen. In eerste instantie gaf Antonescu echter geen toestemming voor de deportaties van de joden van het platteland. Onder zware druk van de Duitsers stemde Antonescu ermee in dat de 300.000 joden naar Belzec zouden worden gedeporteerd, maar later trok hij die toezegging weer in. Antonescu hanteerde een heel ander beleid in de geannexeerde gebieden Bessarabië en Boekovina. In 1941 werden er meer dan 160.000 joden gedood door Einsatzgruppe D en door de Roemeense en Duits legers. De 150.000 overlevenden werden naar Transnistria verdreven. De meerderheid daarvan zou worden vermoord of zou van de honger of de vrieskou omkomen.

Rechts:
Generaal Ion Antonescu spreekt in september 1941 een menigte toe in Boekarest. Het regime van Antonescu was verantwoordelijk voor de dood van het merendeel van de 420.000 Roemeense joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog om het leven kwamen.

afhankelijk zijn van de olie van deze velden. De Duitse nazi's hadden het geluk dat Roemenië zijn eigen fascistische beweging voortbracht die financieel gesteund werd door koning Carol II.

DICTATORS

De linkse oppositie werd weggevaagd. In 1938 kende de koning zichzelf dictatoriale macht toe. In september 1940 werd deze macht overgenomen door generaal Antonescu. De verschillende Roemeense regeringen die elkaar opvolgden, introduceerden antisemitische wetgeving die uiteindelijk aan de vooravond van de militaire machtsovername leidde tot de onteigening van joodse bedrijven. De IJzeren Garde in Boekarest vierde de machtsgreep van Antonescu door honderden joden te ontvoeren en ze op een gruwelijke manier in een abattoir te doden. Als onderdeel van zijn overeenkomst met Stalin beloofde Hitler de Roemeense grensprovincies terug te geven die Rusland na de Eerste Wereldoorlog had moeten afgeven. Boekovina en Bessarabië werden echter aan Roemenië teruggegeven als beloning voor deelname aan de Duitse aanval op de Sovjet-Unie. De Roemeense holocaust begon in deze regio's. Antonescu had een veel hechtere band met Hitler dan de andere fascistische leiders, Mussolini incluis. Hij geloofde oprecht in de 'internationale joodse samenzwering' en deelde Hitlers overtuiging dat joden en bolsjewieken één en dezelfde kliek vormden. De armoede en onderontwikkeling van Roemenië weet hij aan de wurggreep van de joden. Tijdens zijn derde topontmoeting met Hitler op 12 juni 1941 kreeg Antonescu gedetailleerde informatie over het moordprogramma dat de *Einsatzgruppen* van de SD moesten uitvoeren. Hij reageerde daarop met een vergelijkbaar plan, dat aan het Roemeense leger werd meegedeeld voordat het in juli de grens overstak. Ze moesten niet alleen alle voormalige Sovjetfunctionarissen executeren, maar ook moesten alle joden uit de steden samengebracht worden in getto's en moesten de bewoners van joodse nederzettingen op het platteland worden afgeslacht.

POGROMS

Boekovina en Bessarabië telden respectievelijk 7 en 11 % joden onder hun bevolking. Dit varieerde van erbarmelijk arme hassidische groepen tot grootstedelijke elites die zich vooral in Czernowitz en Kishinev bevonden. De moordlust waarmee hun buren zich tegen hen keerden, kwam voor hen als een verschrikkelijke verrassing: leger, paramilitairen en lokale burgers deden allemaal actief mee aan de slachting die volgde.

De joden werden uit de twee provincies verdreven. Een groot aantal van hen werd naar de door de Duitsers beheerste regio Transnistria

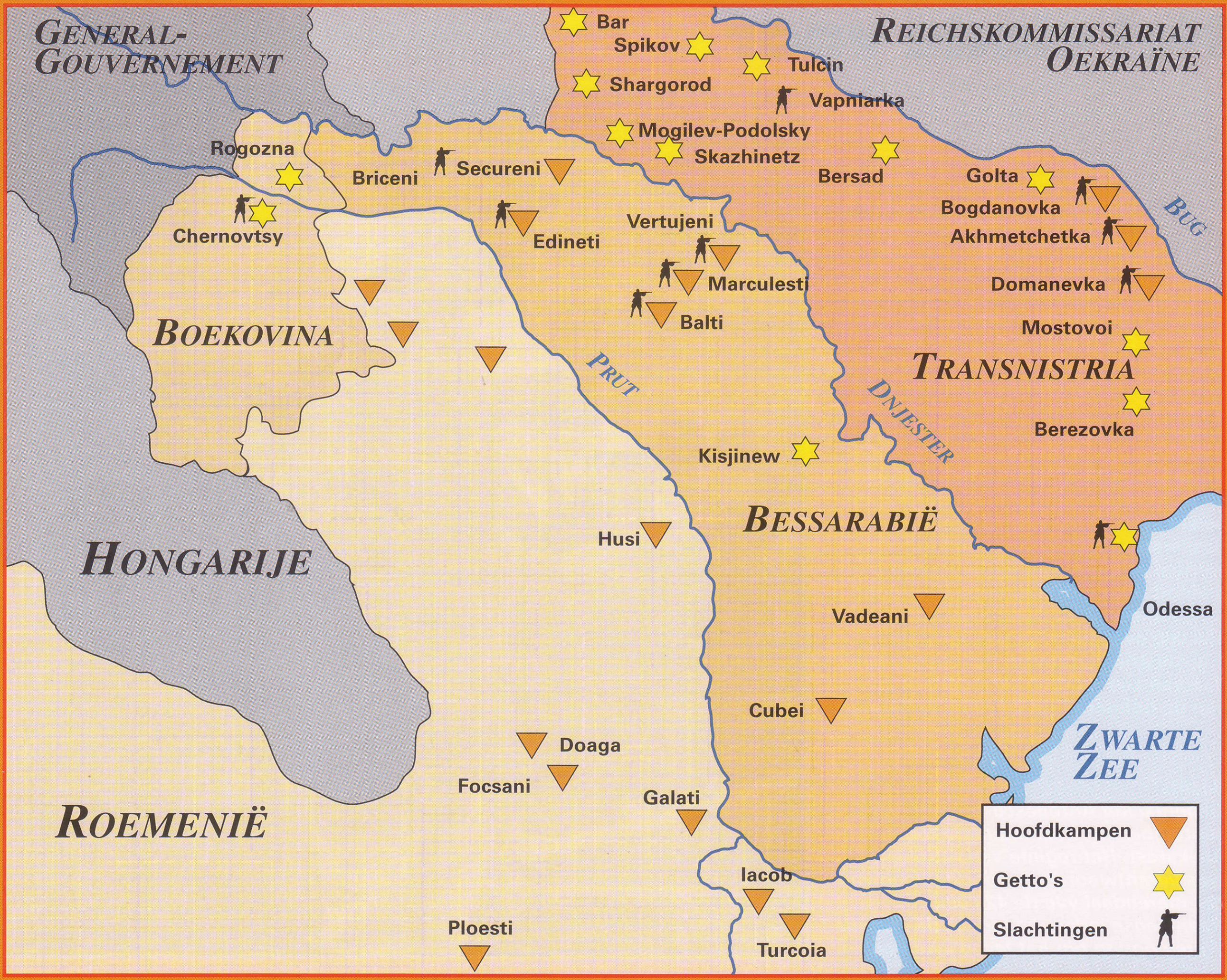

verjaagd. De Duitsers dreven hen weer terug, waarbij er vele duizenden werden doodgeschoten. Aan het eind van die zomer bevatten de Roemeense concentratiekampen, die niet veel meer waren dan een prikkeldraadomheining, meer dan 50.000 gevangenen in erbarmelijke omstandigheden

Op 30 augustus gaf Duitsland het bestuur over Transnistria aan Roemenië. Antonescu gaf het bevel de joden naar Rusland te brengen waar men ze gemakkelijker kon vermoorden. De slachtoffers moesten zo'n 30 km per dag marcheren, zonder voedsel of water. Elke dag werden er honderden ongelukkigen doodgeschoten, -gestoken of -geslagen. Anderen werden omwille van hun kleren aan plaatselijke boeren verkocht, waarbij de boer de jood dan vermoordde als onderdeel van de overeenkomst. Er werden zoveel lijken in de rivieren gegooid dat ze een gevaar werden voor de volksgezondheid.

Ook de joden in Roemenië zelf werden gearresteerd en hun bezittingen werden in beslag genomen door hoge partijfunctionarissen en hun vazallen. Hele gezinnen werden naar de bezette delen van Rusland gedeporteerd voor liquidatie. Dit proces voltrok zich zo snel dat de Duitse ambassade in Boekarest zich zelfs geroepen voelde om Antonescu tot voorzichtigheid te manen. De Duitsers waren bang dat de abrupte eliminatie van de joden tot een ontwrichting zou leiden van de Roemeense economie, waarvan hun oorlogsapparaat inmiddels afhankelijk was geworden. Desondanks werden er door het Roemeense regime in juli en augustus 1941 waarschijnlijk meer joden gedood dan door de SS-*Einsatzgruppen* in Rusland en Polen in dezelfde periode. De gruwelijkste massamoord die in 1941 in Rusland gepleegd werd door Duitse troepen vond in september plaats bij Babi Yar, buiten Kiev. Een maand later voerde het Roemeense leger een nog grotere slachting uit. Het slachtoffer daarvan was de joodse bevolking van Odessa, de strategisch belangrijke havenstad aan de Zwarte Zee die verdedigd werd door de onverzettelijke Russische troepen.

OPMARS NAAR ODESSA

De Roemenen liepen zware verliezen op terwijl zij probeerden de stad te bereiken. Hun opmars werd niet ondersteund door de duikbommenwerpers, artillerie of tanks waarover hun Duitse bondgenoten konden beschikken. De slecht getrainde Roemeense infanteristen stierven met de duizenden tijdens de brute straatgevechten in de stad. De stad viel tenslotte in september toen de Duitse troepen de Krim bedreigden en de Russen besloten de overlevende verdedigers via zee te evacueren.

Ze lieten een geducht verzetsnetwerk achter. Op 22 oktober

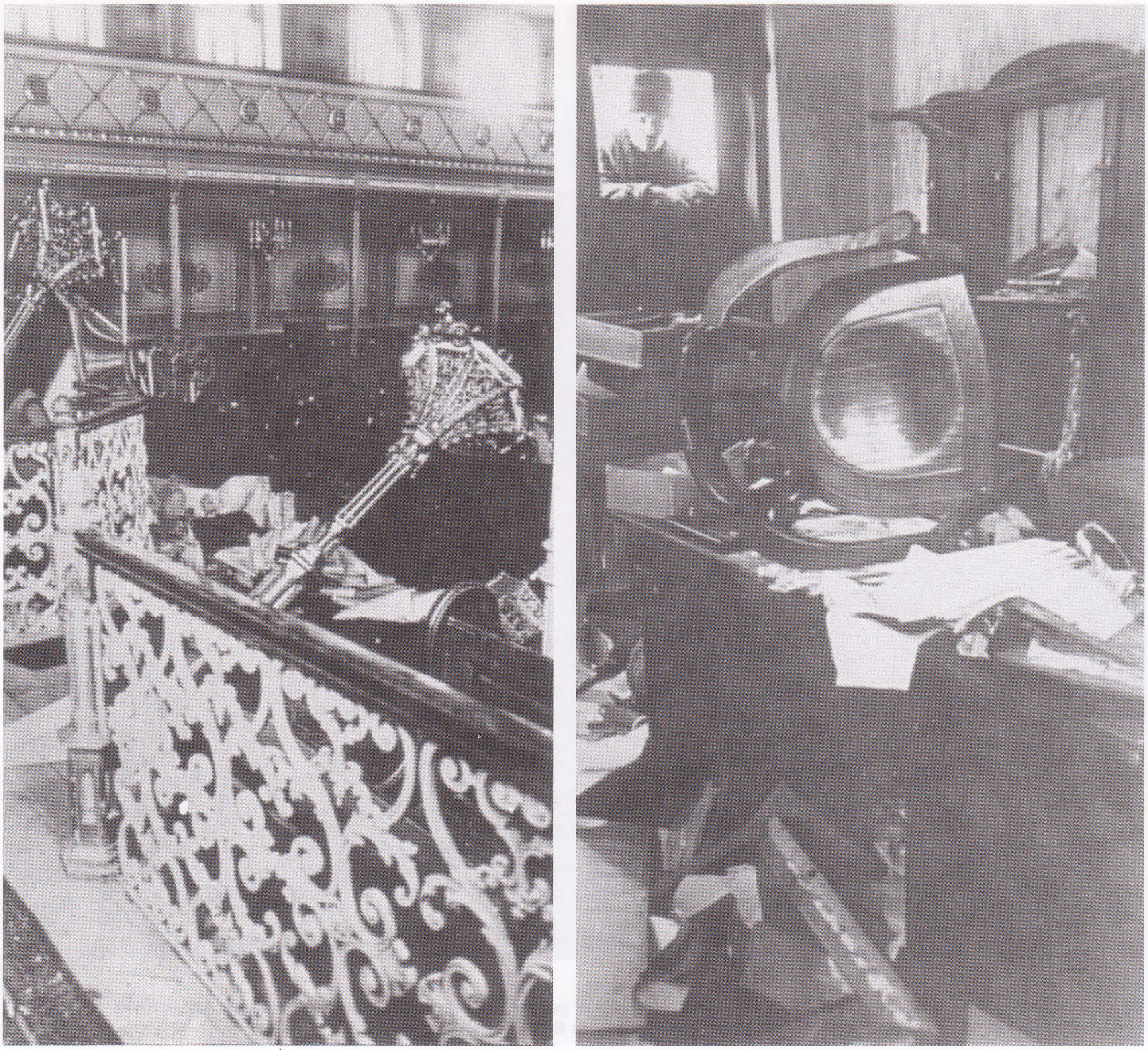

Hierboven:
Twee foto's van de schade aan een synagoge in Boekarest na de pogrom van januari 1941. Er werden tientallen synagogen geplunderd, duizenden joden beroofd en zo'n 300 gedood.

ontplofte het hoofdkwartier van de Roemeense 10e divisie - het voormalige hoofdkwartier van de NKWD. Hierbij werden de bevelvoerende generaal en zijn totale staf gedood. Generaal Trestioreanu, de hoogste Roemeense officier in de stad, gaf onmiddellijk het bevel voor vergeldingsacties: aan het eind van die dag waren er zo'n 5000 joden doodgeschoten of opgeknoopt aan de straatverlichting van Odessa. Er volgden nog meer massamoorden. Zo werden er alleen al op 23 oktober meer dan 19.000 joden vermoord.

MASSAMOORDEN

Het Roemeense leger deporteerde circa 25.000 joodse mensen naar Dalnik, een voorstad van Odessa. Hier werden ze in antitankgreppels gedreven en met machinegeweren doodgeschoten. Anderen werden in vier pakhuizen van fabrieken opgesloten totdat de gebouwen zo vol zaten dat er geen plek meer was om te gaan zitten. Er waren drie pakhuizen voor vrouwen en kinderen, en een voor de mannen. De deuren werden vergrendeld en met kettingen afgesloten. Daarna schoten de Roemenen met machinegeweren door de oude muren en gooiden ze via openingen in het dak granaten naar binnen. Vervolgens staken ze de pakhuizen in brand.

De joodse gezinnen die het geluk hadden gehad om niet bij deze acties betrokken te raken, werden op 22 en 23 oktober te voet uit de stad weggevoerd. Zoals altijd moesten ze al hun bezittingen afgeven. Tijdens de tocht werden velen van hen het slachtoffer van verkrachtingen en executies. Ze werden opgesloten op drie boerderijen in de prefectuur Golta, aan de rivier de Bug. Bogdonovka, Domanevka en Akhmetchetka werden afgezet met prikkeldraad, maar er waren geen woonblokken of andere faciliteiten.

Gezien het feit dat er 70.000 mensen in de buitenlucht moesten leven, zonder voedsel of hygiënische voorzieningen, was ziekte onvermijdelijk. Er trok een tyfusepidemie door het kamp die het hele gebied bedreigde. De Duitsers eisten dat de kampen ontruimd werden omdat het broeinesten waren

Boven:
Voorbijgangers op de Cuza Voda-straat in Iasi besteden vrijwel geen aandacht aan de joodse lijken op het trottoir. Er werden tussen de acht- en tienduizend joden afgeslacht door Duitse en Roemeense troepen.

van infecties die de watervoorziening en hun eigen troepen bedreigden. De Roemenen besloten daarom alle kampbewoners te doden.

De slachting vond plaats rond Kerstmis. De 50.000 gevangenen van Bogdonovka moesten het kamp in de ochtend van 21 december verlaten. De circa 5.000 achterblijvers die te zwak waren om het kamp te verlaten, werden ter plekke doodgeschoten. Velen van hen werden levend verbrand nadat er stro dat in benzine was gedrenkt bovenop hen werd gestort.

De lange colonne gevangenen werd met regelmatige tussenpozen in groepjes naar de vooraf uitgekozen executieterreinen gebracht waar ze met machinegeweren werden neer gemaaid. Op de 25e kregen de beulen een dag verlof om Kerst te vieren.

OEKRAÏENSE KAMPEN

Tweehonderd joden werden gespaard: zij moesten de duizenden lijken begraven die in de ravijnen in de omgeving gedumpt waren. Toen zij klaar waren met hun werk, werden ook zij doodgeschoten. Een aantal van hen wist echter te ontsnappen en zou tijdens de processen na de oorlog getuigen tegen de schuldigen.

De 18.000 joden in Domanevka ondergingen in januari en februari 1942 hetzelfde lot. Het kleinere kamp in Akhmetchetka werd eenvoudigweg afgesloten, waarna men de 4000 gevangenen van de honger liet omkomen.

De laatste overlevende joden in de regio Odessa werden in het district Slobodka vastgehouden. Ze kregen niet voldoende eten of medische zorg en hadden geen sanitaire voorzieningen. De oudste en de jongste gevangenen stierven als gevolg daarvan het eerst. De rest werd in Duitse treinen geladen en 60 km verder naar Berezovka gebracht waar ze in kuilen werden doodgeschoten.

De Roemeense Holocaust eindigde zes maanden later. In november 1942 leed het Roemeense leger catastrofale verliezen aan het front bij Stalingrad. De medewerking aan de Duitse 'Endlösung' stopte. Eichmanns medewerkers, die wisten dat er zich nog altijd meer dan één miljoen joden op Roemeens grondgebied bevonden, protesteerden hiertegen, maar zonder effect. Eind 1943 nam de SS zelf het initiatief om nog zoveel mogelijk joden uit het gebied onder Roemeens bestuur te deporteren.

HET THUISFRONT

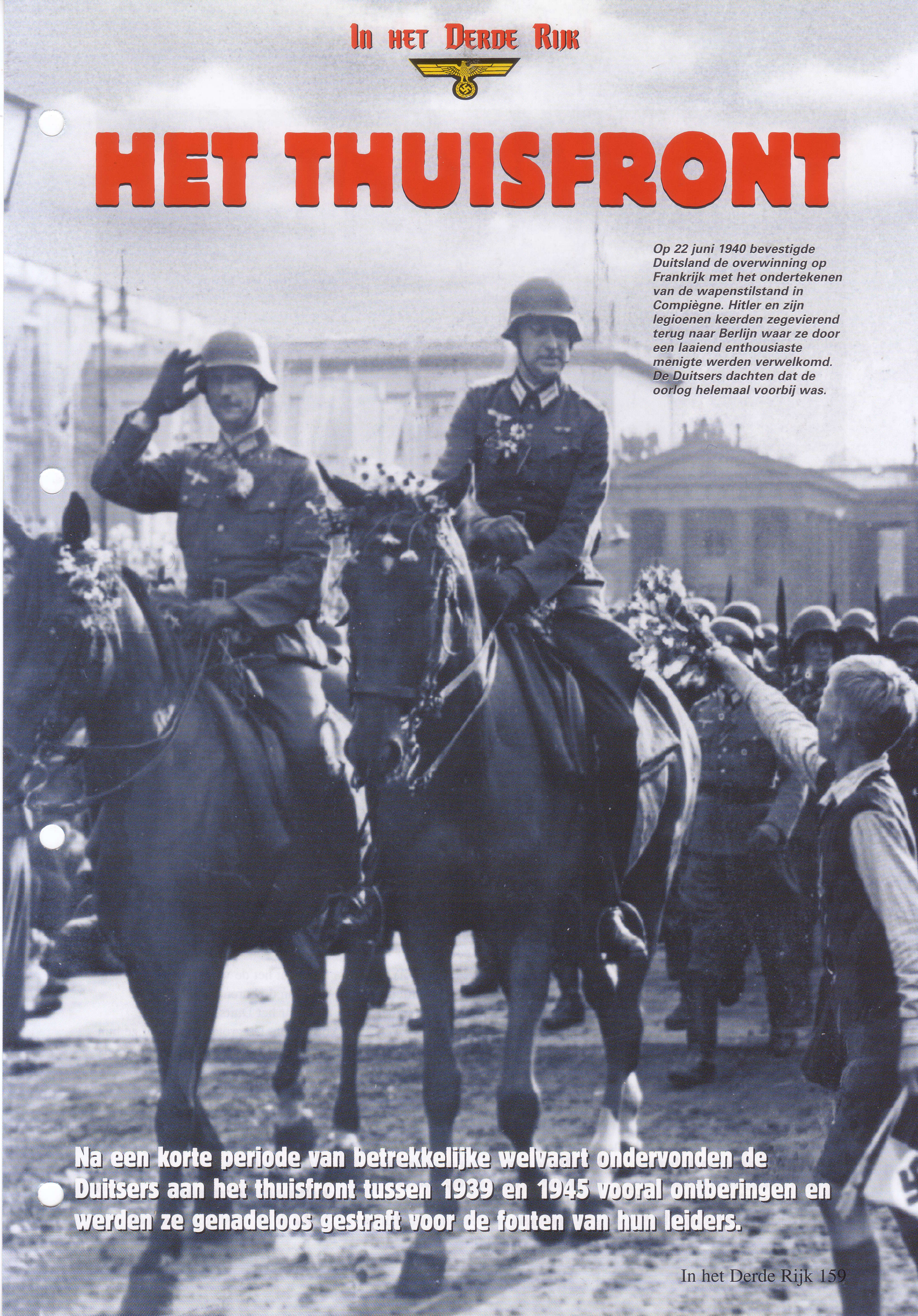

Op 22 juni 1940 bevestigde Duitsland de overwinning op Frankrijk met het ondertekenen van de wapenstilstand in Compiègne. Hitler en zijn legioenen keerden zegevierend terug naar Berlijn waar ze door een laaiend enthousiaste menigte werden verwelkomd. De Duitsers dachten dat de oorlog helemaal voorbij was.

Na een korte periode van betrekkelijke welvaart ondervonden de Duitsers aan het thuisfront tussen 1939 en 1945 vooral ontberingen en werden ze genadeloos gestraft voor de fouten van hun leiders.

Boven:
RAF Bomber Command probeerde de Duitse maatschappij te ontwrichten door zoveel mogelijk burgers te doden. De Britse ervaringen tijdens de 'Blitz' waren niets vergeleken met de verwoesting die plaatsvond in allerlei Duitse steden.

IN DE ZOMER van 1914 begroette Europa het uitbreken van de oorlog met blijdschap. Een generatie later, in september 1939, brak er weer een oorlog uit. Nu was de stemming heel wat somberder. Dit conflict zou niet alleen door soldaten worden uitgevochten, maar zou zich ook doen voelen in de huizen van de burgers. De nazi's zouden flink moeten knokken om te zorgen dat het gewone volk achter hen bleef staan. Het succes in de oorlog zou in grote mate afhankelijk zijn van de stabiliteit aan het thuisfront. Dr. Joseph Goebbels had in de jaren 30 alles in het werk gesteld om de gewone Duitsers voor Hitlers zaak te winnen. Hij was daar grotendeels in geslaagd. Vanaf 1938 had het publiek zich steeds meer achter Hitlers territoriale uitbreidingsdrang geschaard. Het volk geloofde echt dat het gewapende conflict en de crisis die daaruit voortkwam, niet het gevolg was van een politieke misrekening van Hitler, maar dat het de verantwoordelijkheid was van de buren van Duitsland.

Maar het Duitse volk werd bedrogen. De grote vraag is of ze hun leider even slaafs gevolgd hadden, als ze zijn ware aard gekend hadden?

Tijdens de oorlog zette propagandaminister Goebbels alle middelen in om de publieke steun te behouden voor de nazi-partij - met wisselend succes.

OORLOG OF VREDE?'

Nadat Polen verslagen was, hield

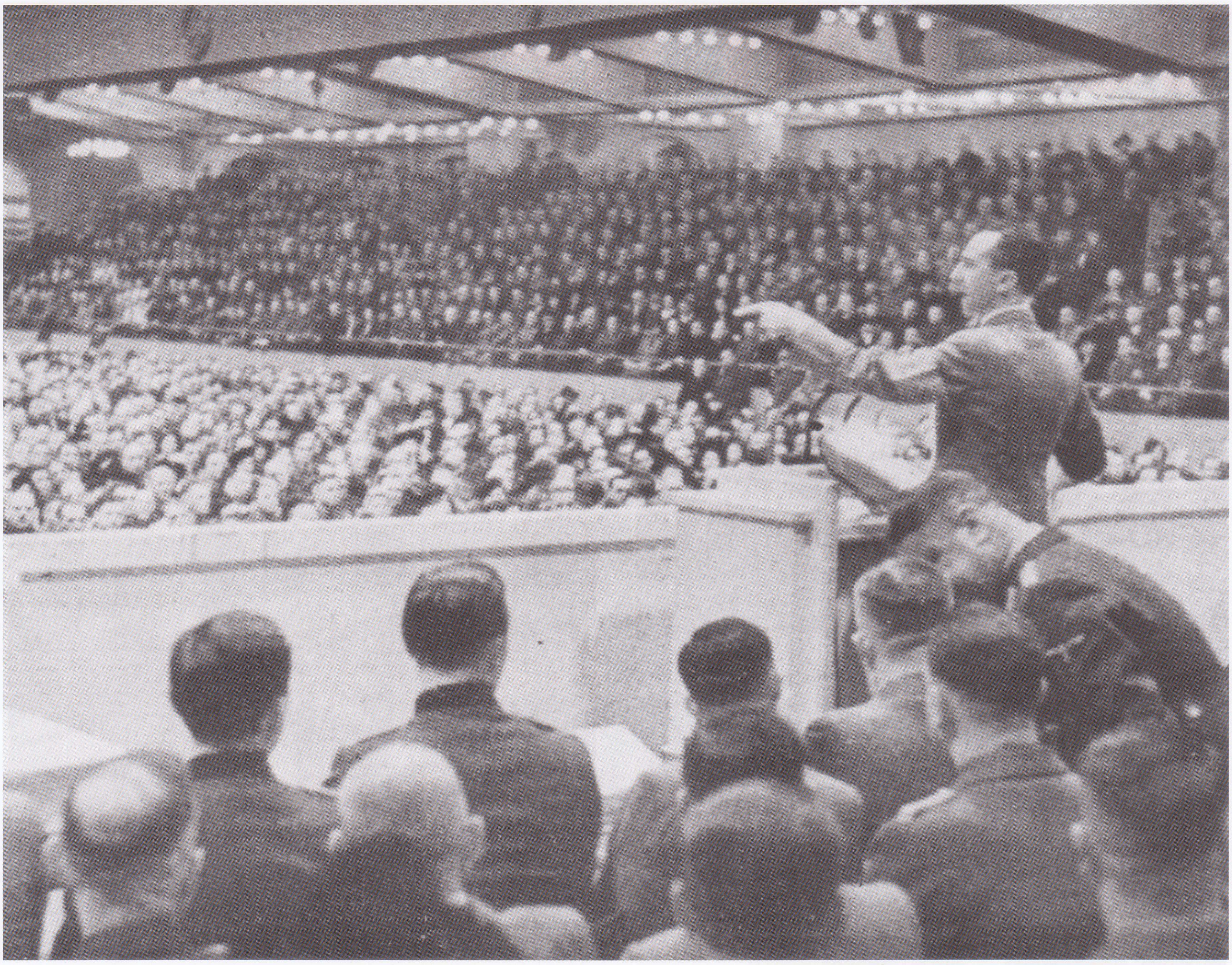

Boven:
Goebbels tijdens de 'Totaler Krieg'-toespraak in het Sportspalast in Berlijn. Aan het front noemde men zijn toespraken al geruime tijd 'de sprookjes van de horrelvoet'.

Hitler een toespraak in de Reichstag waar hij opriep tot vrede. Hij wist dat de westerse machten zijn voorwaarden voor een wapenstilstand nooit zouden aanvaarden, zodat hij kon doen voorkomen alsof mensen als Chamberlain de ware oorlogsstichters waren. In de maanden tot april 1940 merkten de meeste Duitsers er weinig van dat Duitsland in oorlog was. De media moest het volk daarom bij elke gelegenheid aan de waarheid herinneren. Duitsland was, door toedoen van de andere Europese landen, in een ernstige oorlog verwikkeld! De goede tijden hielden ook in de zomer van 1940 aan. De Duitsers verwachtten dat er snel vrede zou komen nadat Frankrijk verpletterend was verslagen. Maar het succes van de RAF en het feit dat Hitler Groot-Brittannië niet kon veroveren, leidde ertoe dat velen zich gelaten voorbereidden op weer een winter vol ontberingen.

1812 HERHAALD

Ook over de oorlog met de Sovjet-Unie waren de Duitsers vrij gelaten. Men geloofde dat het conflict onvermijdelijk was en dat Hitler al voldoende geduld had betracht. Men dacht dat de overwinning op het armoedige leger van Untermenschen niet lang op zich zou laten duren. Vrijwel niemand trok lering uit Napoleons rampzalige campagne in 1812. Tijdens de zomer van 1941 maakte zich een algeheel gevoel van onrust meester van het Duitse volk. Dit was het gevolg van de steeds grotere verliezen van de Wehrmacht, plus de brieven van de frontsoldaten die beschreven in welke barre omstandigheden ze zich bevonden. En nog altijd waren de Russen niet verslagen. Bovenop dit sombere nieuws kwam het bericht dat Rommel zich had moeten terugtrekken tot in Benghazi. Bovendien werden de rantsoenen ingeperkt.

De nazi-partij werd steeds minder populair. Er was steeds minder interesse voor partijevenementen. Vooral de SA had er grote problemen mee om voldoende publiek te werven voor de partijbijeenkomsten. Het volk dacht dat de partijfunctionarissen hun dienstplicht aan het front ontliepen, in tegenstelling tot de leden van de SS, SA en HJ. Vooral de soldaten die met verlof thuis waren, toonden zich erg kritisch. Volgens hen had de partij haar langste tijd gehad en moest zij na de oorlog ontbonden worden en vervangen worden door een militaire dictatuur. Hitler probeerde de Duitsers in maart 1942 weer moed in te spreken tijdens zijn jaarlijkse toespraak ter herdenking van de Hitler-Ludendorff-putsch. Hij beloofde de bolsjewieken tijdens het aankomende offensief te verpletteren. Maar toen de zomer plaatsmaakte voor de herfst, bleek Stalingrad een steeds onoverkomelijker probleem te

Ver van het front?

Boven:
Dakloze gezinnen konden op straat hun potje koken. Duizenden mensen bleven in de steden en vertrokken niet naar het platteland.

Boven:
De regering stelde levensmiddelen en goederen beschikbaar voor de slachtoffers van de bombardementen. In 1944 ging 90 procent van de eerste levensbehoeften hier naartoe.

Links:
Geallieerde bombardementen verwoestten tijdens de oorlog 4 miljoen huizen, waardoor 12 miljoen Duitsers dakloos werden. Deze vrouw draagt alles bij zich wat ze nodig heeft om te overleven.

Hieronder:
De Duitsers probeerden de bombardementen te overleven in schuilkelders met muren van soms wel 1,8 meter dik. Vrouwen met stalen zenuwen, de 'bunkermoeders', moesten de orde in de bunkers handhaven en voorkomen dat er paniek uitbrak.

Hieronder:
Velen beschouwen de bombardementen van de RAF op Dresden op 13/14 februari 1945 als een overbodige verspilling van mensenlevens. De stad werd niet verdedigd. Bovendien zat zij overvol met vluchtelingen uit Silezië. Er kwamen daardoor maar liefst 60.000 burgers om bij de bombardementen.

Volkssturm

DE LAATSTE POGING van de nazi's om zich uit hun hopeloze situatie te redden was een ongekend absurd initiatief. Op 25 september 1944 gaf de Führer bevel voor de oprichting van een nieuw krijgsmachtonderdeel: de *Volkssturm*. Dit onderdeel moest onder het bestuur van de nazi-partij staan, om het te vrijwaren van de aristocratische en conservatieve denkbeelden van het officierskorps.

De eenheden van de *Volkssturm* waren slecht uitgerust en ongetraind. Tijdens gevechten sloegen de vrijwillige 'soldaten' vaak op de vlucht of werden ze weerloos afgeslacht.

Links:
De Volkssturm-verordening betrof zes miljoen mannen tussen de 16 en 60. Door hun armbanden met het opschrift 'Deutsche Volkssturm Wehrmacht' werden ze vaak aangezien voor partizanen.

Hieronder:
De Volkssturm-leider in Leipzig, op een geënsceneerde foto met de Führer zonder gezicht. In het Oosten vochten de dienstplichtigen met de moed der wanhoop. Minstens 175.000 van deze mannen werden door het Rode Leger gedood.

Boven:
Oost-Pruisen - 1944. Een goede manier om te zorgen dat het volk bleef vechten, was ze te doordringen van hun lot als de Russen zich op het Duitse volk konden wreken.

vormen. Tegelijkertijd begonnen industriële leiders, kerkleiders, bureaucraten, het leger en de gegoede burgerij zich steeds meer te distantiëren van het regime. Zij begonnen allerlei kritische vragen te stellen. Bormann en andere partijleiders besloten om terug te slaan. *Gauleiters* kregen instructies de defaitisten aan te pakken die, zoals men beweerde, zich nu durfden uit te spreken omdat alle echte nationaal-socialisten aan het front streden.

TOTALE OORLOG

Na Stalingrad wilden het volk alleen maar dat de oorlog snel voorbij was. Goebbels gaf op 18 februari 1943 een beroemd geworden toespraak in het Sportspalast in Berlijn. Tijdens het zorgvuldig georkestreerde schouwspel probeerde hij de publieke opinie weer achter de plannen van de nazi's te verenigen na de recente catastrofes van de Duitse krijgsmachtonderdelen.

Velen waren onder de indruk van de emotionele impact van zijn toespraak. Anderen herkenden het als de show en de oefening in cynische manipulatie die het werkelijk was. Goebbels was gekwetst dat zijn toespraak niet alom bewonderd werd, maar weet dat al snel aan het gekonkel van de joden en defaitisten.

Vanaf 1943 heerste er vooral onverschilligheid omtrent nieuws van het front. Uit brieven van Duitse krijgsgevangenen in Amerika sprak hoe goed ze werden behandeld. Ook op de ontdekking van de massagraven bij Katyn volgde vrijwel geen reactie. Men mocht het nieuws ook niet teveel aandikken, omdat de nazi's ervan overtuigd waren dat het Rode Leger zelf ook massagraven van joden en andere politieke vijanden zou vinden.

Ook de ontevredenheid over Hitler nam toe, met name vanuit die kringen die voelden dat een Duitse overwinning hun eigen positie alleen maar onmogelijker zou maken, zoals de katholieken. Zij zagen meer in een militaire dictatuur onder Goering. Hun hoop werd gevoed door het feit dat Badoglio Mussolini's regering in Italië omver had geworpen. Tal van soldaten vonden dat de catastrofe in het Oosten grotendeels te wijten was aan Hitler. Zij waren zeer kritisch over het feit dat hij elke vorm van terugtrekken weigerde.

De mislukking van de campagne in Noord-Afrika in mei 1943 werd aan de Italianen geweten. Goebbels schreef in zijn dagboek: “de Italianen zijn de slechtste bondgenoten die we in de hele wereld hadden kunnen kiezen”.

STUIPTREKKINGEN

Naarmate de situatie aan alle fronten verslechterde, zochten steeds meer mensen hun heil in de kerk. Deze trend was een doorn in het oog van overtuigde atheïsten als Goering, Goebbels, Himmler en Bormann. Hitler weigerde hier direct iets tegen te doen. Hij zei dat als zijn moeder nog geleefd had, zij waarschijnlijk ook naar de kerk was gegaan, en dat hij haar gezien de omstandigheden niet zou proberen tegen te houden.

De wanhopige oorlogssituatie verergerde het terreurbewind dat de Duitse overheid voerde. Vanaf januari 1943 was defaitisme een strafbaar misdrijf ingevolge paragraaf vijf van

Hieronder:
Toen de militaire situatie verslechterde, werd de sociale en militaire orde afgedwongen door het krijgsrecht. Hier worden deserteurs geëxecuteerd.

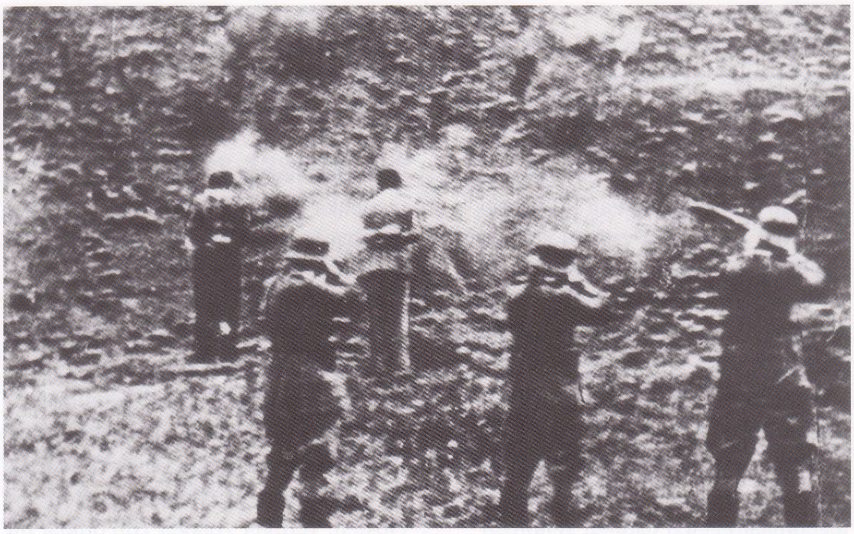

een speciaal strafboek dat gold in oorlogstijd. De verdachte zou voor het Volksgericht worden berecht. Een man werd ter dood veroordeeld omdat hij op een tram zei dat Hitler zou moeten aftreden. Ook de zus van de schrijver Erich Maria Remarque werd ter dood veroordeeld voor een vergelijkbare terloopse opmerking.

LOSBANDIGHEID

De meeste Duitsers mopperden alleen maar wat en probeerden toch nog zoveel mogelijk van het leven te genieten.Vooral op seksueel gebied was men zeer actief. Dit is niet echt verrassend gezien de onzekerheid van het dagelijkse leven in oorlogstijd, met name in de steden waar je zomaar een bom op je dak kon krijgen. Er waren steeds meer gevallen van geslachtsziekte, met name in de groep 14- tot 18-jarigen.

Vrouwen kregen een aanzienlijke uitkering om voor hun kinderen te zorgen en konden veel tijd doorbrengen in cafés. Hier vermaakten ze zich met de soldaten die met verlof terug waren gekomen uit de bezette gebieden. Nu de prijzen op de zwarte markt zo extreem hoog waren, vonden de dames al snel andere manieren om aan chocolade en andere luxe artikelen te komen. De partij, die verontwaardigd was over de toenemende bandeloosheid, probeerde censuur uit te oefenen op de erotiek in de pers en in films. Maar er luisterde niemand.

1944 bracht nieuw optimisme. Men verwachtte dat de geallieerden zouden landen in Frankrijk, maar volgens de Duitse regering hadden de geallieerden onvoldoende middelen om Duitsland te bombarderen en daarnaast nog een invasie uit te voeren. Ook verwachtte men veel van de 'vergeldingswapens.' Maar toen de ware aard van de onbemande V-1's bekend werd, werden ze door het publiek al snel *Versager*-1 - 'mislukking nr. 1' genoemd. Toch waren veel Duitsers er trots op dat hun land erin was geslaagd de V2 te bouwen. Men had goede hoop dat deze raketten een beslissende uitwerking hadden op de goede afloop van de oorlog.

MONDEN TE VOEDEN

Voldoende voedsel was een eerste vereiste voor een goede moreel aan het thuisfront. De nazi's hadden deze les geleerd van de Eerste Wereldoorlog en ze deden hun best om te voorkomen dat de situatie van 1917 en 1918 zich zou herhalen. Maar dit was niet gemakkelijk.

In 1940 mislukte de oogst jammerlijk en de voedseltekorten waren duidelijk voelbaar. Er was vrijwel geen fruit te krijgen. Maar er was een overvloed aan aardappelen. Er verschenen nieuwe *ersatz*- of 'vervangings-' producten zoals koffie, boter en gedroogde groenten. Goebbels moedigde het volk er zelfs toe aan om af te zien van hun traditionele dieet met veel vlees.

De Führer was dan wel vegetariër, maar dit offer was toch te zwaar voor de meeste Duitsers. Konijnen, ook wel 'balkonvarkens' genoemd, waren één manier om de karige rantsoenen aan te vullen. Aan het eind van de oorlog kwam ook het 'dakkonijn' (kat) op het menu. De zwarte markt werd steeds belangrijker, ondanks het risico van hoge boetes. Wie voldoende financiële middelen had, kon dus nog altijd genoeg te eten krijgen.

Maar er waren ook andere middelen om de steeds kleinere rantsoenen aan te vullen. Het rijksministerie van voeding gaf extra rantsoenen aan wie een huwelijk of een belangrijk trouwjubileum wilde vieren. Heel veel echtparen maakten de stap naar het altaar alleen maar om weer een volle maag te hebben.

DIERENTUIN

Het bombardement op de dierentuin van Berlijn in de winter van 1943 bracht allerlei nieuwe gerechten op de tafels van de Duitse gezinnen, zoals berenworst en krokodillenstaart. Maar het vlees werd niet alleen gegeten: zo maakte men zeep van de gedode olifanten.

Ondanks de ontberingen was er tijdens het grootste deel van de oorlog niet echt een kritiek gebrek aan voedsel. Er werd bijna niet geklaagd bij de overheid over de voedselvoorziening. In oktober 1939 kwam ook kleding op de bon. De aankondiging daarvan leidde ertoe dat men massaal kleren ging hamsteren. De rantsoenering werkte met een puntensysteem. Voor het eerste jaar van de oorlog kreeg elke Duitser 250 punten. Met 120 punten kocht men een winterjas en een pyjama kostte 45. Alle bontkleding werd in beslag genomen om te voorkomen dat de rijken zich aan de effecten van de rantsoenering zouden onttrekken. In het najaar van 1941 werden er 120 punten verstrekt, maar aangezien alle beschikbare materialen gebruikt werden voor het kleden van het steeds groeiende leger van Hitler, moest men het met deze punten doen tot eind 1944.

TERREURVLUCHTEN

De bombardementen op de Duitse steden hadden een vernietigend effect op het moreel. Groot-Brittannië

voerde oorlog tegen Duitsland met het enige wapen dat men had - de langeafstandsbommenwerper. RAF Bomber Command probeerde het Duitse thuisfront te ontwrichten door zoveel mogelijk burgers te doden.

De eerste golf bommenwerpers van de '1,000 Bomber Raid' kwam in 1942. Maar het was met name de verwoesting van Hamburg een jaar later, die de meeste Duitsers met afschuw vervulde. Dit zeer beruchte bombardement was door de geallieerden 'Operation Gomorrah' genoemd. Het doel was de tweede grootste stad van Duitsland te vernietigen en honderdduizenden inwoners te doden.

VUUR BOVEN HAMBURG

De stad werd in juni aangevallen door drie golven van in totaal meer dan 700 bommenwerpers. 61 procent van de huizen in de stad werd vernietigd en maar liefst 60.000 burgers kwamen om het leven. De oorlog was nu echt midden in Duitsland beland. Was er nog iemand veilig?

Geleidelijk braken de aanvallen de moed en het vertrouwen van de Duitse bevolking. Goebbels was de enige hogere partijfunctionaris die de platgebombardeerde steden bezocht. Tot zijn verbijstering zag hij in mei 1943 dat Darmstadt vrijwel volledig vernield was. Later in de oorlog zou hij verklaren dat de vernieling van de historische stadscentra een zegen was, als een nieuwe bezem die de uitwassen van de nutteloze burgerlijke cultuur wegveegde.

Het volk reageerde zich af op de overheid omdat die onvoldoende tegenmaatregelen hadden genomen tegen de bombardementen. Ze beklaagden zich erover dat de Luftwaffe onzichtbaar was en dat de luchtdoelkanonnen niet meer werden ingezet voor de bescherming van de steden, maar werden overgebracht naar het Oostfront. Ook Goebbels werd bekritiseerd omdat hij deed alsof de bombardementen een aanval waren op het Duitse erfgoed en geen oog leek te hebben voor de slachting die werd aangericht onder de burgers.

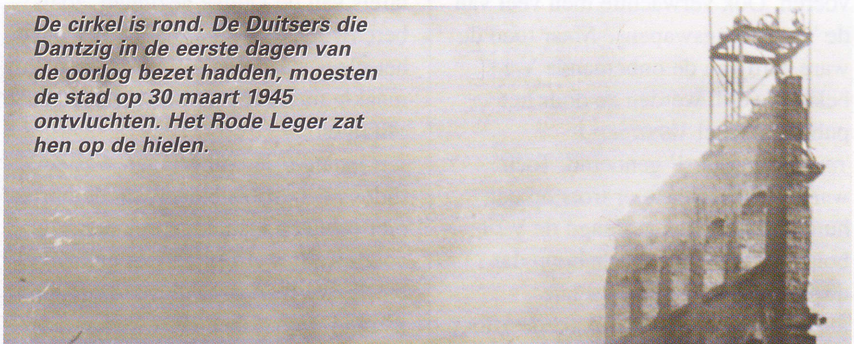
De cirkel is rond. De Duitsers die Dantzig in de eerste dagen van de oorlog bezet hadden, moesten de stad op 30 maart 1945 ontvluchten. Het Rode Leger zat hen op de hielen.

DAGELIJKSE ZORGEN

Ondanks de geallieerde bombardementen ging het leven voor sommige mensen ongestoord verder, met name in plattelandsgebieden in Beieren en Oost-Duitsland. Door de rust die hier heerste ontstond er een massale trek van vluchtelingen naar deze 'veilige' zones. De meeste mensen dachten dat ze hier, ondanks de opmars van de Russen in het Oosten, veiliger zouden zijn omdat dit gebied beter beschermd zou worden dan het Westen. Deze overtuiging werd gedeeld door veldmaarschalk Von Manstein die aan het eind van de oorlog een groot landgoed kocht in Oost-Duitsland. Deze vlucht naar het Oosten kostte uiteindelijk tienduizenden burgers het leven, omdat het Rode Leger de gruweldaden die de Duitsers gepleegd hadden tegen het Russische volk keihard vergold. In de laatste maanden van de oorlog maakte het volk zich vooral zorgen om de voedseltekorten, de voortdurende dreiging van de bombardementen en het naderende Russische leger.
Dit was het eindspel en de mensen vluchtten massaal van de nazi-tempels terug naar de katholieke en protestante kerken. Het laatste offensief van Hitlers legers vond plaats in de Ardennen, in december 1944. Maar alle hoop op het kunnen voorkomen van de uiteindelijke nederlaag vervloog toen de laatste reserves van Duitsland zich stukliepen op het steeds taaiere Amerikaanse verzet. Begin 1945 had de oorlog heel Duitsland in zijn greep. De infrastructuur van het land was kapot gebombardeerd. Het voedsel was bijna op, de fabrieken werden gesloten, terugtrekkende troepen plunderden hun eigen steden en overal in Duitsland waren er doodseskaders van Himmler actief, die deserteurs ter plekke executeerden. Het ooit zo trotse 'Herrenras' kon alleen nog maar hopen op genade van hun vijanden.

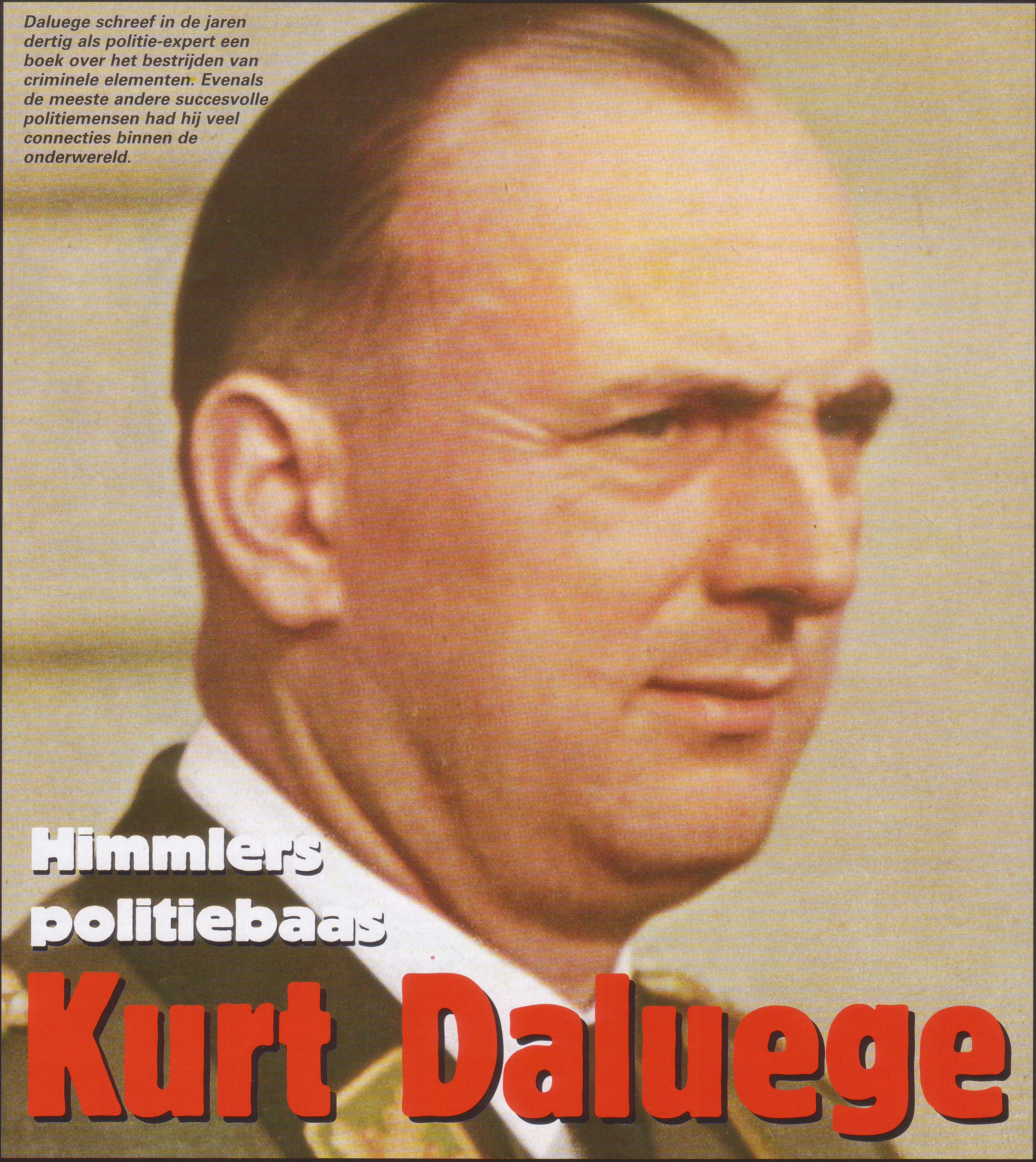

Daluege schreef in de jaren dertig als politie-expert een boek over het bestrijden van criminele elementen. Evenals de meeste andere succesvolle politiemensen had hij veel connecties binnen de onderwereld.

Himmlers politiebaas

Kurt Daluege

KURT DALUEGE is minder bekend dan de meeste van zijn tijdgenoten, maar in zijn tijd was hij een van de belangrijkste mannen in het Derde Rijk. Daluege was een van de exponenten van de 'jonge garde' waarvan Hitler in het begin van zijn carrière veel steun ondervond. Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog was hij 21. Hij had tijdens die oorlog als dienstplichtige met moed en volharding gestreden. Het had hem wel vele verwondingen en goede papieren opgeleverd, maar geen promotie. Verbitterd door de nederlaag werd hij lid van de Rossbachgruppe, een *Freikorps*-formatie onder leiding van de voormalige luitenant en beruchte homoseksueel Gerhard Rossbach.

STRAATVECHTER

De mannen van Rossbach weten de val van het Duitse Keizerrijk aan de overbekende zondebokken: de communisten, liberale politici en

De in Silezië geboren Daluege was een oude straatvechter. Hij werkte zich op tot hoofd van de geüniformeerde politie, waar hij een grote, en grotendeels onbelichte, rol speelde bij de moord op de joden.

joden. Zij verkozen straatgevechten boven het politieke debat. Ze vermoordden een aantal linkse vijanden en tenminste één van hun eigen leden die er met een deel van hun geld vandoor was gegaan. Onder de makkers van Daluege bij de Rossbachgruppe bevonden zich de vriend van Röhm, Edmund Heines, en de toekomstige commandant van Auschwitz, Rudolf Franz Höss.

SS-REKRUUT

Daluege werd in 1923 lid van de nazi-partij. In 1925 werd hij benoemd tot vice-*Gauleiter* en leidde hij de eerste SA-eenheid in Berlijn, waar hij de strijd aanging met de knokploegen van de KPD, die de Duitse hoofdstad domineerden. Hij werd al snel lid van de SS en verliet Berlijn om leiding te gaan geven aan een andere SA-formatie in het noorden van Duitsland. Er bestond onmin tussen hem en zijn vervanger, Walther Stennes, hetgeen uiteindelijk gunstig zou uitpakken voor Daluege. Op de vooravond van de verkiezingen in september 1930 drong Stennes aan op een grotere rol voor de SA en eiste hij van Hitler meer zetels voor de leiders van de SA dan de nazi-partij waarschijnlijk zou winnen. Hitler moest zich in allerijl naar Berlijn begeven om een definitieve breuk in de geledingen te voorkomen. Hij zette Pfeffer von Saloman af en benoemde zichzelf tot commandant van de SA, terwijl hij zijn oude kameraad Ernst Röhm terug liet komen uit Bolivia om chef-staf te worden. Hitler merkte dat Daluege trouw bleef aan de leiding en maakte die winter dankbaar gebruik van de connecties van de SS'er in Berlijn. Stennes en zijn bondgenoten bleven samenzweren tegen Hitler, waarschijnlijk op aandringen van diverse industriëlen die zich zorgen maakten over de macht die Hitler leek te verwerven. Maar het kan natuurlijk ook zo zijn dat de rebellerende SA'ers Hitler eenvoudigweg onderschat hebben.

STENNES IN OPSTAND

Op 1 april 1931 weigerde de SA in Berlijn om te voldoen aan het bevel van Hitler van 20 februari waarbij hij straatgeweld verbood. Hitler moest zijn knokploegen aan banden leggen om te voorkomen dat hij de middenklassen en het gewone volk van zich vervreemde. Walther Stennes verklaarde dat dit gelijkstond aan verraad tegen de revolutionaire principes van de SA. Daluege was echter goed op de hoogte van de ontwikkelingen binnen de SA in Berlijn en voorzag Himmler in München van informatie over wie er precies met wie in gesprek was. De opstand van Stennes werd onderdrukt en Hitler zette hem uit de partij. Stennes vluchtte naar Tsjecho-Slowakije, waar hij samen met Otto Strasser propaganda tegen de nazi's maakte en zelfs het lef had om Hitler in 1934 aan te klagen vanwege smaad. In *Der Angriff* had namelijk gestaan dat Stennes een politie-informant zou zijn geweest.

TROUW EN EER

Hitler wist deze poging om zijn macht te breken af te slaan met behulp van Himmler en de SS. Er wordt zelfs gesuggereerd dat Himmler de hele affaire geënsceneerd kan hebben om ervoor te zorgen dat zijn nieuwe zwarte legioenen op het juiste moment te hulp konden komen. Hitler schreef over Kurt Daluege: *"SS-mann, Deine Ehre heisst Treue"*(SS'er, jouw trouw is jouw eer). Deze spreuk klinkt als iets dat Himmler had kunnen bedenken en het werd uiteindelijk de spreuk die op de SS-gespen werd gestanst. Na Hitlers benoeming tot rijkskanselier kon hij een aantal van zijn handlangers op belangrijke regeringsposities benoemen. Toen de voormalige piloot, Hermann Goering, minister van binnenlandse zaken werd in de staat Pruisen, benoemde hij *SS-Gruppenführer* Kurt Daluege tot hoofd van de politie. Het feit dat de weinig intelligente straatvechter Daluege het bevel kreeg over de *Ordnungspolizei*, of Orpo, was een eerste aanduiding van de ware aard van het regime. Eind 1933 kreeg hij zitting in de Reichstag en kwam hij in de Pruisische regering. Hij werd in 1934 bevorderd tot *SS-Obergruppenführer* en nam deel aan de 'Nacht van de Lange Messen', waar hij onder bevel stond van Goering. Samen met Goering, Himmler en Frick verwelkomde hij de Führer op het vliegveld Tempelhof bij Berlijn, toen Hitler daar aankwam om met eigen ogen de executies in de Duitse hoofdstad te aanschouwen. Reinhard Heydrich, hoofd van de politieke veiligheidspolitie (Sipo) had weinig respect voor Daluege en gaf hem de bijnaam 'Dummi-Dummi.' Maar toch wist Heydrich met zijn scherpe ellebogen zijn minder intelligente collega niet aan de kant te schuiven tijdens de machtsstrijd aan de top van de nazi-hiërarchie. Toen de RSHA in 1939 onder leiding van Heydrich werd geformeerd, bleef de Orpo zelfstandig. Himmler hield zelf de controle over de geüniformeerde politie en stelde 'Dummi- Dummi' aan het hoofd ervan.

Daluege, die in 1922 lid werd van de partij, kreeg al snel de reputatie goed te kunnen organiseren. Ook kreeg hij de bijnaam 'Dummi-Dummi', die voor zich spreekt.

HIMMLERS POLITIEMAN

Een kneedbare dommekracht als Daluege was veel gemakkelijker onder controle te houden dan de enigmatische intellectueel Heydrich. Bovendien vormde Daluege voor de *Reichsführer* een belangrijk tegenwicht tegen de amorele, zeer getalenteerde leider van het RSHA.

Toen Hitler het leger in maart 1938 opdracht gaf om Oostenrijk binnen te

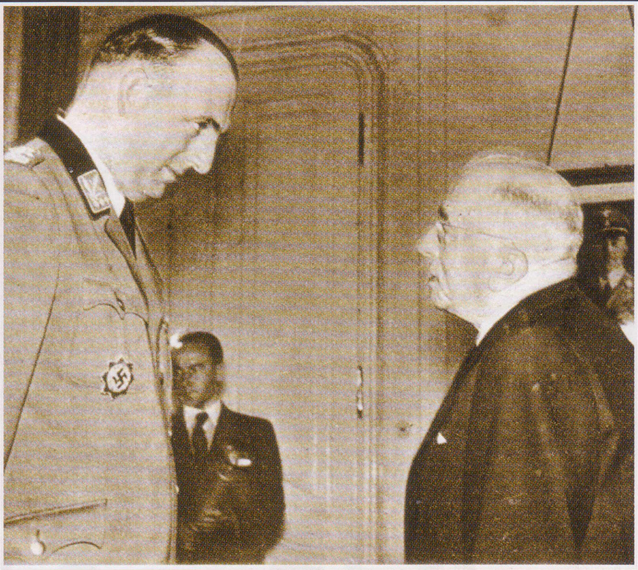

Boven:
Daluege (uiterst links) in 1940, met Hans Frank en Heinrich Himmler. Nadat Himmlers ondergeschikte Heydrich twee jaar later overleed, benoemde Himmler de competente, maar weinig ambitieuze Daluege in diens plaats.

Rechtsboven:
Daluege torent uit boven de marionettenpresident van Bohemen en Moravië, Emil Hacha. Daluege was verantwoordelijk voor de moordpartij in Lidice en de deportatie van Tsjechen voor slavenarbeid.

Hieronder:
Vol bewondering kijkt Daluege (uiterst links) toe hoe twee van zijn zonen worden voorgesteld aan Hitler. Als goede nazi verwekte Daluege vier kinderen om de toekomst van Duitsland te verzekeren.

trekken, vergezelden Daluege en Heydrich Himmler met een escorte van mannen die geselecteerd waren uit de SS-VT. De drie eenheden droegen een nieuw veldgrijs uniform met onderscheidingstekens van de SS. Dit uniform verving het volledig zwarte ceremoniële tenue dat de Wehrmacht ertoe verleid had de SS te bespotten als 'asfaltsoldaten,' die zich alleen maar tijdens parades in steden lieten zien, maar voor wie er op het slagveld geen plaats was.

Daluege zou waarschijnlijk de hele oorlog in Berlijn zijn gebleven als bevelvoerder van de geüniformeerde politie in heel Duitsland. Maar in 1942 werd Heydrich door Tsjechische verzetsstrijders vermoord. Zijn opvolger als protector van Bohemen en Moravië, Karl Hermann Frank, bleek onvoldoende mededogen-loosheid aan de dag te leggen bij zijn vergeldingsacties tegen de Tsjechen.

BLOEDBAD IN LIDICE

Daarom stuurde Hitler Daluege naar Praag om de wraakacties te helpen coördineren. Een van deze acties was het beruchte bloedbad in Lidice. Daluege sprak lovende woorden aan het graf van zijn gehate rivaal: "Nu hij dood is zijn we des te meer verplicht om de moedige politieke en militaire strijdgeest waar hij voor stond voort te zetten... Alleen zijn voormalige kameraden en collega's bij de SS kenden de positieve innerlijke kracht die hij nodig had voor zijn dagelijks gevecht tegen het uitschot van de joodse gemeenschap."

'Dummi-Dummi' werd vervolgens bevorderd tot *SS-Oberstgruppenführer* (brigadegeneraal - een van de vier bij de SS). Omdat hij het hele jaar 1943 ziek was, moest Daluege de dagelijkse leiding in Bohemen en Moravië overlaten aan Frank. Beide mannen waren op de hoogte van het uiteindelijke lot dat de bewoners te wachten stond, als die na de oorlog plaats zouden moeten maken voor Duitsers.

ONDERDRUKKING IN TSJECHIË

Tijdens de bezetting van Tsjechië vermoordden de nazi's in totaal 350.000 Tsjechische burgers. In augustus 1944 organiseerde de communistische ondergrondse beweging een opstand in Slowakije, omdat ze dachten dat het Russische leger het land elk moment kon bereiken. Helaas wisten de Duitsers de bergpassen in de Karpaten lang genoeg te verdedigen om het verzet uit de weg te ruimen. Er volgde een grootschalige slachting, voordat de Russen uiteindelijk doorbraken.

Praag was de laatste Europese hoofdstad die werd bevrijd. Maar Daluege en Frank waren te laat om nog weg te vluchten voordat het Rode Leger de stad had omcirkeld

Frank werd op 22 mei 1946 in het openbaar geëxecuteerd in Praag. Daluege werd in oktober van dat jaar opgehangen.

Politie-TERREUR

Boven:
De executies in het Oosten werden ontdekt door de Britse inlichtingendienst die de communicatiecode van de Duitse politie ontcijferd had. In 1941 hadden ze de bewijzen van de executie van 50.000 joden.

Hieronder en rechtsonder:
Vaak dienden er politiebataljons aan het front. Ze werden echter maar in lichte mate ondersteund door artillerie- en antitankeenheden. Deze formaties werden vooral ingezet voor de jacht op joden, vergeldingsacties en acties tegen verzetsstrijders. Vrijwel elk politiebataljon was het voorwerp van meerdere processen tegen de individuele leden ervan door West- en Oost-Duitse gerechten. Deze foto's zijn genomen tijdens operaties in de Oekraïne bij Zhitomir en in de buurt van Olwidino.

Boven:
3000 mannen van de Einsatzgruppen (mobiele doodseskaders) trokken achter de Wehrmacht aan Rusland binnen. Ze bestonden uit vrijwilligers van de Gestapo, Kripo, SD en de gewone politie.

Hieronder:
Onder het toeziend oog van hun beulen graven degenen die gaan sterven hun eigen graf. In augustus 1941 beval Himmler dat de genocide ook moest worden uitgebreid tot vrouwen en kinderen.

GROSS-ROSEN

Hoewel minder bekend dan Dachau of Belsen, groeide Gross Rosen tijdens zijn korte bestaan uit tot een van de grootste en hardste concentratiekampen binnen het nazi-systeem.

Bovenaan:
De hoofdingang van Gross Rosen. Hoewel het kamp op zich ruimte bood aan maximaal 10.000 gevangenen, vormde het de kern van een netwerk van subkampen en fabriekslocaties waar zich op het hoogtepunt in totaal meer dan 80.000 gevangenen bevonden.

Boven:
Een lid van het Russische onderzoeksteam na de oorlog tussen het puin van het crematorium, dat vernietigd werd om te verbergen welke misdaden hier waren gepleegd.

Rechts:
De gevangenen in Gross Rosen werden ongekend wreed behandeld door hun bewakers. Het sterftecijfer was in dit concentratiekamp bijna even hoog als in de vernietigingskampen.

Toen het Rode Leger het hoofdkamp van Gross Rosen in februari 1945 innam troffen ze er geen gevangenen meer aan, maar wel een overvloed aan bewijzen van de gruweldaden die zich hier hadden afgespeeld. Vooral deze berg schoenen was veelzeggend: ongeveer de helft ervan waren kindermaten.

Boven:
De Duitsers hadden het crematorium van het kamp vernield voordat ze vluchtten. Toen de Russische troepen een betonnen deur in de kelder openbraken troffen ze daar een vertrek aan dat vol lag met as: de resten van honderden gevangenen waarvan de bewakers zich nog niet hadden kunnen ontdoen.

ABRAHAM KORN dacht dat niets erger kon zijn dan het kamp Hardt bij Poznan waar hij in april 1941 naartoe was gestuurd. Er was gebrek aan voedsel en brandstof en het werk was zo zwaar dat sommige mensen van uitputting om het leven kwamen. Maar in februari 1942 verhuisde hij naar een nieuw kamp: Gross Rosen, bij Wroclaw. Hier leerde hij dat er dus wel iets ergers bestond. Tijdens de mars vanaf het station naar het kamp zag Abraham als eerste een groep gevangenen achter het prikkeldraad die blootsvoets in de sneeuw rondjes moesten rennen. Ze hadden geen winterkleding. Al snel bleek dat er ook geen verwarming was en dat er zo weinig voedsel was dat zes mannen één kom soep moesten delen. Abraham besefte dat niemand hier lang in leven kon blijven en gebruikte zijn, vrijwel nieuwe, schoenen als smeergeld om te zorgen dat hij mee mocht op een transport dat het kamp verliet. Abraham Korn overleefde de oorlog. Zijn zoon publiceerde zijn memoires in 1995 onder de titel *Abe's Story*. Maar de meeste anderen moesten hun verblijf in Gross Rosen met de dood bekopen.

WERKKAMP

Hoewel het kamp minder bekend was dan Dachau of Belsen, was Gross Rosen een van de belangrijkste locaties binnen het Duitse kampsysteem. Binnen zijn korte bestaan groeide het uit tot de spil in een enorm netwerk van subkampen en werd het het hart van een gigantisch industrieel complex. Gross Rosen werd in de zomer van 1940 opgericht bij de plaats Gross Rosen (Rogoznica in het Pools) bij Striegau in Silezië. Oorspronkelijk was het een satellietkamp van Sachsenhausen met als voornaamste doel arbeidskrachten te leveren voor een nabijgelegen steengroeve die eigendom was van *Deutsche Erd und Steinwerk GmbH*, een van de SS-bedrijven. Sigfried Halbach was een van de eerste gevangenen. Vele jaren later legde hij zijn indrukken vast voor het Holocaust Memorial Museum in de VS: "Het was een nieuw kamp, dat aanvankelijk uit zes woonblokken bestond. We werden er 's nachts naar

De eerste barakken in Gross Rosen werden tijdens de zomer van 1940 gebouwd door gevangenen die afkomstig waren van het moederkamp Sachsenhausen, ten noorden van Berlijn. De echte groei van het kamp vond pas plaats in 1943, toen de Duitse wapenfabrikanten steeds meer slavenarbeiders gingen inzetten.

toe gebracht. Onze nieuwe barak zou een heel jaar lang ons thuis zijn."

"De omstandigheden waren er veel erger dan in Sachsenhausen. Overdag moesten we naar de steengroeve marcheren, die zo'n 20 minuten verderop in de bergen lag. In die groeve moesten we zware stenen sjouwen en toezien hoe talloze medegevangen om ons heen dood neervielen. Op de terugweg moest iedereen één zware steen dragen. Na controle van het aantal personen dat teruggekeerd was, zeiden de bewakers dat iedereen behalve de joden terug mocht naar de barakken.'" "Wij moesten nog doorwerken om nieuwe gebouwen neer te zetten voor de uitbreiding van het kamp. Ze hielden ons tot 12 uur 's nachts aan het werk, vaak zonder iets te eten. Als we dan uiteindelijk weer in de barakken waren, waren we oververmoeid en was onze eetlust vergaan. We vielen direct als een blok in slaap. En om vijf uur 's ochtends moesten we weer opstaan en herhaalde het ritueel zich."

Gross Rosen werd in mei 1941 onafhankelijk. Arthur Rödl werd de commandant van het kamp. De eerste twee jaar was het kamp betrekkelijk klein, met als voornaamste functie het leveren van arbeidskrachten voor de steengroeven van de SS.

MOORDLUSTIGE BEWAKERS

Uiteindelijk werd het kamp bekend als een van de hardste concentratiekampen. De effecten van het zware werk werden nog verergerd door de karige rantsoenen, het ontbreken van medische verzorging en de extreme wreedheid van de SS-wachten en de *kapo's*. Een typische vorm van 'gevangenen pesten' was hen uit hun slaap wekken om ze dan naakt buiten in de kou urenlang zware lichamelijke oefeningen te laten doen. Wie naar de mening van de wachten niet genoeg zijn best deed, kon op een fikse afranseling rekenen.

Per dag kreeg elke gevangene slechts 300 gram brood, met heel af en toe een lepeltje jam erbij. Maximaal drie maal per week werd dit aangevuld met een kopje van iets dat voor soep moest doorgaan: lauw water met wat rotte groenten of graan erin. Sommige Russische krijgsgevangenen kregen alleen maar soep te eten die gemaakt was van gras en gezouten water. Als gevolg daarvan stierven duizenden van hen.

JOODSE SLACHTOFFERS

Veel gevangenen in Gross Rosen waren joods. Onder de eerste joden die in het kamp aankwamen, waren mensen die tot juni 1941 in Dachau hadden gezeten. Zij werden gedurende de volgende twee jaar aangevuld met groepen slavenarbeiders uit de Poolse getto's. De omstandigheden waren voor de gewone gevangenen al zeer zwaar, maar voor de joden was het nog erger. De meesten van hen moesten nog extra arbeid verrichten na hun dagelijkse werk in de steengroeve en het was hen verboden om met andere gevangenen te spreken. Het sterftecijfer was hoog. In oktober 1942 werden de overlevende joden naar Auschwitz gestuurd. Inmiddels was Arthur Rödl overgeplaatst naar de 9e Waffen-SS-divisie *Hohenstaufen* en had Wilhelm Gideon hem opgevolgd als commandant. Gideon werd op zijn beurt in 1943 weer vervangen door Johannes Hassebroeck.

NACHT UND NEBEL

Gross Rosen was ook de eindbestemming voor tal van tegenstanders van de nazi's die in West-Europa waren opgepakt na de

Hieronder:
SS-Obersturmbannführer *Arthur Rödl was commandant van Gross Rosen toen het kamp onafhankelijk werd. Deze oude nazi en drager van de Bloedorde die gegeven werd aan de deelnemers van de Hitler-Ludendorff-Putsch van 1923, pleegde in april 1945 zelfmoord.*

Deutsches Erd und Steinwerk

DEUTSCHES ERD- UND *Steinwerk GmbH* was een van de vier grootste SS-bedrijven. Het bedrijf werd al voor de oorlog opgericht en leverde een groot gedeelte van de materialen die nodig waren voor de Duitse bouwindustrie. Dit werd mogelijk gemaakt door de slavenarbeiders uit de concentratiekampen en, later, door de gedeporteerde bewoners van de joodse getto's in Polen.

Het bedrijf stond onder bestuur van *Amt* III van het SS-WVHA of *Wirtschafts und Verwaltungshauptamt,* onder leiding van *SS-Obergruppenführer* Oswald Pohl.

Het WVHA had drie hoofddirectoraten: *Amt* I (budget), *Amt* II (gebouwen) en *Amt* III (economische ondernemingen). Elk van deze drie afdelingen had een sterke band met de concentratiekampen. *Amt* I (budget) was verantwoordelijk voor de distributie van en het bestuur over de dwangarbeiders; *Amt* II (gebouwen) was verantwoordelijk voor de feitelijke bouwactiviteiten; en *Amt* III (economische ondernemingen) had de leiding over verschillende fabrieken waar gevangenen werkten. Elk *Amt* had vertegenwoordigers in elk concentratiekamp.

Deutsche Erd und Steinwerk bezat 14 steenfabrieken en steengroeven. Het bedrijf maakte bakstenen in Buchenwald, Stutthof, Neuengamme en Sachsenhausen. De steengroeven dolven graniet in Gross-Rosen, Natzweiler en Mauthausen, terwijl bouwstenen geproduceerd werden in Linz en Rotau. Ook was er een distilleerderij voor leisteenolie in Natzweiler.

De WVHA verenigde een groot deel van de Duitse bouwindustrie in een andere onderneming, de *Baustoffewerke und Zementfabriken.* Deze nam in 1941 en 1942 een aantal productiefaciliteiten over in de bezette gebieden. Een van de grootste fabrieken was de cementfabriek bij Golleschau, waarvoor de arbeidskrachten van Auschwitz afkomstig waren.

Rechtsboven:
Van 1940 tot 1942 was de granietgroeve bij Gross Rosen de belangrijkste bestaansreden voor het kamp. De harde steen werd door de slavenarbeiders met handgereedschappen gewonnen.

Konzentrationslager Groß-Rosen
Prämienschein
Wert: RM 0.50
B/0496

Boven:
Toen de SS besefte dat ze meer geld aan de arbeiders konden verdienen door ze menselijker te behandelen, ontstond er een systeem van beloningen voor de concentratiekamp-gevangenen. Deze coupon ter waarde van 50 pfennig werd uitgereikt in het subkamp Peterswaldau.

Boven:
Joodse gevangenen werken aan de wegen bij Geppersdorf, dat zich nu in Tsjechië bevindt. De gevangenen van Gross Rosen moesten extreem zware lichamelijke arbeid verrichten.

Hieronder:
Het subkamp van Gross-Rosen bij Görlitz in de omgeving van Dresden. Terwijl de meeste hoofdkampen vlakbij een grote stad of zomaar ergens op het platteland lagen, bevonden de subkampen zich meestal in de buurt van de fabrieken waarvoor ze arbeidskrachten verschaften - en vaak was dat midden in een dorpje of stad.

'Nacht- und Nebel-' verordening van december 1941. Op basis van een bevel van de RSHA van juni 1943 werden deze zogenaamde NN-gevangenen gescheiden gehouden van de algemene kampbevolking. Ze mochten niet spreken of schrijven, noch post of pakjes ontvangen. De lijken van de gevangenen die stierven werden opgeruimd en eventuele persoonlijke bezittingen of papieren werden teruggestuurd naar de dienst die hen had opgepakt, meestal de geheime politie van de SD. Het was streng verboden hun families op de hoogte te stellen van hun verblijfplaats of hun overlijden. In 1943 begon het Gross Rosen-complex snel te groeien. De SS was tot het inzicht gekomen dat er zich in de concentratiekampen een vrij beschikbaar potentieel aan goedkope arbeidskrachten bevond, die ze konden inzetten voor de Duitse wapenindustrie. De eerste subkampen werden gebouwd om de slaven te huisvesten die bij de fabrieken van Krupp en IG Farben in die regio werkten. In het najaar van dat jaar kwamen daar 28 kampen bij die voorheen onderdeel hadden uitgemaakt van de Schmelt-organisatie.

SPECIALE KAMPEN

De Schmelt-kampen waren in 1940 opgezet. *SS-Oberführer* Albrecht Schmelt bestuurde meer dan 160 van dergelijke kampen die over heel Silezië en het Sudetenland verspreid lagen. De populatie bestond uitsluitend uit joden die uit de getto's waren geselecteerd om in de oorlogsindustrieën te werken. In 1943 werden er meer dan 50.000 joden ingezet om de nazi's in staat te stellen de oorlog te winnen.

Himmler besloot in 1943 dat de Schmelt-organisatie moest worden opgeheven en liet de meeste gevangenen deporteren naar de gaskamers in Auschwitz. De kampen die van essentieel belang waren voor de wapenproductie werden echter in stand gehouden en 20 van de 28 kampen die onder het bestuur van Gross Rosen kwamen, bleven operationeel. Gross Rosen werd het bestuurlijke centrum van een groot netwerk van meer dan 100 subkampen en vanaf eind 1943 kwamen er steeds meer transporten met joodse gevangenen aan. De meeste waren afkomstig uit Polen en Hongarije, maar ook joden uit België, Frankrijk, Italië en de Balkanlanden werden hier naartoe gedeporteerd.

ALLEEN ARBEIDERS

Dit waren werkkampen. Hoewel de populatie voor eenderde uit vrouwen bestond, waren er geen kinderen. De gezinnen die naar Gross Rosen werden gestuurd, werden daar gescheiden en de vrouwen en kinderen werden doorgestuurd naar het vernietigingskamp in Auschwitz. Een vader wist zijn achtjarige dochter te redden door haar als een jongen te vermommen. Toen haar geheim begin 1945 uiteindelijk ontdekt werd, waren de vernietigingskampen al ontmanteld. Het meisje werd daarna overgebracht naar een vrouwenbarak waar ze in januari 1945, een paar weken voor haar negende verjaardag, aan tyfus overleed. Vanuit Gross Rosen voerde men ook het bestuur over een speciale groep subkampen in het Sowie-gebergte. Dit complex met de naam *Anlage Reise* was gebouwd voor het huisvesten van 10.000 tot 15.000 Hongaarse joden die in het voorjaar van 1944 gespaard werden tijdens de massadeportaties vanuit Hongarije naar Auschwitz. Het Reise-complex was een van de vele enorme ondergrondse bouwprojecten die de Duitsers aan het einde van de Tweede Wereldoorlog uitvoerden. Ze dienden allerlei doelen, waaronder de productie van geheime wapens. Het Reise-complex bestond uit zes afzonderlijke ondergrondse hallen met meer dan zeven kilometer tunnels. Het totale complex besloeg meer dan 30 vierkante kilometer van het Sowie-gebergte. Hoewel het meeste bewijsmateriaal aan het einde van de oorlog vernietigd werd, denkt men dat dit complex eigenlijk bedoeld was om er een geheim hoofdkwartier voor Hitler en het OKW (*Oberkommando des Wehrmachts*) in te huisvesten. Er werd een soortgelijk tunnelsysteem aangelegd onder kasteel Fürstenstein, zo'n 25 km verderop: waarschijnlijk was dit bedoeld als Hitlers persoonlijke hoofdkwartier, met een suite voor de Führer en een enorm communicatiecentrum onder de binnenplaats van het kasteel. Veel van de tunnels werden voltooid, maar de oorlog eindigde voordat ze konden worden ingericht of bemand.

CENTRUM VAN EEN MACHTIG RIJK

Eind 1944 waren er meer dan 10.000 gevangenen in het hoofdkamp van

Grootste satellietkampen van Gross Rosen

Naam kamp	Locatie in WO II	Huidige naam	Ligt nu in	
Aslau	Aslau	Osla	Polen	
Bad Salzbrunn	Bad Salzbrunn	SzczawnieZdrój	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Bautzen	Bautzen	Bautzen	Duitsland	
Bernsdorf	Bernsdorf	Bernartice	Tsjechië/Slowakije	
Biesnitzer Grund	Görlitz	Görlitz	Duitsland	
Blechhammer	Blechhammer	Blachownia Slawiecice	Polen	
Bolkenhain	Bolkenhain	Bolkow	Polen	
Breslau-Lissa	Breslau	Wroclaw	Polen	
Breslau	Breslau	Wroclaw	Polen	
Arbeitslager Breslau I	Breslau	Wroclaw	Polen	
Breslau	Breslau	Wroclaw	Polen	
Arbeitslager Breslau II	Breslau	Wroclaw	Polen	
Brieg	Brieg	Brzeg	Polen	
Brunnlitz	Brünnlitz	Bruenec	Tsjechië/Slowakije	
Buchwald-Hohenwiese	Buchwald-Hohenwiese	?	Polen	
Bunzlau	Bunzlau	Boleslawiec	Polen	
Christianstadt	Christianstadt	Krzystkowice	Polen	
Dyhernfurth	Dyherrnfurth	Brzeg Dolny or Brzeg Doiny	Polen	
Dörnhau	Dörnhau	Kolcach	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Erlenbusch	Erlenbusch	Olszyncu	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Falkenberg	Falkenberg	Sokolec	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Faulbrück	Faulbrück	?	Polen	
Friedland	Friedland	Mieroszow	Polen	
Fürstenstein	Fürstenstein	Ksiaz	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Gabersdorf	Gabersdorf	Gabersdorf	Oostenrijk	
Gassen	Gassen	Jasien	Polen	
Gellenau	Gellenau	Gellenau	Polen	
Grafenort	Grafenort	Gorzanow	Polen	
Grulich	Grulich	Kraliky	Tsjechië/Slowakije	
Gruschwitz	Gruschwitz	Kruszice	Polen	
Gräben	Gräben	Strzegom-Grabina	Polen	
Grüneberg	Grünberg in Schlesien	Zielona Gora	Polen	
Halbstadt	Halbstadt	Mezimesti	Tsjechië/Slowakije	
Hartmansdorf	Hartmannsdorf	Miloszow	Polen	
Hausdorf	Jauernig	Jugowice	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Hirschberg	Hirschberg	Jelenia Gora	Polen	
Landesgerichtsgefängnis	Hirschberg	Jelenia Gora	Polen	
Hochweiler	Hochweiler	Wirschkowitz	Polen	
Frauenarbeiterlager Hochweiler	Hochweiler	Wirschkowitz	Polen	
Hohenelbe	Hohenelbe	Vrchlabi	Tsjechië/Slowakije	
Kaltwasser	Kaltwasser	Zimna	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Kamenz	Kamenz	Kamenz	Duitsland	
Kittlitztreben	Kittlitztreben	Kotlicki Trebin	Polen	
Kratzau	Kratzau	Chrastava	Tsjechië/Slowakije	
Kurzbach-Grünthal	Kurzbach-Grünthal	Bukolowo	Polen	
Kurzbach	Kurzbach	Bokolowo	Polen	
Frauenarbeitslager Kurzbach	Kurzbach	Bokolowo	Polen	
Landeshut	Landeshut	Kamienna Gora	Polen	
Langenbielau	Langenbielau/Reichenbach	Bielawa	Polen	
Lauban	Gebhardsdorf	Giebultow	Polen	
Lissa	Lissa	Leszno	Polen	
Ludwigsdorf	Ludwigsdorf	Ludwikowicach	Polen	
Lärche	Lärche	Lesie	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Markstädt	Fünfteichen	Laskowice	Polen	
Mittelsteine	Mittelsteine	Scinawka Sr.	Polen	
Märzbachtal	Märzbachtal	Potoko	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Märzdorf	Märzdorf	Marciszow	Polen	
Neisse	Neisse	Nysa	Polen	
Niesky	Nieksy	Nieksy	Duitsland	
Nova Sol	Neusalz an der Oder	Nova Sol	Polen	
Oberaltstadt	Oberaltstadt	Oberaltstadt	Tsjechië/Slowakije	
Oberwüstegiersdorf	Oberwüstegiersdorf	GluszycaGorna	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Peterswaldau	Peterswaldau	Piesszyce	Polen	
Prausnitz	Prausnitz	Prusnica	Polen	
Reichenau	Reichenau	Richnow	Tsjechië/Slowakije	
Schmiedeberg	Schmiedeberg inSchlesien	Kowary	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Schotterwerk	Oberwüstegiersdorf	GluszycaGorna	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Säuferwasser	Kaltwasser	Zimna	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Säuferwassergraben	Kaltwasser	Zimna	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Tannhausen)	Tannhausen	Jedlinka	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Waldenburg	Waldenburg	Walbrzych	Polen	
Warmbrunn	Bad Warmbrünn	Cieplice Slaskie Zdroj	Polen	
Weiswasser	Mährisch-Weisswasser	Bila Voda	Tsjechië/Slowakije	
Wolfsberg	Wüstewaltersdorf	Walim	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Wüstewaltersdorf	Wüstewaltersdorf	Walim	Polen	*(Arbeitslager Riese)*
Zittau	Zittau	Zittau	Duitsland	
Zentralrevier ArbeitslagerRiese	Tannhausen	Jedlinka	Polen	*(Centraal "hospitaal" voor de Riese-kampen)*

Gross Rosen en zo'n 70.000 in de satellietkampen. Een van deze satellietkampen was Brunnlitz in Tsjecho-Slowakije, waar de katholieke industrieel Oskar Schindler zijn emaille- en wapenfabrieken naartoe verhuisd had, nadat de Russen te dicht genaderd waren bij het kamp Plaszow waar zijn fabrieken oorspronkelijk lagen. Schindler slaagde erin een groot deel van zijn arbeiders naar Brunnlitz over te brengen en hij wist zo'n achthonderd mannelijk gevangenen te verwerven van Gross Rosen en driehonderd vrouwen van Auschwitz.

Schindler was een van de weinige fabriekseigenaren die hart had voor zijn slavenarbeiders. Hij wist de Duitse autoriteiten ervan te overtuigen dat een menselijke behandeling de productiviteit verhoogde. Daarmee redde hij het leven van duizenden joden. De gevangenen in de kampen van het Gross Rosen-complex moesten tot hun allerlaatste ademtocht werken. Diverse fabrieken in en rond de plaats Lesna produceerden componenten voor V-1's en V-2's en voor radarsystemen en de meeste van deze faciliteiten maakten gebruik van arbeiders van Gross Rosen.

DE LAATSTE DAGEN

David Schnitzer, een Poolse jood die zes jaar in kampen, waaronder Auschwitz, had overleefd, werd begin 1945 naar Gross Rosen overgeplaatst. De omstandigheden in Blechhammer, het subkamp van Gross Rosen waar hij daarvoor gezeten had, waren al erg slecht geweest. "We moesten om 4.00 uur opstaan voor de mars van twee uur naar de fabriek" zo vertelde hij later. "We droegen eenvoudige, dunne uniformen en houten klompen. Een sneetje brood en waterige soep waren alles wat we te eten kregen. Nadat we de hele dag hadden gewerkt, moesten we de mars van twee uur terug naar het kamp weer afleggen.
De meeste mensen werden ziek en velen overleden." Nadat hij in januari 1945 in Gross Rosen aankwam, moest Schnitzer gaan werken in een fabriek van Krupp waar men onderdelen voor militaire vliegtuigen bouwde. "We werden bewaakt door de SS. Afranselingen, martelingen en andere vormen van mishandeling waren aan de orde van de dag. We werkten zeven dagen per week en we kregen nog minder te eten dan de honden."

Slechts weinig gevangenen werden voor 1945 vanuit Gross Rosen naar andere kampen overgeplaatst, maar verhuizingen binnen het systeem van satellietkampen waren vrij normaal. Toen het Rode Leger eind 1944 Silezië binnenviel, werden er echter plannen opgestart voor de evacuatie van de kampen. De eerste kampen die ontruimd werden waren de satellietkampen op de oostelijke oever van de rivier de Oder. De meesten van de 20.000 gevangenen moesten te voet naar het westen trekken. Vele duizenden van hen overleden tijdens deze dodenmarsen.

EVACUATIE

Het hoofdkamp werd in februari 1945 ontruimd: 20.000 gevangenen werden per trein vanuit Gross Rosen en de overgebleven satellietkampen overgebracht naar kampen in Duitsland, zoals Bergen-Belsen, Buchenwald, Dachau, Dora-Mittelbau, Flossenbürg, Mauthausen en Neuengamme. De Russische troepen namen Gross Rosen in februari 1945 in. In totaal zijn er 125.000 gevangenen geweest die op enig moment in Gross Rosen of de subkampen hebben gezeten. Het grootste aantal gevangenen zat er in 1944: zo'n 80.000. Dit was maar liefst 11 procent van alle gevangenen die in concentratiekampen zaten. Volgens schattingen lieten hier 40.000 mensen het leven, voor het merendeel van joodse afkomst.

Hieronder:
Temidden van de overblijfselen van het hoofdkamp van Gross Rosen bevindt zich nu een museum. De omtrekken van de kampgebouwen zijn duidelijk zichtbaar; de nabijgelegen steengroeve is grotendeels onveranderd gebleven na de Tweede Wereldoorlog.

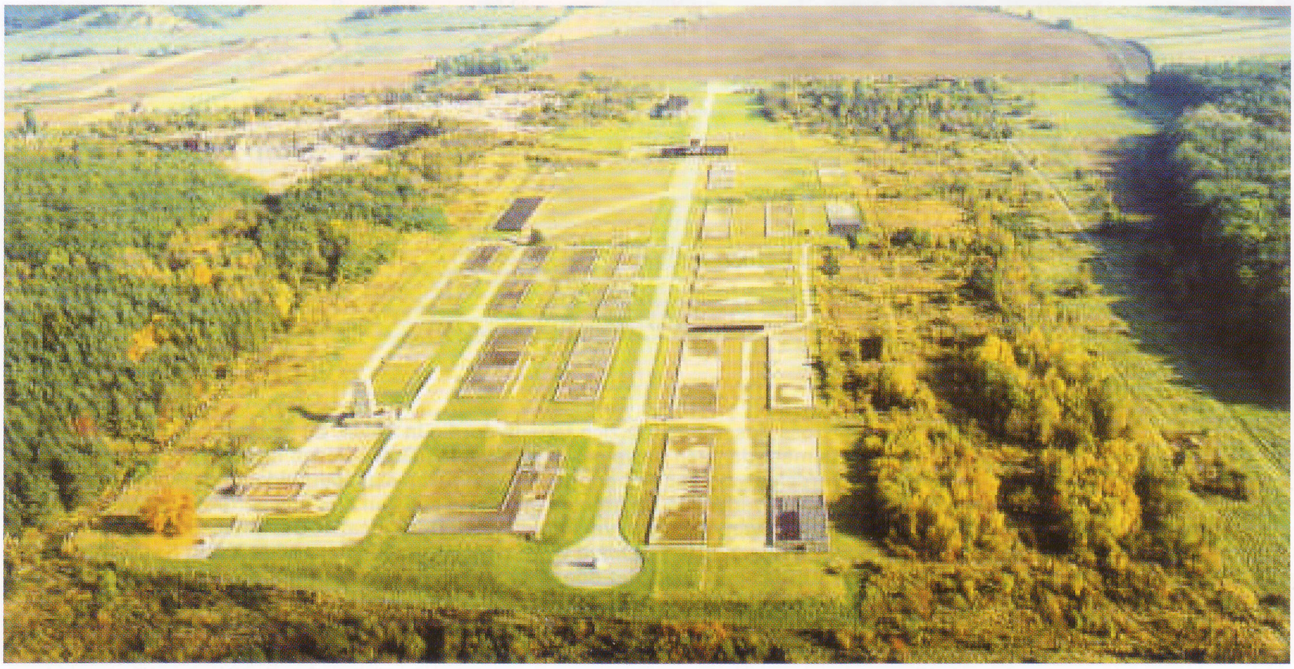

WERKKAMP

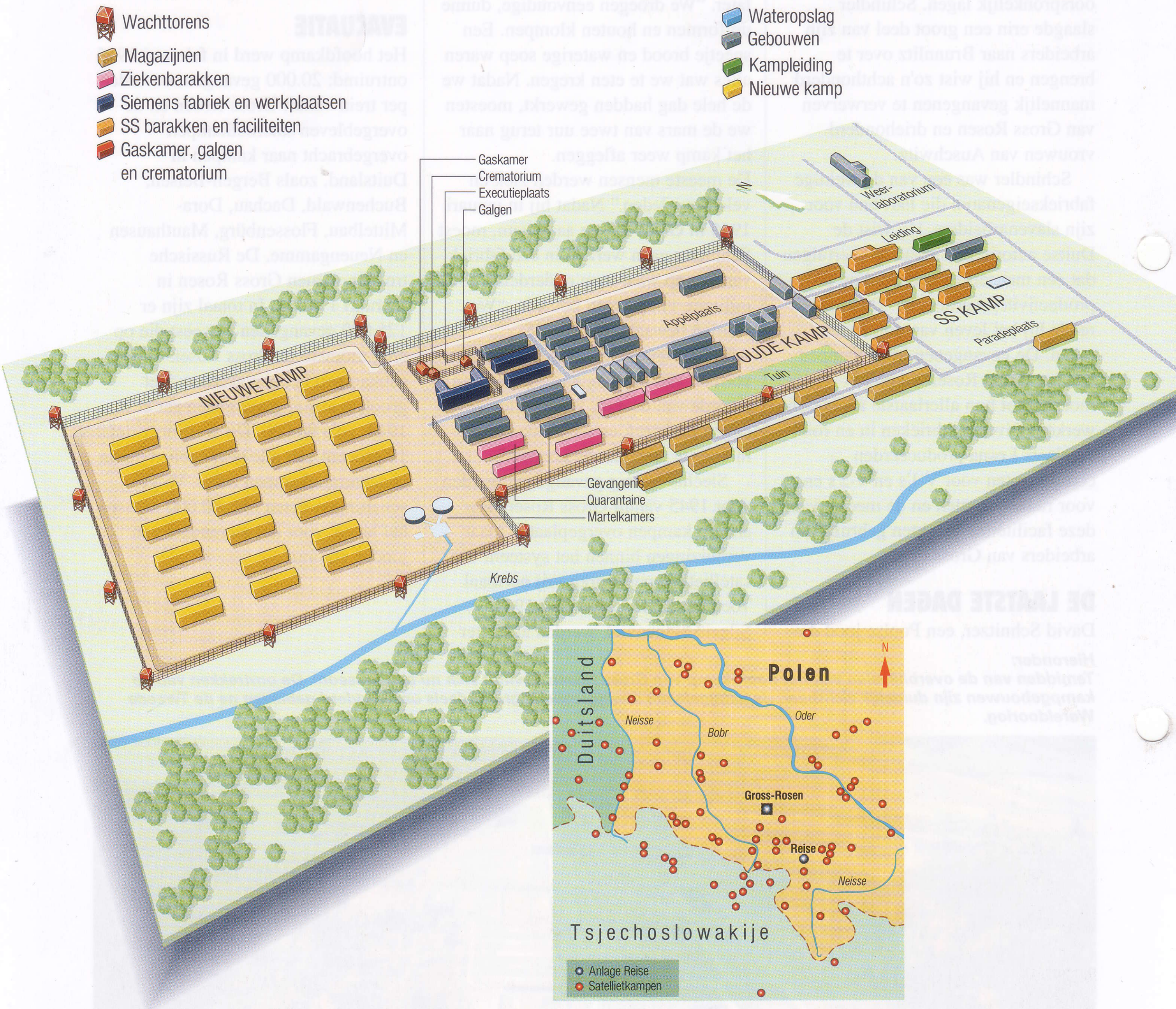

DE LOCATIE VAN HET HOOFDKAMP VAN Gross Rosen bevindt zich tegenwoordig in Polen, bij de plaats Rogoznica, vlakbij de grenzen met Tsjechië en Duitsland. Iets meer dan een halve eeuw geleden lag Gross Rosen nog midden in het Groot-Duitse rijk, waar het een van de centrale onderdelen was van het enorme systeem van slavenarbeiders dat werd ingezet door Himmlers SS. Gross Rosen werd opgezet als werkkamp en groeide uit tot de spil van een wijdverbreid netwerken van subkampen die over heel Silezië en het zuidoosten van Duitsland verspreid lagen. Deze locaties bevinden zich tegenwoordig in Polen, Tsjechië, Slowakije en Duitsland. Gross Rosen, dat gebouwd werd door gevangenen van het kamp Sachsenhausen, had alle kenmerken van het standaard concentratiekamp zoals dat door Theodore Eicke en de *Totenkopfverbände* bijna 10 jaar daarvoor in Dachau was ontwikkeld. Het had de gebruikelijke dubbele omheining en wachttorens, een *Appelplatz*, een imposante hoofdingang, houten barakken voor de gevangenen en betere accommodatie voor de SS-wachten en de bestuurders die verantwoordelijk waren voor het netwerk van subkampen.

Konvooien in de Noordelijke IJszee

Junkers Ju 88 A-4/Torp bommenwerpers laten torpedo's los om een konvooi aan te vallen. Voordat ze geëscorteerd werden door vliegdekschepen, moesten de geallieerde koopvaarders die op weg waren naar de Russische havens in het noorden constant beducht zijn voor de Duitse luchtaanvallen: 24 uur per dag tijdens de korte zomerperiode waarin de zon nooit onderging.

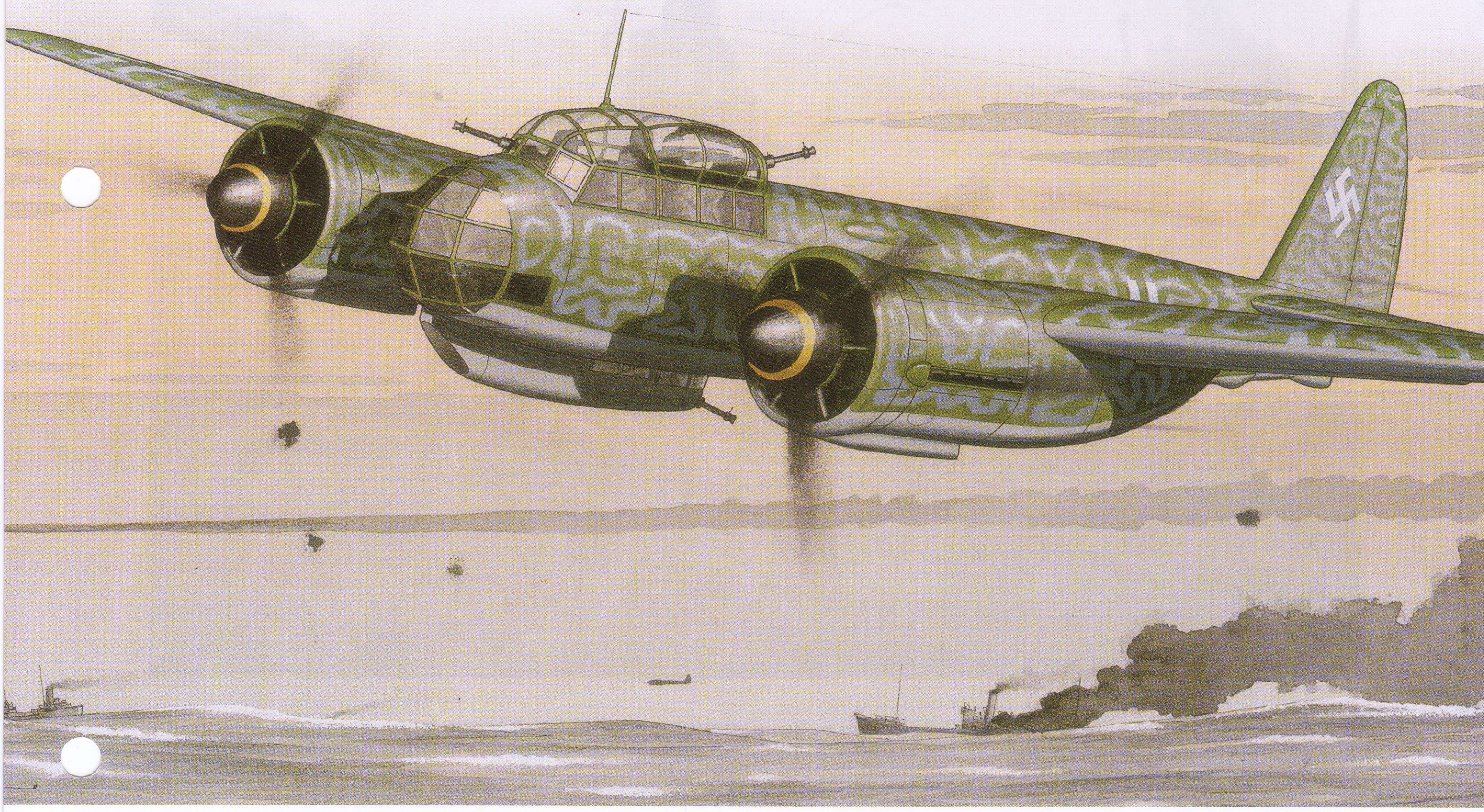

Er was geen meedogenlozer slagveld dan de Noordelijke IJszee. In deze koude wateren voerden Duitse en geallieerde schepen, vliegtuigen en onderzeeërs een fel gevecht rond de konvooien die het Rusland van Stalin moesten bevoorraden.

DE DUITSE invasie in de Sovjet-Unie op 22 juni 1941 leverde de Britten zowel een grote bondgenoot als een groot probleem op. De reusachtige USSR had voldoende manschappen, maar had ook een enorm tekort aan allerlei voorraden. In een periode waarin de Britse scheepvaartcapaciteit al tot het uiterste benut werd, moest men nu ook nog vanuit de nog altijd neutrale Verenigde Staten over zee voorraden gaan aanvoeren en deze afleveren via de ijsvrije havens op het schiereiland Kola. De konvooien op het noordelijke gedeelte van de Atlantische Oceaan moesten rekening houden met zwaar weer en met aanvallen van de onvermoeibare U-Boote. De koopvaarders in de Middellandse Zee waren er beter aan toe, maar hadden een krachtig escorte nodig om de aanvallen van vliegtuigen en oppervlakteschepen het hoofd te kunnen bieden. De konvooien op de Noordelijke IJszee hadden echter te kampen met alle onprettige aspecten van deze andere twee zones, plus nog een heel stel meer.

AANVALLEN OP KONVOOIEN

De konvooien waren er tot dusverre

Boven:
Een Heinkel He 115 achtervolgt een torpedobootjager en een vestzakslagschip. Hoewel de samenwerking tussen de Kriegsmarine en de Luftwaffe te wensen overliet, leidden de Duitse aanvallen op, boven en onder het zeeoppervlak tot grote verliezen voor de geallieerden.

om twee redenen in geslaagd de aanvallen van onderzeeërs in grote mate af te slaan. Schepen die in een strakke formatie varen hebben veel minder ruimte nodig dan eenzelfde aantal schepen dat los van elkaar reist en zijn als gevolg daarvan veel moeilijker op te sporen voor de vijand. En als men eenmaal het konvooi gevonden heeft, dan moet men nog afrekenen met de escorteschepen.

Met behulp van frequente verkenningsvluchten en zware oppervlaktevaartuigen voor aanvallen op de konvooien, kon men de konvooien echter effectief aanpakken. De bezetting van Noorwegen door de Duitsers in 1940 stelde hen in staat deze twee elementen in te zetten langs de flank van de route naar het noorden. In de zomer was er vrijwel constant daglicht, waardoor alle konvooien goed zichtbaar waren, maar nadat het ijs zich verder terugtrok konden ze ook de langere route van 15 dagen nemen waarbij ze ten westen van IJsland voeren en Spitsbergen aan de zuidkant passeerden.

In de winter rukte het ijs verder naar het zuiden op waardoor de konvooien een meer zuidelijke route moesten nemen. Hoewel deze route hen gevaarlijk dicht langs de vijandelijke bases voerde, had deze kortere route van slechts 10 dagen het voordeel dat men kon profiteren van de seizoenscondities zoals de vrijwel constante duisternis en het schemerlicht, gecombineerd met een oneindige cyclus van stormen waardoor ze minder gevaar liepen ontdekt te worden en ze moeilijker aan te vallen waren.

De schepen, en dan met name de escorteschepen, werden echter trager naarmate er zich meer ijs afzette aan hun oppervlak. Bovendien moest men de wapens geregeld bedienen om te voorkomen dat de geschutstorens vastvroren en raakten de bemanningen verdoofd door de kou die overal doorheen drong en gedesoriënteerd door de constante beweging.

Zoals altijd tijdens de oorlog op zee moest men een efficiënt escorte hebben om de eeuwige dreiging van de U-Boote tegen te gaan.

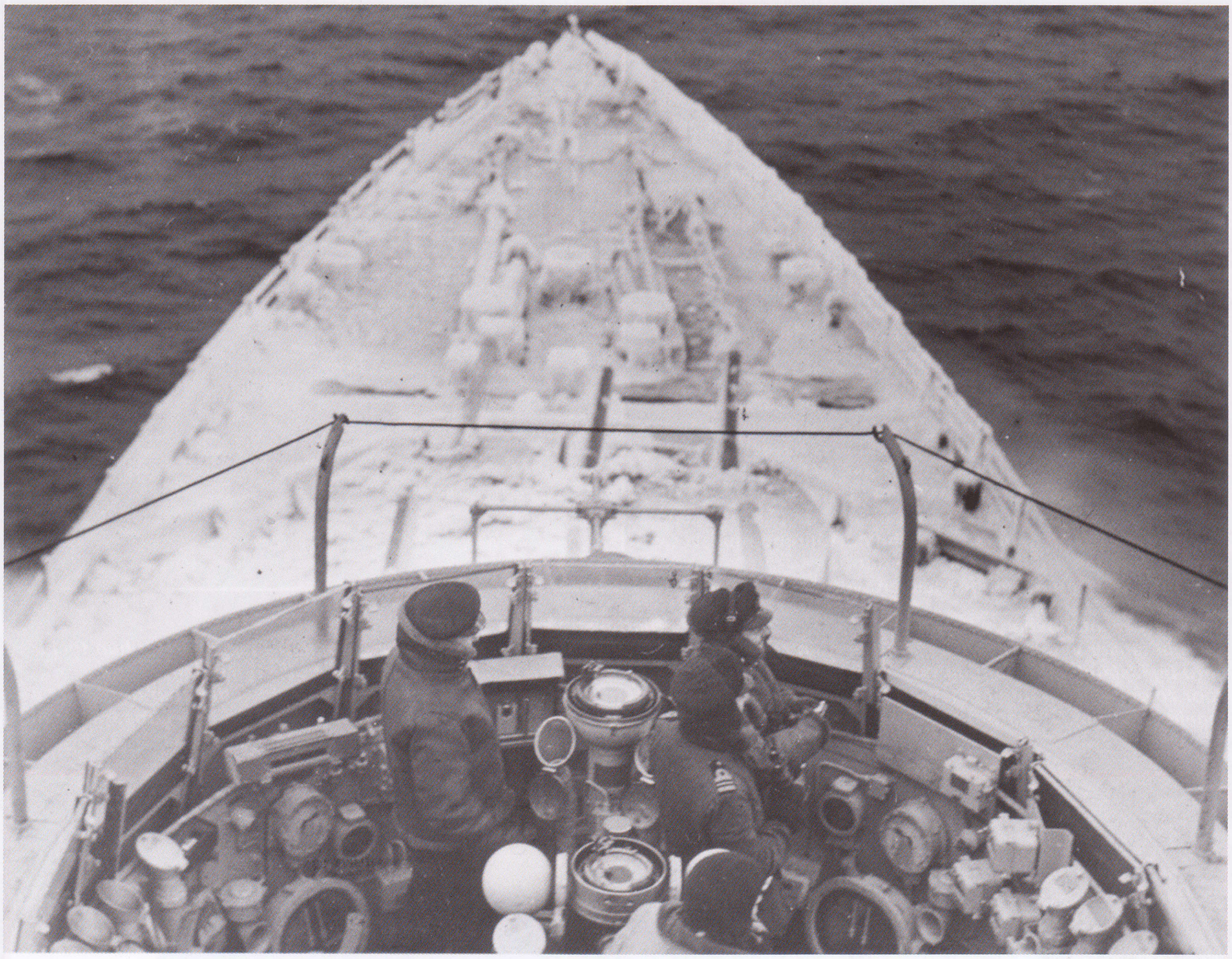

Hierboven:
Beide partijen hadden ook een gezamenlijke vijand, namelijk het weer. Als het ijs dat zich aan het schip afzette niet verwijderd werd, kon het zelfs het grootste schip doen kapseizen.

Luchtaanvallen moesten beantwoord worden met kanonvuur en de juiste manoeuvres, aangezien de escorterende vliegdekschepen, die de enige goede oplossing boden voor het probleem, nog niet in voldoende mate beschikbaar waren.

BEDREIGING AAN DE OPPERVLAKTE

Ook ging er een dreiging uit van zware oppervlakteschepen uit Noorwegen. Als gevolg daarvan moest men met de konvooien een grote macht meesturen die op afstand dekking bood. De schepen daarvoor werden onttrokken aan de Britse Home Fleet. Maar er was zoveel vraag naar slagschepen, vliegdekschepen en zware kruisers in alle regio's waar gevochten werd, dat het noodzakelijk werd om een strikt vaarschema voor gelijktijdige konvooien naar het noorden (PQ) en naar het zuiden (QP) in te stellen op de vaarroutes met het grootste risico: tussen de Jan Mayen en Bear eilanden. Op die manier kon de Home Fleet de konvooien in beide richtingen tegelijk beschermen.

EEUWIGE BEDREIGING

Hoewel de bewegingsvrijheid van de Duitse vloot ingeperkt was door instructies om overbodige risico's te vermijden, waren er toch altijd wel zware en middelzware eenheden van de Kriegsmarine ten noorden van Noorwegen. Ze lagen op gunstige posities ten opzichte van de flank van de konvooienroute en werden ondersteund door vliegtuigen vanaf een half dozijn luchtvelden tussen Narvik en Petsamo waar vandaan men verkenningsvluchten en directe aanvallen kon uitvoeren.

Het Duitse opperbevel erkende het belang van de konvooien en wist dat men met behulp van de U-Boote moest proberen de route via de Noordelijke IJszee onbruikbaar te maken. Het feit dat dit niet gebeurd is, was vooral te wijten aan het slechte tactische gebruik van de oppervlakteschepen, die simpelweg niet voldoende steun kregen van hogerhand. Later zag men de Luftwaffe-eenheden in het noorden vooral als een gemakkelijke bron van frontlinievliegtuigen die men snel elders kon inzetten. Als gevolg daarvan konden de konvooien gewoon in de vaart blijven, zij het met een hoger verliescijfer dan elders. Een ander probleem was dat de Wehrmacht Moermansk had moeten innemen, maar dat er voor de Wehrmacht-plannen van een campagne in het hoge noorden niets terechtkwam.

KONVOOIEN NAAR RUSLAND

Het eerste PQ-konvooi voer op 28 september 1941 uit volgens een schema dat uitging van gemiddeld twee konvooien per maand tot het voorjaar. Tijdens deze periode waren

De IJsroute

NAAST DE NORMALE RISICO'S die ze liepen van de onderzeeërs, oorlogsschepen en torpedobommenwerpers, hadden de schepen op de Noordelijke IJszee ook te kampen met ijs, mist en windvlagen van orkaankracht die ijskoude golven van 20 meter of hoger konden opblazen.

In de zomer liet het smeltende pakijs huizenhoge ijsbergen los in de zeeroutes. Omdat de zon in die periode helemaal niet onderging, hadden de wachten een goede kans om een eventuele bedreiging op tijd waar te nemen, tenzij - zoals maar al te vaak gebeurde - er een dichte mist kwam opzetten. De koers van de konvooien werd bepaald op basis van een afweging van wat er gevaarlijker was: de natuurelementen of de Noorse bases van de Kriegsmarine en de Luftwaffe.

In de winter bleef er een ijsvrije strook van niet meer dan 100 kilometer over, waardoor de konvooien meer binnen het bereik van de Duitse bases kwamen. Maar wat welhaast erger was dan de vijand was het feit dat het onmogelijk was om de formatie aan te houden tijdens de volledige duisternis die 24 uur per dag aanhield, terwijl de boeg constant moest opboksen tegen de wilde zee en de bemanning zich voortdurend moest staande houden op de ijslagen die door de winterstormen op alle oppervlakken werden gevormd.

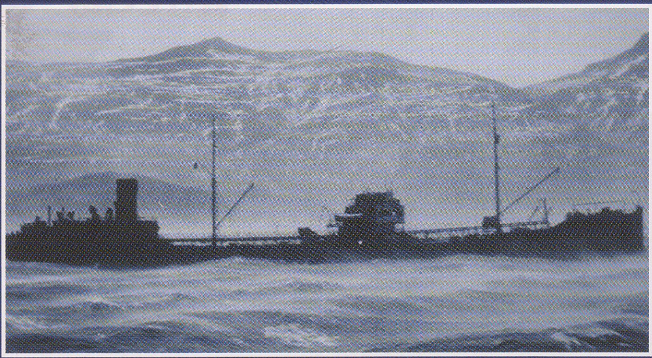

Helemaal rechtsboven:
Een olietanker verlaat de veilige bescherming van een fjord bij IJsland. De spanning was vrijwel ondraaglijk voor zowel de bemanning als de machines en regelmatig ging er daarom iets verkeerd.

Hierboven:
Koopvaarders breken door een dunne laag ijs heen op hun tocht naar de haven van Moermansk. De Russen hadden weinig waardering voor de levens van de zeelieden die door de geallieerden werden opgeofferd. Ze klaagden alleen maar over het feit dat de bevoorrading nog altijd niet genoeg was.

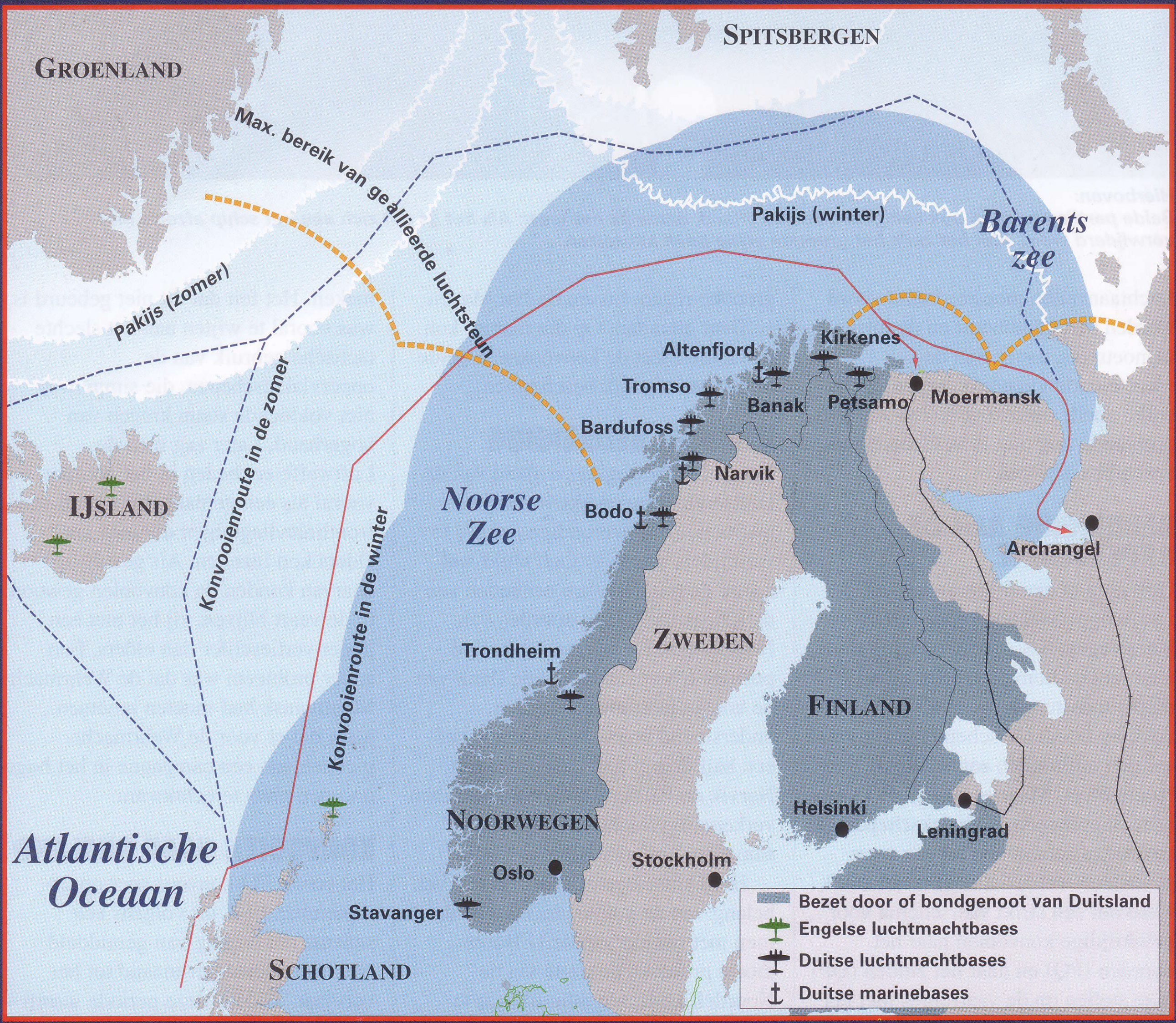

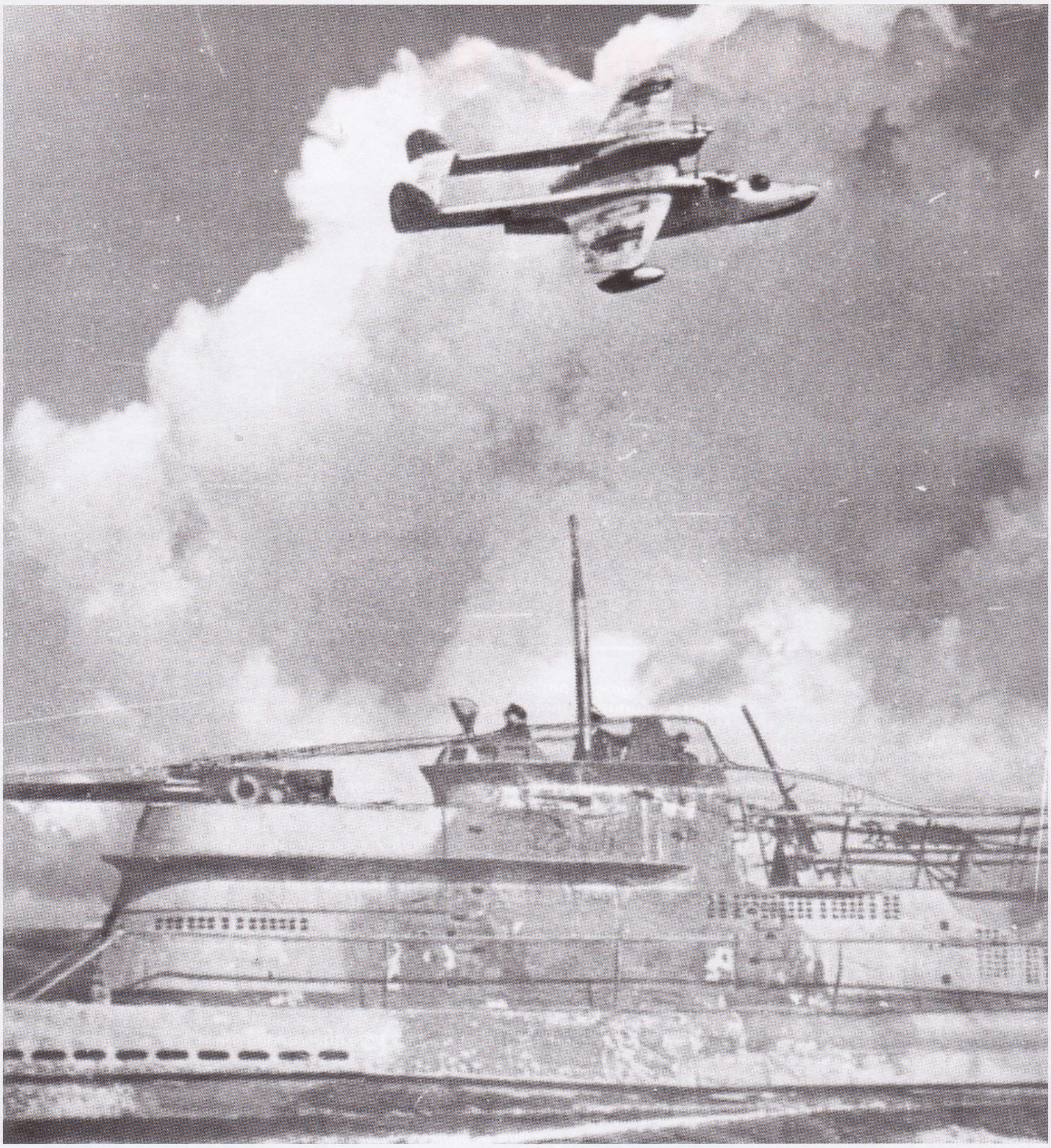

Boven:
Twee elementen van de Duitse krijgsmachtonderdelen die bij Noorwegen tegen de konvooien werden ingezet. Vliegtuigen konden een groot oppervlak bestrijken om doelen op te sporen, terwijl onderzeeërs de beste kans hadden om met succes aan te vallen en weer veilig te ontkomen.

de verliezen te verwaarlozen, maar in maart 1942 werd PQ. 13 door het weer uiteen gedreven en aangevallen door torpedobootjagers, vliegtuigen en U-Boote. Hierbij gingen vijf schepen verloren en kwam ook de kruiser *Trinidad* bijna tot zinken door een defecte torpedo die als een ongeleid projectiel rondjes draaide.

Twee weken later voer PQ. 14 uit vanaf IJsland, maar vanwege de dichte mist en het losse pakijs werd het konvooi gedwongen de snelheid te verlagen tot slechts 4 knopen. De marinecommandant die verantwoordelijk was voor het konvooi vond het daarom verstandiger om terug te keren naar de haven. PQ. 15, dat vijf dagen later uitvoer, werd waargenomen en geschaduwd door Duitse vliegboten en werd met torpedo's aangevallen door de He 111's van KG 26. Hierdoor werden drie schepen tot zinken gebracht en kwamen bijna 80 opvarenden om het leven.

De volle kracht van Luftflotte V werd losgelaten op de volgende drie konvooien. De 34 schepen van PQ. 16 voeren vlak na PQ. 15 uit. Zij werden van grote afstand waargenomen en gevolgd door Fw 200's en Bv 138's. Vanaf 25 april werd het konvooi vijf

Zeeslagen voor de Noordkaap

De zware kruiser Admiral Hipper leidt het machtige vestzakslagschip Lützow uit het Altenfjord in het noorden van Noorwegen. De aanwezigheid van dergelijke eenheden aan de flanken van de konvooienroute door de Noordelijke IJszee vormde een permanente bedreiging voor de Royal Navy.

DE KRIEGSMARINE ondernam twee serieuze pogingen om met grote oorlogsschepen tussen de konvooien te komen. In december 1942 onderschepte vice-admiraal Kummetz met de zware kruiser *Hipper* en het vestzakslagschip *Lützow* het konvooi JW51B dat op weg was naar Moermansk. Kummetz wilde het konvooi inhalen en zijn schepen opsplitsen om tegelijk van bakboord en van stuurboord aan te vallen. In de halfschemer die hier in het hoge noorden voor licht moest doorgaan, wisten de escorterende Britse torpedobootjagers Kummetz een half uur tegen te houden. Maar toen de kruisers *Sheffield* en *Jamaica* plotseling opdoken en het vuur openden vanaf een afstand van 10.000 meter, vluchtte Kummetz naar het westen. Intussen had de *Lützow* het konvooi bereikt, maar de agressieve torpedobootjagers en de beschietingen van de Britse kruisers wisten het vestzakslagschip te verdrijven. Hitler was woedend over de slechte prestaties van de Kriegsmarine. Hij ontsloeg onder andere admiraal Raeder en verving hem door admiraal Dönitz. Een jaar later, toen Kummetz op verlof was, kreeg vice-admiraal Bey het bevel om met de slagkruiser *Scharnhorst* konvooi JW55B aan te vallen, dat vanaf Schotland op weg was naar het Russische schiereiland Kola. Bey verliet Altenfjord op kerstdag. Ondanks de wilde zee wist hij snel een flinke afstand af te leggen en nam een grote voorsprong op de torpedobootjagers die hem escorteerden. Bey ontving van U-601 bericht over de positie van het konvooi, maar hij had niet gerekend op de drie kruisers die aan het konvooi waren toegevoegd, nadat ze een terugkerend konvooi veilig huiswaarts geloodst hadden. De kruisers vuurden met behulp van hun radar van grote afstand op *de Scharnhorst* en wisten het schip te dwingen van koers te veranderen, waardoor het binnen bereik kwam van het slagschip HMS *Duke of York* met admiraal Fraser aan boord. Om 16.50 uur op de 26e werd de *Scharnhorst* verlicht door de lichtflitsen van de 14-inch kanonnen die van een afstand van minder dan 11000 meter op het schip vuurden. De Scharnhorst werd achtereenvolgens aangevallen door een slagschip, kruisers en torpedobootjagers met torpedo's en zonk zo'n drie uur later. Slechts 36 van de 1700 opvarenden werden levend uit het ijskoude water van de Barentszee gered.

Onder en rechtsonder:
Scharnhorst *zou oorspronkelijk bewapend moeten worden met 15-inch kanonnen, maar deze waren nog niet klaar toen de bouw van het schip startte.Er was wel driedubbel 11-inch geschut beschikbaar dat voor de 'vestzakslagschepen' was ontworpen. Dit werd daarom maar gemonteerd in plaats van de zwaardere wapens. Dit betekende dat het Duitse schip veel lichter bewapend was dan de Britse of Amerikaanse slagschepen, een zwakte die fataal zou blijken tijdens de confrontatie met de tien 14-inch kanonnen van HMS* Duke of York *(rechts).*

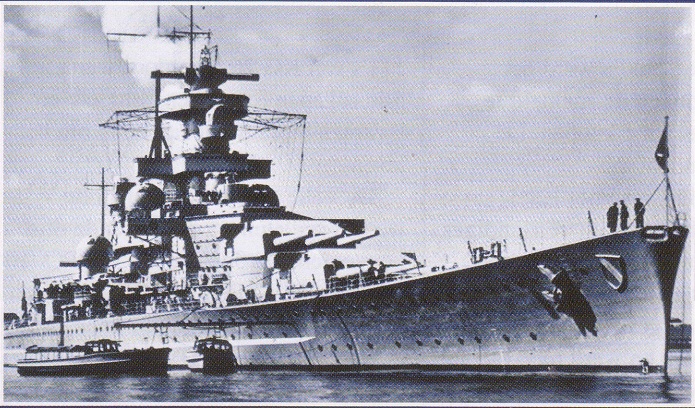

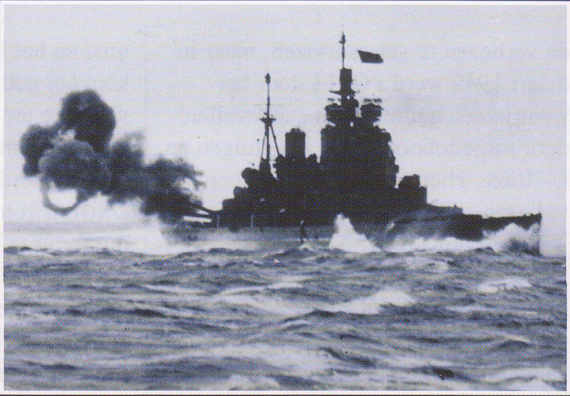

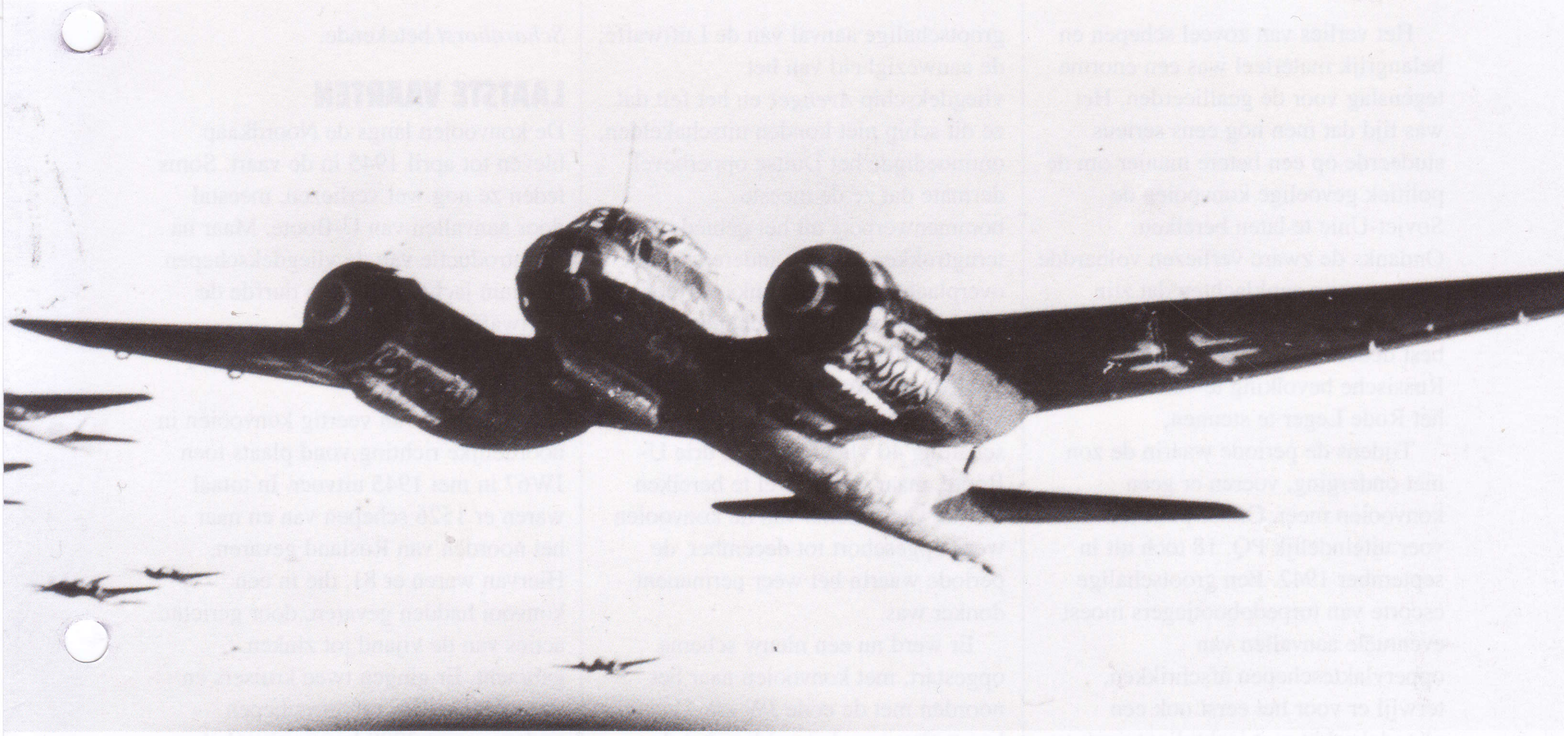

Boven:
Een formatie Ju 88A-4's is op een missie vertrokken. De veelzijdige Junkers was een van de effectiefste wapens tegen de scheepvaart op de Noordelijke IJszee, totdat de geallieerden vliegdekschepen als escorte inzetten.

dagen lang aangevallen door alle vliegtuigen van KG 30 en I/KG 26. In het besef dat de escorteschepen niet in staat zouden zijn om het konvooi afdoende te beschermen, gaf de verantwoordelijke commodore de koopvaarders het bevel zich te verspreiden. Hoewel er zich op 30 april ook nog Ju 87's bij de aanvalsmacht voegden, werden er slechts zeven schepen geraakt en tot zinken gebracht. Hierbij kwamen 90 opvarenden om het leven.
Volgens Britse opgave werden er tien Duitse vliegtuigen neergehaald, maar deze verliezen zijn nergens terug te vinden in de dossiers van de Luftwaffe.

HET LOT VAN PQ17

Gedurende de volgende zes weken voeren er geen konvooien naar het oosten. Enerzijds was dit besluit genomen om te wachten tot er voldoende koopvaarders waren teruggekeerd uit de Russische havens, maar anderzijds wilde men ook even pauze om na te kunnen denken over wat de beste tactiek was bij een nieuwe zware luchtaanval door de Duitsers. Het was duidelijk dat het bevel zich te verspreiden de redding was geweest van PQ. 16, maar de weersomstandigheden waren toen ook zo slecht dat oppervlakteschepen en onderzeeërs van de vijand niets hadden kunnen uitrichten.

Er waren inmiddels steeds meer aanwijzingen dat er ten minste vier U-Boote patrouilleerden ten noorden van de Noordkaap, terwijl er een zwaar flottielje van Duitse torpedobootjagers in Noorwegen lag. Een konvooi dat zich verspreidde zou reddeloos verloren zijn tegenover een dergelijke bedreiging.

PQ. 17 voer op 27 juni 1942 uit vanuit IJsland, aan het oog onttrokken door de dichte mist en beschermd door een sterke marinemacht die op vier uur varen in het Westen patrouilleerde. Al na drie dagen werd het konvooi ontdekt door de bemanning van een Fw 200 van 2/KG 40. Zij gaven de koers en de snelheid van het konvooi door en al snel daarna werden de koopvaarders aangevallen door He 115 watervliegtuigen en door U-Boote. Op 2 juli werd de leider van de He 115's, met als piloot Hauptmann Vater, door luchtdoelkanonnen neergehaald, maar de bemanning werd onmiddellijk gered door Oberleutnant Burmester die zijn watervliegtuig naast het gestrande toestel liet landen.

LUCHTAANVAL

Op 5 juli vond de eerste grote aanval door de Ju 88's van KG 30 plaats. Elke colonne schepen werd toegewezen aan een specifieke *Gruppe*, die ze vervolgens per drie aanviel. Al snel waren er maar liefst vijf koopvaarders door voltreffers tot zinken gebracht. Deels als gevolg van deze meedogenloze aanval, en deels vanwege een serie misleidende berichten dat de *Tirpitz* in de buurt zou zijn, kreeg het konvooi het bevel zich te verspreiden. Nu hadden de Duitsers echter zoveel verkenningsvliegtuigen in de lucht dat ze de slachting konden voortzetten. Er werden nog eens vijf schepen door torpedo's vanaf U-Boote tot zinken gebracht, terwijl er op 10 juli ook nog eens twee zwaar werden beschadigd door luchtaanvallen van KG 30.

UITGEDUND KONVOOI

Omdat de Luftwaffe verder geen schepen van PQ. 17 kon vinden, waren de Duitsers ervan overtuigd dat ze het hele konvooi tot zinken hadden gebracht. Maar in werkelijkheid hadden 11 schepen de betrekkelijke veiligheid van de kust van Nova Zembla bereikt en probeerden ze de Russische havens te bereiken,

Het verlies van zoveel schepen en belangrijk materieel was een enorme tegenslag voor de geallieerden. Het was tijd dat men nog eens serieus studeerde op een betere manier om de politiek gevoelige konvooien de Sovjet-Unie te laten bereiken. Ondanks de zware verliezen volhardde Stalin in zijn aanklachten dat zijn westerse bondgenoten niet genoeg hun best deden om het lijden van de Russische bevolking te verlichten en het Rode Leger te steunen.

Tijdens de periode waarin de zon niet onderging, voeren er geen konvooien meer. Onder politieke druk voer uiteindelijk PQ. 18 toch uit in september 1942. Een grootschalige escorte van torpedobootjagers moest eventuele aanvallen van oppervlakteschepen afschrikken, terwijl er voor het eerst ook een vliegdekschip met jachtvliegtuigen en vliegtuigen voor luchtaanvallen met het escorte meevoer.

LUCHTSTEUN

PQ. 18 was het laatste konvooi dat op de route langs de Noordkaap werd blootgesteld aan de dreiging van een grootschalige aanval van de Luftwaffe; de aanwezigheid van het vliegdekschip *Avenger* en het feit dat ze dit schip niet konden uitschakelden, ontmoedigde het Duitse opperbevel dermate dat ze de meeste bommenwerpers uit het gebied terugtrokken en naar andere locaties overplaatsten. Desondanks verloor dit konvooi 13 van de 40 schepen, vooral aan aanvallen door vliegtuigen die de verdediging wisten te omzeilen. De Duitsers verloren hierbij naar schatting 40 vliegtuigen en drie U-Boote, maar wisten wel te bereiken dat het vaarschema van de konvooien werd opgeschort tot december, de periode waarin het weer permanent donker was.

Er werd nu een nieuw schema opgestart, met konvooien naar het noorden met de code JW en konvooien naar het zuiden met de code RA. Het ergste leed was nu geschied voor de koopvaarders.In de periode die nu aanbrak, leden de escorteschepen hogere verliezen dan de koopvaardij. JW51B leidde aan het eind van 1942 tot een episch gevecht, terwijl JW55A het einde van de *Scharnhorst* betekende.

LAATSTE VAARTEN

De konvooien langs de Noordkaap bleven tot april 1945 in de vaart. Soms leden ze nog wel verliezen, meestal door aanvallen van U-Boote. Maar na de introductie van de vliegdekschepen met hun jachtvliegtuigen durfde de Luftwaffe nooit meer een grootschalige aanval uit te voeren op de konvooien.

Het laatste van veertig konvooien in noordelijke richting vond plaats toen JW67 in mei 1945 uitvoer. In totaal waren er 1526 schepen van en naar het noorden van Rusland gevaren. Hiervan waren er 81, die in een konvooi hadden gevaren, door gerichte acties van de vijand tot zinken gebracht. Er gingen twee kruisers en zeventien andere escorteschepen verloren, met 2700 bemanningsleden van de Royal Navy en de koopvaardij. "Zo", zei Churchill, "hebben wij onze belofte ingelost" - aan een bondgenoot die hiervoor even weinig dank betuigde als de eigenlijke vijand.

Geallieerde vliegdekschepen met Sea Hurricanes beschermden de konvooien op de Noordelijke IJszee zeer effectief tegen de Luftwaffe. Bovendien schrokken zij de Duitse verkenningsvliegtuigen af die anders de U-Boote of de oppervlakteschepen van de Kriegsmarine op het spoor van de konvooien zouden zetten.

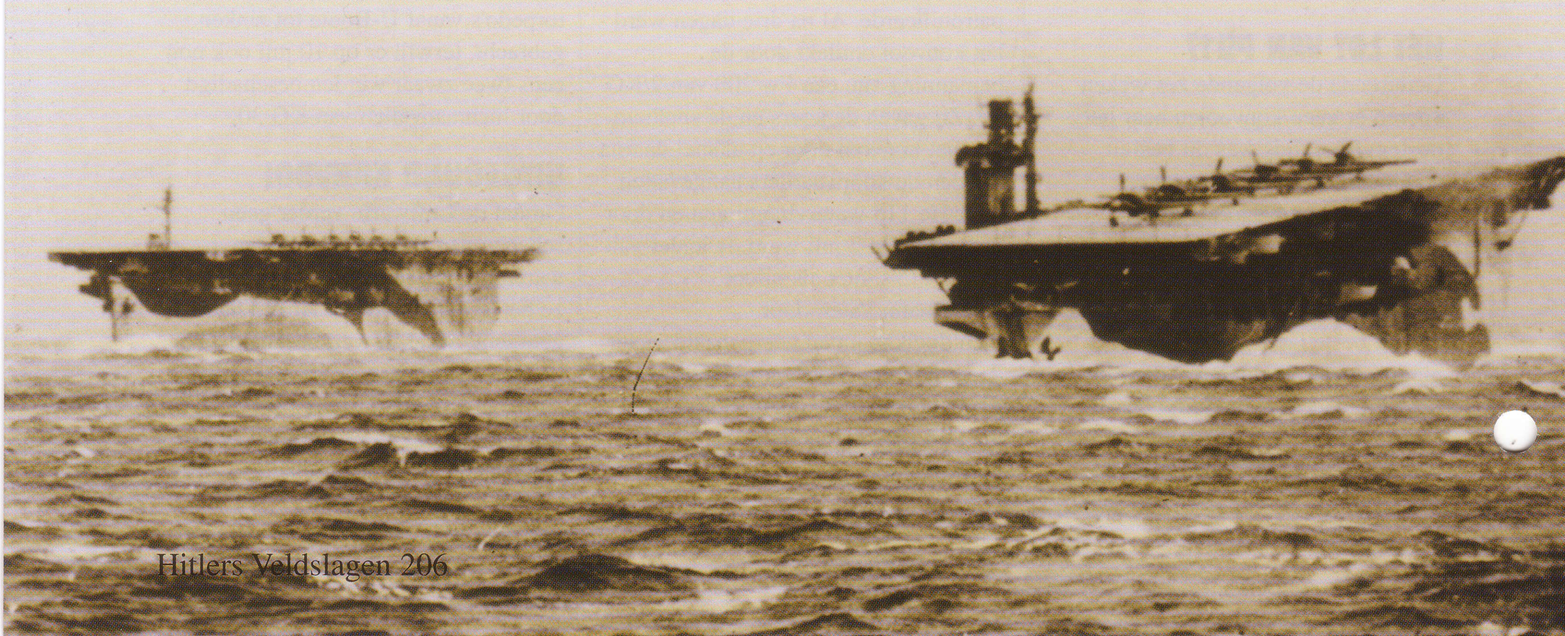

LICHTE LUCHTAFWEER op het slagveld

Lichte luchtdoelkanonnen werden op allerlei bewegende platformen gemonteerd. Naarmate de Duitsers de macht over het luchtruim verloren, moest de luchtafweer steeds mobieler worden.

De Wehrmacht was zich bewust van de waarde van efficiënte luchtafweer. Toen de oorlog uitbrak, waren de Duitse strijdkrachten beter beschermd tegen luchtaanvallen dan hun tegenstanders.

VANAF HET begin van de oorlog speelde het Duitse *Flugzeug Abwehr Kanone* (FLAK, of luchtdoelkanon) een belangrijke rol voor de Duitsers. De Duitse afkorting werd zelfs onderdeel van het vocabulaire van de geallieerden. Zo noemden de bommenwerperbemanningen van de USAAF het zware pantser van hun toestellen 'Flak Jackets' en in de tweede helft van de 20e eeuw werd het woord internationaal gebruikt ter aanduiding van luchtafweergeschut.

De functie van het lichte Duitse luchtdoelgeschut was om laagvliegende vliegtuigen van korte afstand neer te halen. De aanvallende bommenwerpers en jachtbommenwerpers die door het lichte geschut werden gedwongen om hoger te gaan vliegen, konden worden aangevallen door wapens met een zwaarder kaliber, zoals het 8,8-cm Flak.

De lichtste wapens die men effectief kon inzetten voor luchtafweer waren twee machinegeweren: de 7,92-mm MG 34 en later de MG 42. De MG 34, die door de Westerse geallieerden foutief werd aangeduid als de 'Spandau,' was het standaard machinegeweer van de Duitse infanterie in 1939. Met een mondingsnelheid van 755 meter per seconde had dit wapen een effectief bereik op de grond van 2000 meter. In de luchtafweerrol was dit beperkt tot zo'n 1000 meter. Het wapen had een vuursnelheid van maximaal 900 schoten per minuut en het werkte met een 75-schots trommelmagazijn of een 50-schots patroonband.

Tijdens de oorlog werd de MG 34 vervangen door de MG 42. De productie van dit wapen was veel goedkoper en sneller, dankzij het gebruik van geperst metaal en puntlassen. Het had een vergelijkbare mondingsnelheid en bereik, maar een veel hogere vuursnelheid van 1.550 schoten per minuut.

De vuursnelheid is belangrijk als men het opneemt tegen een snelbewegend luchtdoel en de MG34 was daarom veel effectiever als hij per twee tegelijk werd ingezet op een *Zwillingslafette* 36. Een MG *Doppelwagen* 36 - die door paarden of voertuigen werd getrokken en ruimte bood aan één persoon plus twee MG 34's - maakte in 1939-40 deel uit van de uitrusting van het Duitse leger. Vaak werden deze wapens ook op voertuigen of treinwagons gemonteerd.

De Wehrmacht had geen zware mitrailleurs. Om een zwaarder wapen te hebben als ondersteuning bij de luchtafweer werd de 15-mm *Maschinengewehr* 151/15 ingevoerd. Dit wapen, dat oorspronkelijk door de Luftwaffe werd gemonteerd in vliegtuigen zoals de Bf 109 en de FW 190, kwam beschikbaar toen de jachtvliegtuigen met zwaarder geschut werden uitgerust.Vanaf de zomer van 1944 werden er meer van deze wapens geproduceerd om de luchtdoelkanonnen te ondersteunen. Het wapen werd op het SdKfz 251/21 halfrupsvoertuig gemonteerd, met name omdat het Mauser-ontwerp een elektrische voeding van 22-29 volt DC nodig had. Elk voertuig was geladen met 3000 patronen.

Wapens met een kaliber van 2 cm waren veel effectiever voor de luchtafweer. Ze bleven klein genoeg om een hoge vuursnelheid mogelijk te maken, terwijl de patronen die ze afvuurden wel groot genoeg waren om van een flinke explosieve lading te worden voorzien. De wapens die bij het uitbreken van de oorlog werden ingezet, waren onder andere de Flak 30, de Flak 38, de lichtgewicht *Gebirgsflak* (Geb Flak) 38 en de vierloops *Flakvierling* 38. Deze werkten allemaal op basis van terugslag en konden losse patronen of

Hieronder:
Een Flak-team traint op een Panzer IV met een 3,7-cm Flak 36 erop. De lichte Flak-eenheden werden onderverdeeld in gemotoriseerde en niet-gemotoriseerde types. Het eerste type moest met grote formaties mee ten strijde trekken.

FLAK IN ACTIE

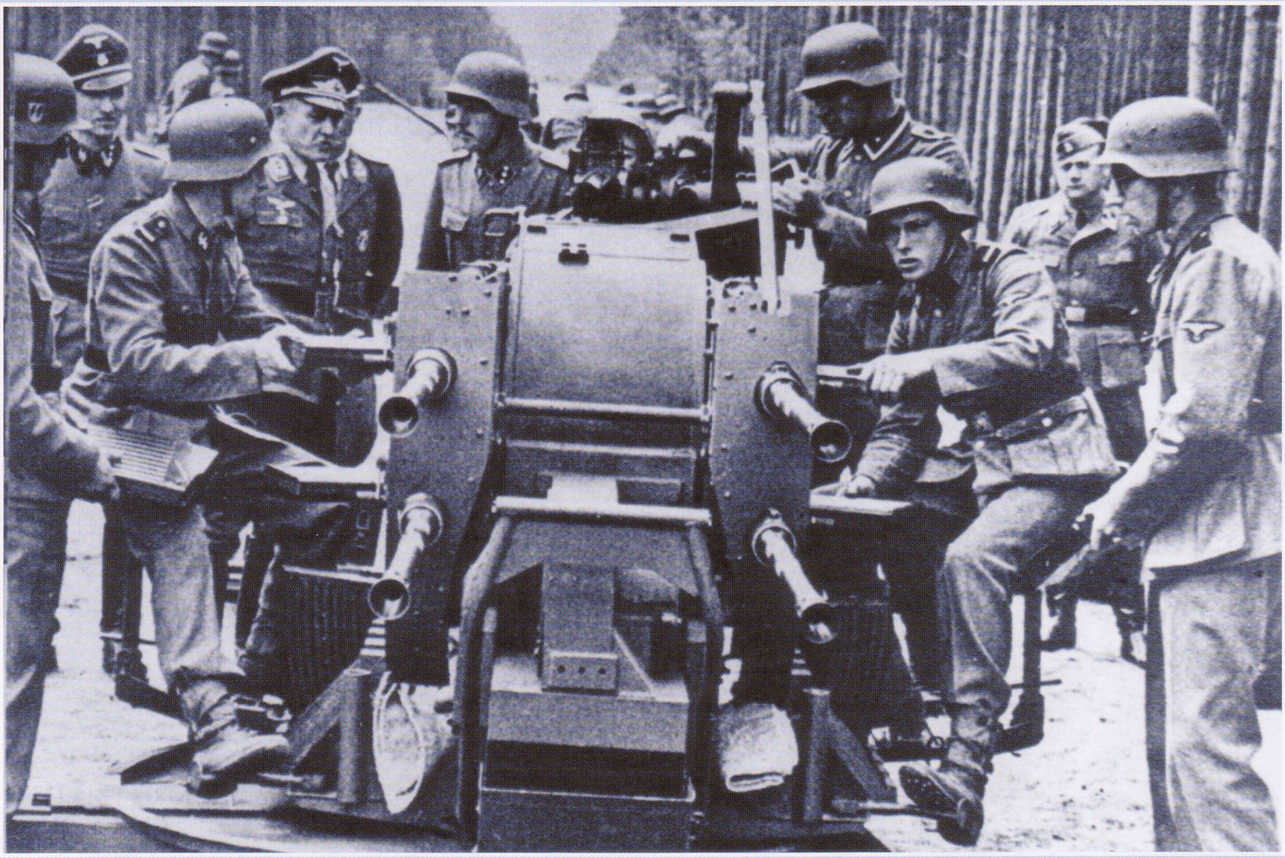

Boven:
De bemanningen van de Flak-batterijen kregen een basistraining op scholen overal in Duitsland. De nadruk lag op teamgeest, waarbij er vooral veel aandacht gegeven werd aan de laders.

DE DUITSERS begonnen in de jaren 30 van de twintigste eeuw met de ontwikkeling van een speciaal legeronderdeel dat zich bezighield met de luchtafweer. Dit onderdeel moest zelf een eigen structuur en eigen beleidslijnen ontwikkelen. Men moest hierbij wel rekening houden met de regel dat geen enkele organisatie in nazi-Duitsland de volledige zeggenschap mocht hebben over een specifieke taak. Dus terwijl de Wehrmacht zich herbewapende voor deze nieuwe taak (luchtafweer), deed de Luftwaffe hetzelfde. De verantwoordelijkheden zouden gedeeld worden: de Luftwaffe zou verantwoordelijk worden voor de verdediging van het Duitse rijk, terwijl de lichte Flak-formaties van het leger de legers in het veld moesten beschermen. Dit leidde tot allerlei twisten tussen de twee krijgsmachtonderdelen, hetgeen alleen maar verergerde toen er ook eenheden van de Waffen-SS bij het spel betrokken raakten. Een eenheid die naar het front wilde vertrekken, kon daarom tot de ontdekking komen dat het materieel en de munitie gekaapt waren door een andere eenheid. Vooral de formaties van het leger visten hierbij vaak achter het net.

Onder:
Deze 2-cm Flak 30 valt 'vijandelijke' vliegtuigen aan tijdens de partijdagen in Neurenberg in 1935. Dit kanon was een ontwerp van Rheinmetall-Borsig en werd nog dat jaar door de Wehrmacht in gebruik genomen.

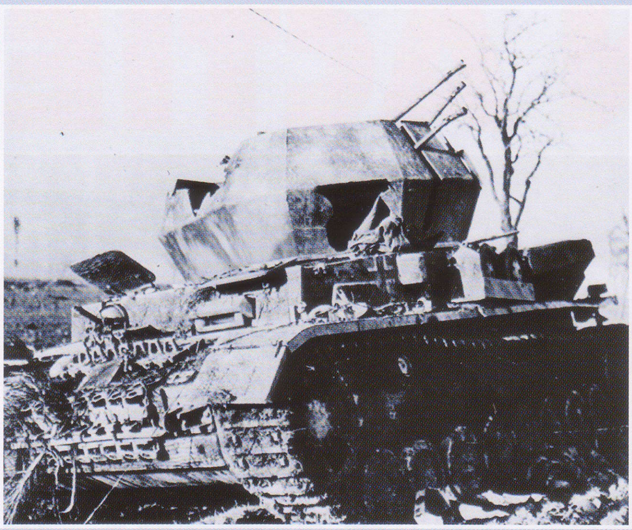

Links:
De Wirbelwind, was een combinatie van een Flakvierling 38 in een toren die aan meer kanten open was, op een Panzer IV-chassis. In 1943 werden de eerste tanks geïntroduceerd die speciaal waren aangepast voor gebruik als luchtdoelgeschut.

Onder:
De Flakvierling 38 op een gepantserde trein in Oost-Europa in maart 1944. Dit geduchte wapen werd met evenveel succes ingezet tegen grond- als tegen luchtdoelen. Het kanon vuurde een variatie aan munitie af, waaronder hoogexplosieve en pantserdoorborende munitie.

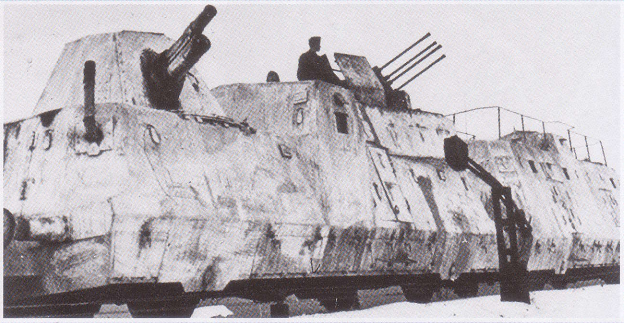

Onder:
Een 2-cm Flak 38 op een SdKfz 7/1 halfrupsvoertuig verdedigt een haveninstallatie in het zuiden van Frankrijk. Deze combinatie werd in 1941 geïntroduceerd. Hij werd bemand door een 10-koppig team.

Onder:
Een 2-cm Flak 38 in actie in de woestijn in 1942. Dit ontwerp van Mauser vormde een verbetering op de Flak 30: het had een hogere vuursnelheid en liep minder snel vast.

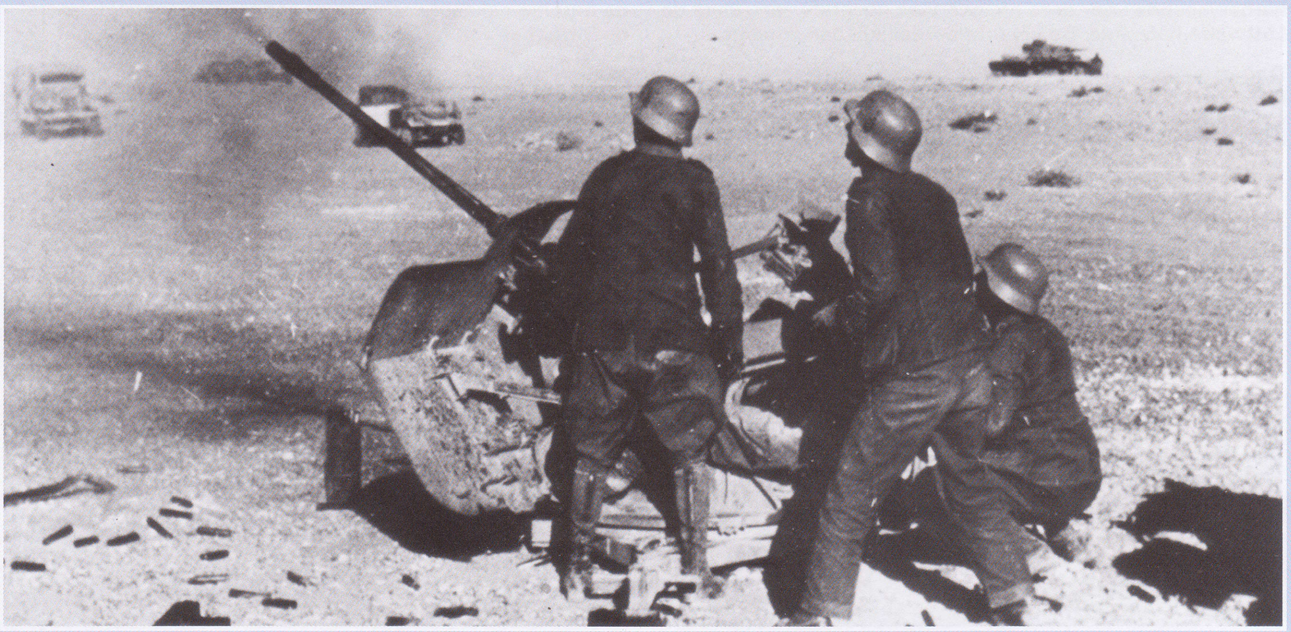

Boven:
De kanonnen waren vrij gemakkelijk gebruiksklaar te maken. Flak 38's werden vervoerd op trailers van buizenstaal die voorzien waren van speciale hef- en neerlaatmechanismen.

salvo's afvuren uit 20-schots doosmagazijnen. Ze konden van een licht pantserschild worden voorzien voor gebruik in het veld, maar op kanonnen die werden gebruikt voor de verdediging van het Duitse rijk werd dit schild meestal niet gebruikt. De kanonnen werden voorzien van een vergrotend optisch vizier. Dit was een *Linealvisier* 21, *Flakvisier* 38 of een *Schwebekreisvisier* 30/38. Deze vizieren gaven de bedieners van de luchtdoelkanonnen een groot voordeel ten opzichte van de eenvoudige metalen ringen waarvan de meeste geallieerde kanonnen waren voorzien.

MOBIELE LUCHTAFWEER

Operationeel woog de Flak 30 483 kg. Hij kon hoogexplosieve (HE) of pantserdoorborende (AP) munitie afvuren. Het maximale verticale bereik was 2100 meter; horizontaal was dit 2700 meter. De vuursnelheid kwam in de praktijk neer op 120 schoten per minuut. De Flak 38 was een verbeterde versie. Hij was 80 kg lichter en had een tweemaal zo hoge vuursnelheid.

Lichte luchtdoelkanonnen werden gemonteerd op allerlei halfrups- of gewone voertuigen, zoals de SdKfz 251 en de SdKfz 10. De *Leichte Flakpanzer* 38(t) van 1943 was het eerste rupsvoertuig dat echt gebouwd werd als luchtdoelkanon. Hierbij werd een Flak 38 op de achterste helft van een aangepast PzKpfw 38(t) tankchassis gemonteerd.

De *Flakvierling* 38 werd door Mauser ontwikkeld voor de Kriegsmarine en bestond uit vier Flak 38's op één platform. Hij had drie stoelen. Een daarvan was voor de kanonnier die het wapen afvuurde met twee pedaaltrekkers, de andere twee waren voor de laders. Hij had een driehoekig onderstel waarop men hem met stelvijzels liet zakken. Hij werd door de Wehrmacht en de Luftwaffe veel gebruikt op zelfrijdende onderstellen of op een onderstel dat gewoon op de grond stond.

MEUBELWAGEN

Het SdKfz 7 halfrupsvoertuig werd gebruikt als chassis voor de *Mittler Zugkraftwagen 8(t) mit 2 cm Flakvierling* 38 of de *Selbstfahrlafette 2 cm Flakvierling 38*. Latere versies hadden een beter pantser voor de bestuurder en de mannen die het kanon bedienden.

Het chassis van de PzKpfw IV werd gebruikt voor twee zeer effectieve onderstelvormen voor de Flakvierling 38. De *Flakpanzer IV (2cm Flakvierling 38) auf Fgst PzKpfw IV Möbelwagen* kreeg zijn bijnaam 'meubelwagen' vanwege de scharnierende, 10-mm dikke gepantserde panelen die naar beneden geklapt werden om het kanon gereed te maken voor actie. Hij werd in 1943 in gebruik genomen. De *Flakpanzer IV (2cm) auf Fgst Pz IV/3 Wirbelwind* of 'wervelwind' die eind 1943 geïntroduceerd werd, was weer een verbeterde versie van dit luchtdoelkanon.

DREIGING UIT DE LUCHT

De 3,7-cm kanonnen van de Luftwaffe waren groter en dodelijker dan de 2-cm wapens, maar hadden daardoor ook een lagere vuursnelheid. Tijdens de oorlog introduceerden de Duitsers vier kanonnen in dit kaliber - de Flak 18, 36, 37 en de Flak 43.

De Flak 18/36/37 maakte gebruik van de terugslag van de loop en een restgasdruk en had een vuursnelheid van 80 tot 160 schoten per minuut (Flak 18) en 120 - 160 schoten per minuut voor de Flak 36/37. Deze kanonnen werden vanaf de zijkant geladen, met doelzoekende, pantserdoorborende of gewone HE projectielen of met HE-brandgranaten.

Hoewel de Flak 43 er aan de buitenkant hetzelfde uitzag als de eerdere kanonnen, was het in feite een grondversie van het luchtkanon van Rheinmetall, de MK 103. Het werkte op gas en had een vuursnelheid van 180 tot 250 schoten per minuut. De kanonnen hadden een maximaal verticaal bereik van 4785 meter; horizontaal was dit 6490 meter.

Dit 3,7-cm kanon werd onder andere op halfrupsvoertuigen en

De Flak 30 had 20-schots magazijnen. Meestal werd het bediend door een vijfkoppige bemanning, waarvan er een met een stereoscopische kijker de afstand tot het doel bepaalde. Dit kanon werd vaak ingezet tegen gronddoelen.

Onder:
Dit lichte halfrupsvoertuig, de SdKfz 10/4, is voorzien van een 2-cm Flak 30. Het nadeel van dit zeer mobiele ontwerp was de beperkte bepantsering, waardoor de bemanning zeer slecht beschermd was.

Boven:
Luftwaffe-troepen bemannen een 2-cm Flak 38 vanuit een vaste positie in Italië in juni 1944. Hoewel de hoge vuursnelheid van het kanon de kans op een voltreffer verhoogde, was de explosieve lading van het projectiel te klein om een doelwit met één voltreffer uit te schakelen.

Hieronder:
De Flak 38 werd door zijn tegenstanders met respect behandeld. De geallieerden zetten buitgemaakte Flak 38's in zoveel ze konden - eind 1944 gaf het Amerikaanse leger hiervoor zelfs een eigen bedieningshandleiding uit.

Boven:
De meeste elementaire vorm van bescherming tegen laagvliegende vijandelijke vliegtuigen was het machinegeweer. De MG 34 was een standaard onderdeel van de uitrusting van de meeste Duitse tanks.

tankchassis gemonteerd. De SdKfz 6 en SdKfz 7 werden het meest gebruikt. De eerste modellen hadden een cabine met een open dak, maar latere modellen waren volledig gepantserd. De PzKpfw IV werd gebruikt voor de *3,7-cm Flak 43 auf Sf IV Möbelwagen* en de *3,7-cm Flak 43 auf Sf Ostwind*.

Naast wapens van Duitse makelij werden er ook buitgemaakte lichte luchtdoelkanonnen ingezet. Twee van de meeste succesvolle van dergelijke wapens waren het door de Zweden ontworpen 40-mm m/36 licht luchtdoelkanon - beter bekend als het Boforskanon naar de fabriek waar het werd ontworpen - en het Russische M-39 37-mm kanon, dat op zich weer een kopie was van de Bofors.

PARAPLU

De M-39 werd bediend door een achtkoppig team en woog operationeel 2000 kg. Hij werd gevoed met clips met vijf patronen en kon tegen tanks worden ingezet om een pantser van 46 mm dik vanaf 500 meter te doorboren. Het Zweedse m/36 Boforskanon woog 2150 kg en vuurde clips af met vier patronen. Het had een vuursnelheid van 120 tot 140 schoten per minuut, maar in de praktijk was dit meestal beperkt tot 70 schoten per minuut.

Door hun hoge snelheid en de vlakke vlucht van de patronen was het lichte luchtafweergeschut ook ideaal geschikt voor ondersteuning tijdens aanvalsacties; in het begin van de oorlog werden deze kanonnen vaker ingezet tegen gronddoelen dan tegen vijandelijke vliegtuigen. De jachtvliegtuigen en luchtdoelkanonnen maakten het luchtruim boven het front tijdens de invasie in Frankrijk in 1940 tot een zeer dodelijk gebied voor de traag vliegende Franse en Britse lichte bommenwerpers die ingezet werden tegen de pantsercolonnes en de aanvoerlijnen.

Vanaf 1943, toen de Luftwaffe het luchtruim boven Duitsland en Europa niet langer domineerde, waren de lichtkogels van de lichte Flak-eenheden een van de weinige middelen waarmee de Duitsers de geallieerde jachtbommenwerpers nog enigszins konden afschrikken. Lichte luchtafweerkanonnen op gebouwen met een plat dak en speciale Flak-torens vormden een dodelijke bedreiging voor de laagvliegende jachtvliegtuigen en lichte bommenwerpers van de USAAF en de RAF, omdat ze de toestellen bijna horizontaal onder vuur konden nemen op het moment dat die hun doel naderden.

Joseph Goebbels spreekt in maart 1938 de leiders van de nazi-partij toe over de Anschluss. Hij wordt aan alle kanten omgeven door hakenkruisen. De nazi's hadden zich dit oude gelukssymbool toegeëigend.

DE SWASTIKA

De ZWART, WIT en rode vlag met het hakenkruis die in de wind wappert is een van de bekendste symbolen van Hitlers Derde Rijk. Tijdens de oorlog werd het hakenkruis het symbool van de overheersing door de nazi's en hingen er hakenkruisvlaggen aan openbare en regeringsgebouwen in zes Europese hoofdsteden.

Hoewel de rode vlag met een hakenkruis in een witte cirkel oorspronkelijk puur een embleem was van de nazi-partij, werd het nadat Hitler in 1933 aan de macht kwam al snel een nieuw nationaal herkenningsteken. In 1935 werd de vlag officieel uitgeroepen tot de Duitse nationale vlag.

Tijdens politieke bijeenkomsten voor de oorlog, met name tijdens de massale evenementen in Neurenberg, fungeerden enorme hakenkruisvlaggen als achtergrond voor allerlei spektakels: van militaire parades tot de toespraken van de Führer.

ROOD, WIT EN ZWART

In het hakenkruis verwerkten de nazi's de kleuren rood, wit en zwart die voor het eerst in 1897 als de nationale kleuren van het Duitse rijk gebruikt werden. In het begin werd het hakenkruis gedragen als armband op burgerkleding of als onderdeel van een politiek uniform. Uiteindelijk werden deze armbanden een onmisbaar onderdeel van de uniformen.

Er was één vlag die een bijzondere plaats innam in de nazi-mythologie. De *Blutfahne* of 'bloedvlag' was zo genoemd omdat hij naar men zei doordrenkt was met het bloed van de 16 'martelaren' die gedood waren tijdens de mislukte putsch in München in 1923. Tijdens de jaarlijkse partijdagen in Neurenberg wijdde Hitler de nieuwe partijvlaggen door ze met één hand aan te raken, terwijl hij in zijn andere hand de gehavende *Blutfahne* droeg.

Tijdens de partijdagen in 1933 luisterde het publiek in stilte toe hoe de leider van de SA, Ernst Röhm, een lange lijst van nazi-martelaren voorlas. Hij kon niet weten dat hij een jaar later al dood zou zijn. Samen met andere SA-leiders, werd hij in juni 1934 door de SS vermoord tijdens de Nacht van de Lange Messen.

De *Reichskriegsflagge* combineerde het hakenkruis met het Pruisische IJzeren Kruis, dat in 1813 was ingesteld door Kaiser Friedrich Wilhelm. Dit was de officiële vlag van de Duitse strijdkrachten en hij was te zien op oorlogsschepen, kazernes en bij formele ceremonies.

De vlag werd in november 1935 geïntroduceerd en bestond uit een rode rechthoek met een hakenkruis (waarvan de armen waren afgezet met een smalle zwart-witte rand) binnen een witte cirkel met een zwarte rand er omheen. Deze cirkel bevond zich in

Boven:
De lidmaatschapsspeld van de NSDAP werd in 1920 ingevoerd. Het ontwerp zou pas 10 jaar later zijn definitieve vorm krijgen. Dergelijke spelden werden meestal in twee formaten verstrekt: de grotere speld was voor op het borstzakje van een uniform, terwijl de kleinere op de revers gedragen werd. Er werden meer dan 12 miljoen van deze spelden gemaakt.

Hierboven:
De geborduurde armband van een hoge functionaris van de nazi-partij. Het hakenkruis is omzoomd met gouddraad. Door dit soort versierselen werden de hoogwaardigheidsbekleders ook vaak 'goudfazanten' genoemd.

Hieronder:
Het 'Deutschland Erwache' Feldzeichen was waarschijnlijk het belangrijkste symbool van de nazi-partij tijdens de opkomst van het nationaal-socialisme. Deze vlag werd in januari 1923 geïntroduceerd en was in grote aantallen zichtbaar tijdens de Reichsparteitage die jaarlijks begin september werden gehouden.

Hierboven:
Een aantal voorwerpen die te maken hebben met de sportorganisatie van de SA, waaronder een armband en sportonderscheidingen van de SA in zilver en brons. Hierop is de meest gangbare versie van het hakenkruis te zien, namelijk 45 graden gekanteld.

Links:
De onderscheiding voor acties tegen partizanen die naar verluidt ontworpen is door Reichsführer-SS Heinrich Himmler in eigen persoon, was een van de weinige gevechtsonderscheidingen met het zonnewiel. Deze versie van het hakenkruis werd echter wel gebruikt op de divisie-insignes van diverse SS-eenheden.

het midden van een kruis waarvan de armen bestonden uit vier witte en drie zwarte balken die tot aan de rand van de vlag doorliepen. In de linkerbovenhoek was een IJzeren Kruis aangebracht. Het hakenkruis was overal. Het werd verwerkt in het grondplan van kazernes, er werden bomen geplant in hakenkruispatronen en tijdens het Duitse zonnewendefeest van 21 juni 1938 vormden duizenden deelnemers met toortsen een levend hakenkruis in het Olympisch Stadion in Berlijn.

ALOMTEGENWOORDIG SYMBOOL

De *Reichsarbeitsdienst* (RAD), de arbeidsorganisatie van de staat waar jonge mannen een tijd lang moesten werken voordat ze hun militaire dienstplicht vervulden, verwerkte het hakenkruis in het ontwerp voor een schop; de boerenorganisatie van nazi-Duitsland gebruikte het hakenkruis met een dolk en een korenaar er doorheen en daarboven de slogan *Blut und Boden*. Met het uitbreken van de oorlog werd het hakenkruis gebruikt op gevechtsvliegtuigen. Het werd op het staartvlak aangebracht, maar dan zonder het helder rood en wit van de vooroorlogse vlag. Ook de hakenkruisvlag in zijn oorspronkelijke vorm was nog altijd nuttig. De piloten van de Luftwaffe konden de snelle Duitse pantservoertuigen tijdens de opmars in Frankrijk, Griekenland, Rusland en Noord-Afrika namelijk herkennen aan het hakenkruis op de motorkap van auto's en vrachtwagens en achterop tanks. Ondanks de hedendaagse associatie met de nazi's is het symbool veel ouder dan Duitsland op zich. De definitie van een hakenkruis is een 'kruis met gelijke armen die aan het eind in dezelfde richting rechthoekig omgebogen zijn'. De oorspronkelijke naam 'swastika' komt van twee woorden uit het Sanskriet: *su* dat 'wel' betekent en *asti* dat 'zijn' betekent. Swastika's zijn teruggevonden op keramiek uit de 4e eeuw voor Christus en zijn later gebruikt in Troje, Griekenland, Tibet en Japan. In primitieve culturen werd het symbool gebruikt om het boze oog af te weren, terwijl de Indianen in Noord-Amerika vaak swastika's als decoratief motief gebruikten. In India werd het symbool gebruikt voor de beweging van de zon en daarom stond er op de meeste vooroorlogse uitgaven van de boeken van Rudyard Kipling die zich in India afspeelden een hakenkruis op de kaft.

'ARISCHE' ORIGINE

In de 19e eeuw kwamen in Europa de raciale en politieke ideeën op die uiteindelijk van invloed zouden zijn op de vorming van het karakter van nazi-Duitsland. Deze ideeën betroffen vaak de verwarring tussen de Indo-Europese groep van talen en het bestaan van een zogenaamd Indo-Europees ras. Aan het eind van die

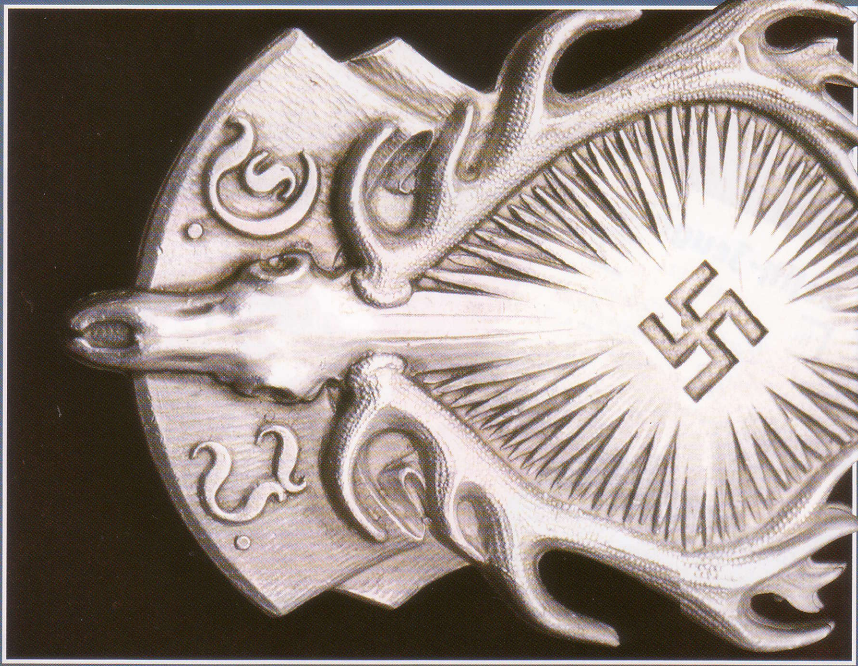

Hierboven:
In de jaren 30 van de twintigste eeuw waren er talloze Engels-Duitse en Duits-Amerikaanse vrijwilligersorganisaties. Zij hadden als doel de betrekkingen van Duitsland met de Engelssprekende landen te verbeteren. De leden droegen dergelijke spelden op hun revers.

Rechtsboven:
Het embleem van de Deutsche Jägerschaft*: de Duitse jagersvereniging. De beschermheer van deze organisatie, de* Reichsjägermeister*, was een van de meest enthousiaste jagers van Duitsland. Hij joeg vooral graag op everzwijnen. Zijn naam was Hermann Goering.*

eeuw introduceerde Friedrich Max Muller, een Engels-Duitse wetenschapper, het woord 'arisch' als aanduiding voor de Indo-Europese taalgroep. Hij gaf duidelijk aan dat hij het over taal had en dat taal en ras twee totaal verschillende zaken waren.

Onbedoeld had Muller de Duitse racisten nu een woord en een concept gegeven waaraan ze hun waanideeën konden ophangen. 'Arisch' werd synoniem voor 'zuiver bloed', 'ongeëvenaarde fysieke en mentale schoonheid' en een superieur ras.

Swastika was een woord uit het Sanskriet, een van de oudste Indo-Europese talen en werd als gevolg daarvan geassocieerd met de term 'arisch' en de theorieën die daarbij hoorden. Al in 1910 werd het hakenkruis in Duitsland als racistisch symbool gebruikt. In de roerige jaren na de Eerste Wereldoorlog, schilderde het rechtse *Freikorps Ehrhardt* grote witte hakenkruisen op hun helm. Dit symbool werd overgenomen door de nationaal-socialisten. Een van de nevenproducten van de fascinatie van de nazi's met het arische ras was een bizarre vorm van pseudo-academisch onderzoek naar de runen en symbolen die de oude 'Germaanse' stammen van Noord-Europa hadden gebruikt. Veel van die runen werden bewerkt tot onderscheidingstekens voor uniformen van de Waffen-SS en de nazi-partij. De 'zonnewiel'-versie van het hakenkruis, met rondingen aan de uiteinden van de armen, werd door de 11e SS-*Panzergrenadier Division Nordland* gebruikt. Dit symbool werd ook afgebeeld op de onderscheiding voor soldaten die hadden meegevochten tijdens acties tegen partizanen.

Hieronder:
Natuurlijk keerden de hakenkruisen ook terug in de kranten en tijdschriften die werden uitgegeven door de verschillende geledingen van de nazi-partij. Dit zijn nummers van het blad van de Hitlerjugend.

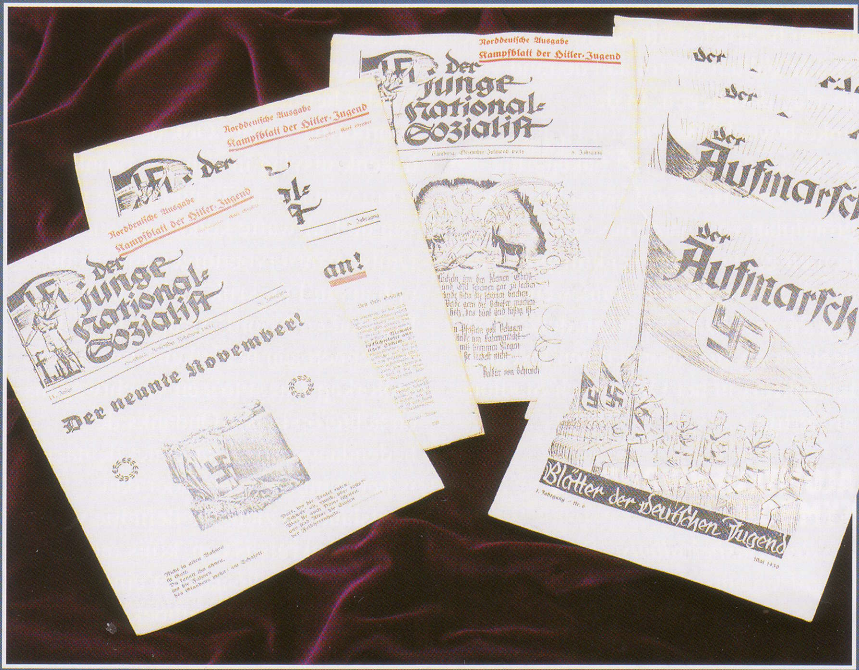

Schellenberg, Walter (1910 - 1952)

De op 16 januari 1910 in Saarbrücken geboren Walter Schellenberg was een van de 'Intellectuele schurken' die door Heydrich werden geworven. Deze jurist werd in 1933 lid van de NSDAP en de SS en werkte vanaf 1934 voor de veiligheidsdienst van de SS. Hij speelde een belangrijke rol bij het incident in Venlo in november 1939, waarbij twee agenten van de Britse inlichtingendienst vanuit het toen nog neutrale Nederland werden gekidnapt. Ook stelde hij de lijst op van mensen die de SS in Groot-Brittannië moest arresteren na de invasie. In 1941 werd hij bevorderd tot SS *Brigadeführer* en hoofd van Amt VI: de buitenlandse inlichtingendienst. Zijn poging om de Duke en Duchess of Windsor uit Portugal te ontvoeren mislukte. Via informele contacten met de Zwitserse inlichtingendiensten probeerde hij door te dringen in het Lucy-spionnennetwerk, de dekmantel waaronder Ultra inlichtingen doorgaf aan de USSR. In de laatste jaren van het Derde Rijk drong hij er bij Himmler op aan om met de Zweedse graaf Folke Bernadotte te gaan onderhandelen over de capitulatie van het Duitse leger aan de Westerse geallieerden.

In mei 1945 vluchtte hij naar Zweden, maar hij werd weer uitgeleverd aan Duitsland. Hij stond terecht voor het internationale militaire tribunaal in Neurenberg en werd veroordeeld tot zes jaar gevangenisstraf. Vanwege zijn slechte gezondheid werd hij al in 1950 vrijgelaten. Hij ging in Italië wonen en stierf in 1952

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 18: Sicherheitsdienst

Boven:
Walter Schellenberg stond op goede voet met zowel Himmler als Heydrich en zou, als hij niet zo jong was geweest, waarschijnlijk na Heydrichs dood tot hoofd van de RSHA zijn benoemd.

Schirach, Baldur von (1907 - 1974)

Baldur von Schirach werd op 9 maart 1907 in Berlijn geboren als zoon van een Amerikaanse moeder en een vader die in het keizerlijke leger diende voordat hij carrière maakte in het theater. In 1924 ging Baldur von Schirach naar München om kunstgeschiedenis en Duitse folklore te gaan studeren. Hij werd politiek actief, sloot zich aan bij de NSDAP en werd in 1931 voorzitter van de *Nationalsozialistischer Deutscher Studentbund* (nationaal-socialistische vereniging van Duitse studenten).

In 1931 werd hij hoofd van de *Hitlerjugend*. Hij behield deze functie, met de bijbehorende titel van *Reichsjugendführer*, tot 1940. Hij had hechte banden met Hitler en was een regelmatige gast in Berchtesgaden. Hij trouwde met Henriette Hoffmann, de dochter van Hitlers persoonlijke fotograaf. Von Schirach was zeer trouw aan Hitler. Door de gedichten die hij schreef ter ere van de Führer werd hij een soort van hofdichter voor de nazi-partij. Door zijn poëtische inslag en pafferige uiterlijk werd Von Schirach het mikpunt van spot voor de geharde mannen uit Zuid-Duitsland die de meeste sleutelposities bekleedden in de nazi-regering.

In 1940 nam Von Schirach afscheid van de Hitlerjugend en ging hij dienen bij het eliteregiment *Grossdeutschland*. Hij diende daar gedurende een korte periode, waarna hij *Gauleiter* werd van Wenen. In die functie was hij verantwoordelijk voor de deportatie van de Oostenrijkse joden.

Zelfs nadat hij bij Hitler in ongenade was gevallen, behield hij zijn partijrang. De breuk ontstond omdat Henriette zich bij de Führer beklaagde over de behandeling van de Nederlandse joden. Het paar werd nooit meer uitgenodigd in Berchtesgaden. In Neurenberg werd Von Schirach veroordeeld vanwege misdaden tegen de menselijkheid, waarna hij 20 jaar in de Spandau-gevangenis zat.

Rechts:
Baldur von Schirach was een van de weinige nazi's die schuld bekenden in Neurenberg, hoewel hij volhield dat hij niets van de Holocaust geweten had.

Zie ook Hitlers Handlangers
Nummer 18: Von Schirach

Schmeling, Max (1905 -)

De meest succesvolle Duitse bokser ooit. Schmeling werd in Brandenburg geboren op 28 september 1905. Hij werd Duits en Europees kampioen middengewicht voordat hij Jack Sharkey op 12 juni 1930 in New York onttroonde als kampioen zwaargewicht. In 1932 werd Schmeling weer door Sharkey verslagen. In juni 1936 wist hij door een KO te winnen van Joe Louis, die te zwaar en niet in vorm was. De nazi-propaganda besteedde veel aandacht aan deze 'overwinning van de ariër op de Afrikaan'. In een latere wedstrijd in 1938 nam Louis, die inmiddels de kampioen was en weer in topconditie verkeerde, revanche op Schmeling door zijn Duitse tegenstander na twee minuten vier seconden in de eerste ronde knock-out te slaan. Schmeling was al een grote volksheld. Dit werd door de nazi-pers nog verder aangedikt toen hij zich aanmeldde bij de luchtlandingstroepen en op Kreta werd gedropt. Hij kreeg het IJzeren Kruis Tweede Klasse vanwege de 'verwondingen' die hij opliep tijdens de strijd, maar later bleek dat hij met diarree in het ziekenhuis had gelegen.

Hij probeerde na de oorlog zijn comeback te maken. Zijn laatste wedstrijd vond plaats in 1948. Hij won 56 van zijn 70 gevechten als profbokser, waarvan 39 maal op knock-out. Daarna werd Schmeling een succesvol zakenman en eigenaar van de Coca-Cola-vestiging in Hamburg. Op zijn 95e was hij nog altijd zeer actief: hij gaf leiding aan een charitatieve instelling in Duitsland en trainde nog dagelijks een half uur om fit te blijven.

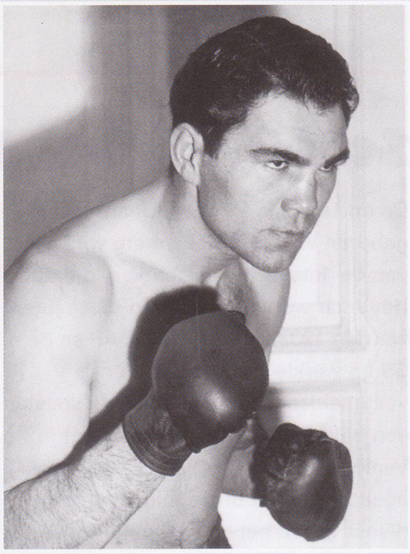

Boven:
Max Schmeling was de meest succesvolle bokser uit de Duitse geschiedenis. Hij werd een symbool van 'arische' superioriteit, hoewel hij er persoonlijk meer liberale denkbeelden op nahield.

Scholl, Hans en Sophie (1918 - 1943, 1921 - 1943)

Boven:
Hans Scholl (op verlof van het front) en zijn zus Sophie waren de leider van een van de weinige Duitse groeperingen die zich openlijk verzette tegen het nazi-bewind. Dit kostte hen het leven.

Hans en Sophie Scholl waren lid van de oppositiebeweging die actief was aan de Universiteit van München en die bekend stond als *Die weisse Rose*: 'De witte roos.' Enkele leden van de groep werden tijdens de zomervakantie als dienstplichtigen ingelijfd bij de Wehrmacht. Toen zij terugkwamen, deden ze getuigenis van de misdaden die ze hadden zien plegen in naam van Duitsland. In het geheim verspreidde de groep in het midden van Duitsland pamfletten waarin ze kritiek uitten op de nazi-regering en haar criminele praktijken. Op 18 februari 1943 stonden Hans en Sophie Scholl pamfletten uit te delen op de universiteit. Ze werden aangegeven en gearresteerd. Vier dagen later werden ze samen met hun vriend Christopher Probst door het Volksgericht, voorgezeten door Roland Freisler, schuldig bevonden aan verraad. Ze werden in Stadelheim onthoofd .

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 20: Verzet tegen Hitler

Scholtz-Klink, Gertrud (1902 -)

Gertrud Scholtz-Klink werd in 1928 lid van de NSDAP. Zij kreeg in 1931 de leiding van de *Nationalsozialistische-Frauenschaft* - de nationaal-socialistische vrouwenbeweging - in Baden. In 1934 werd ze benoemd tot *Reichsführerin* en volgde ze Elsbeth Zander en Gertrud Bäumer op. Het doel van de NSF was ervoor zorgen dat de leden hun kinderen opvoedden als patriotten en aanhangers van de ideeën en bevelen van Adolf Hitler. Als hoofd van de NSF stond ze ook aan het hoofd van het *Frauenwerk*, de vrouwenbond van het Rode Kruis, de vrouwenafdeling van het *Deutsche Arbeitsfront* en de arbeidsdienst voor vrouwen. Als moeder van tien kinderen was Gertrud Scholtz-Klink tevens exemplarisch voor de waarden die de nazi's aanhingen. Haar tweede echtgenoot was *SS-Obergruppenführer* August Heissmeyer. In 1945 dook ze onder. Na haar arrestatie in 1948 werd ze vrijgesproken van oorlogsmisdrijven. In 1950 nam de regering van West-Duitsland haar echter haar burgerrechten af vanwege haar gedrag in de oorlog. In 1978 verscheen van haar hand het boek *Die Frau im Dritten Reich* - De vrouw in het Derde Rijk - waaruit bleek dat ze nog altijd geloofde in de grondslagen van het nationaal-socialisme.

Rechtsboven:
Gertrude Scholtz-Klink en haar tweede echtgenoot August Heissmeyer temidden van haar kinderen. Zij werd beschouwd als de ideale Duitse vrouw en nazi-moeder.

Schörner, veldmaarschalk Ferdinand (1892 - 1973)

Ferdinand Schörner was de zoon van een arbeidersgezin uit München. Hij werd tijdens de Eerste Wereldoorlog onderscheiden met de *Pour le Mérite* en bleef na de oorlog in dienst van de *Reichswehr*. Als luitenant was hij betrokken bij het neerslaan van de Hitler-Lüdendorffputsch in München. Later werd hij een trouw aanhanger van Hitler. In 1942 en 1943 leidde hij een korps Gebirgsjäger in Lapland en in 1944 voerde hij het bevel over een pantserkorps in Rusland. In april 1944 werd hij benoemd tot commandant van Heeresgruppe Nord en op 16 januari 1945 werd hij opperbevelhebber voor de Centrale Zone, waaronder ook Berlijn viel, en kreeg hij de rang van veldmaarschalk. Schörner was berucht vanwege zijn brute maatregelen om de frontlinie intact te houden, ongeacht aan hoeveel soldaten dat het leven kostte. Zijn motto werd "Behoud de linies ongeacht de kosten." Hij werd in mei 1945 gearresteerd door het Amerikaanse leger en overgedragen aan de Russen die hem een gevangenisstraf van tien jaar gaven. In 1957 veroordeelde een Duitse rechtbank hem tot vierenhalf jaar gevangenisstraf vanwege doodslag - hij had een korporaal laten executeren die dronken was aangetroffen achter het stuur van een legertruck. Vanwege zijn zwakke gezondheid werd hij in 1960 vrijgelaten. Hij stierf op 6 juli 1973 op 81-jarige leeftijd in München.

Zie ook Hitlers oorlogsapparaat
Nummer 20: Rosenberg

Rechts:
Ferdinand Schörner was absoluut geen traditionele Pruisische officier. Daarnaast vielen ook zijn gebrek aan beschaving en zijn brute stijl van leiding geven in de smaak bij Hitler. Hij werd een van de favoriete generaals van de Führer en was de laatste Duitse legercommandant die werd bevorderd tot veldmaarschalk.

Schwarze Korps, Das (Het zwarte korps)

Het officiële weekblad van de SS dat als spreekbuis diende voor Heinrich Himmler. Dit blad, dat in 1935 werd gestart door Max Amann en waarvan Gunther d'Alquen de hoofdredactie voerde, weerspiegelde de denkbeelden van de *Reichsführer* - soms vol fantasie, dan weer sterk bekrompen en puriteins. Het blad uitte kritiek op alles en iedereen: het bedreigde bedrijven die geen nazi's in directeursfuncties hadden benoemd, maar de redactie viel tegelijkertijd ook de moderne jazzmuziek aan omdat die "aanzette tot het wiegen met de heupen als een geile homoseksueel." Het blad riep op tot ontbinding van de studentenverenigingen nadat er een bericht was gepubliceerd dat leden van het *Korps Saxo-Borussia* in een herberg in Heidelberg hadden gediscussieerd over de vraag of Hitler wel wist wat de juiste methode was om asperges te eten. Met name intellectuelen waren een geliefd doelwit van dit blad vanwege hun streven naar zelfverbetering en status en hun 'tegenzin' om grote gezinnen te stichten. Tijdens de oorlog beschreef *Das Schwarze Korps* de Duitse overwinningen; aan het eind van de oorlog was het vooral gericht op het hooghouden van het Duitse moreel. Vanwege de voorkeurspositie die dit blad genoot, was het de enige publicatie die kritiek mocht uitoefenen op corruptie binnen de partij. Vooral de eis dat mensen die actief waren op de zwarte markt "een kopje kleiner" moesten worden gemaakt, kon de goedkeuring van het grote publiek wegdragen.

Sicherheitsdienst

De inlichtingendienst van de SS, algemeen bekend via de initialen SD. De SD werd in 1931 opgericht door Heinrich Himmler. Onder leiding van Reinhard Heydrich annexeerde deze organisatie in maart 1934 alle andere inlichtingenorganisaties. Na de vestiging van het *Reichssicherheits-hauptamt* (RSHA) in september 1939 ging de SD samen met de *Sicherheitspolizei*, de *Kriminalpolizei* en de Gestapo. Hoewel de SD maar een kleine organisatie was, had deze veiligheidsdienst al snel een enorm netwerk van informanten die de Duitse bevolking bespioneerden en de ware mening van de Duitsers probeerden te bepalen. Maar het belangrijkste doel van de SD was het onschadelijk maken van staatsvijanden. Heydrich maakte gebruik van gekozen juristen die een juridische onderbouwing gaven aan de willekeur van de SD. Ook was de SD verantwoordelijk voor spionage in het buitenland. Daarbij concurreerde de organisatie met de *Abwehr*, totdat deze militaire inlichtingendienst in 1944 na de bomaanslag op Hitler in de SD werd opgenomen. Als inlichtingentak van de NSDAP werd de SD in Neurenberg als een criminele organisatie aangemerkt. Zelfs het erelidmaatschap van de SD werd als misdrijf beschouwd.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 3: Gestapo

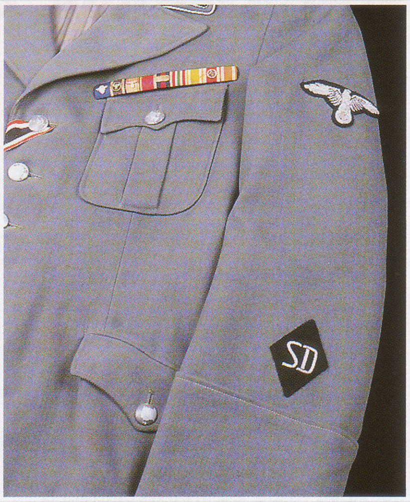

Boven:
De eenvoudige zwarte ruit met de letters 'SD' erin geborduurd was een van de meeste gevreesde symbolen van het Derde Rijk.

Seelöwe, Fall

'Operatie Zeeleeuw' was het plan voor een Duitse kustlandingsoperatie tegen Groot-Brittannië in 1940. Omdat het opperbevel nooit serieuze ideeën had gehad voor een invasie van de Britse eilanden, moest men de plannen nog in allerijl opstellen na de val van Frankrijk.

De Duitse marine wilde de landingen in twee zones concentreren, tussen Dover en Rye en tussen Brighton en Chichester, met daarnaast ondersteunende landingen bij Weymouth. Later werd dit vereenvoudigd en werden de landingen geconcentreerd op de stranden rond Newhaven, Eastbourne, Hastings, Rye, Lydd en Hythe. In de eerste fase zou men de South Downs innemen. Vervolgens moesten het 9e en 16e Leger een linie opzetten van Portsmouth tot Gravesend. De derde fase zou dan zijn dat het 16e Leger Londen afsneed, terwijl het 9e naar het noorden en westen oprukte richting Oxford en Gloucester.

De benodigde vaartuigen werden bijeengebracht en grote boten werden omgebouwd tot landingsvaartuigen. Maar de Luftwaffe kon geen overwicht behalen in de lucht en was daardoor niet in staat aanvallen uit te voeren op de Royal Navy, die de grootste bedreiging zou vormen voor de invasievloot. Omdat men de Britse vloot niet kon neutraliseren, werd *Seelöwe* in eerste instantie uitgesteld en, toen Hitler in 1941 zijn aandacht op het Oosten richtte, uiteindelijk helemaal afgeblazen.

Boven:
Hermann Goering staat in de zomer van 1940 met zijn staf bij het Nauw van Calais. Operatie Seelöwe kon alleen maar doorgang vinden als Goerings Luftwaffe het luchtoverwicht had boven het Kanaal. Zo niet, dan had de Duitse marine geen enkele kans tegen het grote overwicht van de Britse Royal Navy en kon men de invasiemacht niet veilig over het Kanaal vervoeren.